ORHAN KEMAL

Ekmek Kavgası

18. BASKI

ORHAN KEMAL

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan Orhan Kemal, 15 Eylül 1914'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Babası ilk TBMM'de milletvekilliği ve Adalet Bakanlığı yapmış olan Abdülkadir Kemali Bey'dir. Adana'da *Ahali Cumhuriyet Fırkası*'nın kurucusu olan Abdülkadir Kemali Bey daha sonra partisinin kapatılması üzerine ailesiyle birlikte Beyrut'a yerleşti ve Orhan Kemal bu dönemde orta son sınıftaki eğitimini yarıda bıraktı. 1932'de Türkiye'ye geri döndükten sonra, çırçır fabrikalarında işçilik, dokumacılık ve ambar memurluğu yapan Orhan Kemal 1937 yılında evlendi. 1938 yılında, Niğde'de askerlik görevini yaparken Ceza Yasası'nın 94. maddesine muhalefetten yargılanarak beş yıl hüküm giydi. 1940 yılında Bursa Cezaevi'nde Nâzım Hikmet'le tanışması sanat yaşamının önemli dönüm noktalarından biri oldu. 26 Eylül 1943'te serbest kalan Orhan Kemal 1951 yılında İstanbul'a yerleşti. Bu dönemden itibaren geçimini yazarlıkla sağlayan Orhan Kemal, 1966 yılında bir ihbar nedeniyle yeniden tutuklanarak Sultanahmet Cezaevi'ne gönderildi. Otuz beş gün sonra salıverildi. 1968 yılında bu davadan beraat ettikten iki yıl sonra 2 Haziran 1970'te davetli olarak gittiği Sofya'da öldü. İlk şiirlerini Raşit Kemali adıyla *Yedigün*, *Yeni Mecmua* gibi dergilerde yayımlayan Orhan Kemal, Nâzım Hikmet'in etkisiyle düzyazıya yöneldi. İlk düzyazısı *Balık* adıyla 1940 yılında *Yeni Edebiyat* gazetesinde yayımlandı. İlk öykülerini ise 1942 ve 1943 yıllarında *İkdam* ile *Yurt ve Dünya* dergilerinde yayımlayan Orhan Kemal daha sonra *Varlık*, *Gün*, *Yığın*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Yaprak*, *Yeni Başdan*, *Yeditepe*, *Beraber* gibi dergilerde de yer alırken birçok romanı da *Vatan*, *Dünya*, *Ulus*, *Son Havadis* ve *Cumhuriyet* gazeteleri tarafından tefrika edildi. *Kardeş Payı* ile 1958 yılında Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazanan Orhan Kemal, *Önce Ekmek* ile de 1969 yılında Sait Faik Hikâye Armağanı'nı ve TDK Öykü Ödülü'nü kazandı. *72. Koğuş*, *Murtaza*, *Eskici Dükkânı*, *Kardeş Payı* ve *İspinozlar (Yalova Kaymakamı)* adlı yapıtlarını oyunlaştırdı. *72. Koğuş* ile 1967 yılında Ankara Sanatseverler Derneği tarafından en iyi oyun yazarı seçildi. Orhan Kemal'in ailesi tarafından 1972 yılından beri yazarın ölüm yıldönümünde verilmek üzere Orhan Kemal Roman Armağanı düzenlenmektedir. Yapıtları: *Murtaza*, *El Kızı*, *Yalancı Dünya*, *Sokakların Çocuğu*, *Müfettişler Müfettişi*, *Üçkâğıtçı*, *Ekmek Kavgası*, *72. Koğuş*, *Eskici ve Oğulları*, *Cemile*, *Nâzım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl*, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, *Sokaklardan Bir Kız*, *Vukuat Var*, *Hanımın Çiftliği*, *Suçlu*, *Dünya Evi*, *Kötü Yol*, *Yağmur Yüklü Bulutlar*, *Kırmızı Küpeler / Babil Kulesi*, *Oyuncu Kadın / Gavurun Kızı*, *Grev*, *Serseri Milyoner / İki Damla Gözyaşı*, *Gurbet Kuşları*, *Evlerden Biri*, *Kaçak*, *Kanlı Topraklar*, *Arkadaş Islıkları*, *Devlet Kuşu*, *Bir Filiz Vardı*, *Avare Yıllar*, *Sarhoşlar*, *Baba Evi*, *Çamaşırcının Kızı / Küçücük*, *Kardeş Payı*, *Önce Ekmek*, *Tersine Dünya*, *İstanbul'dan Çizgiler*, *Oyunlar 1-2*, *Yazmak Doludizgin* (Günlükler-Şiirler), *Senaryo Tekniği ve Senaryolar*, *Önemli Not!* (Düzyazılar), *Abdülkadir Kemali Bey'in Anıları*, *Yüz Karası*.

EKMEK KAVGASI

Orhan Kemal

§

Yayın No 539
Türkçe Edebiyat 155

Ekmek Kavgası
Orhan Kemal

Yayına hazırlayan: Çiğdem Su
Kapak tasarım: Utku Lomlu
Arka kapak fotoğrafı: Ara Güler
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

© 1950, Orhan Kemal
© 2007; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1-6. Basım: 1950-1976, Varlık Yayınevi
7-13. Basım: 1980-2003, Tekin Yayınevi
14-17. Basım: 2007-2011, Everest Yayınları
18. Basım: Nisan 2012, Everest Yayınları

ISBN: 978 - 975 - 289 - 462 - 4

Sertifika No: 10905

Orhan Kemal Müzesi
Akarsu Caddesi No: 30 Cihangir/İSTANBUL
Tel: (0212) 292 92 45 Faks: (0212) 243 67 82
E-mail: info@orhankemal.org
www.orhankemal.org

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

İÇİNDEKİLER

Ekmek Kavgası **1**
Revir Meydancısı Yusuf **5**
Mahalle Bekçisi Ali **12**
Köpek Yavrusu **18**
Ekmek, Sabun ve Aşk **22**
Bir Öksüz Kız Etrafında **27**
Bir Ölüye Dair **33**
Bir İnsan **38**
Teber Çelik'in Karısı **41**
Afaracı Hacı Ali **46**
Bir Kadın **52**
Bir Yılbaşı Macerası **59**
Uyku **72**
Dönüş **83**
Kitap Satmaya Dair **90**
Propagandacı **96**
Yemişçi **101**
Çocuk Ali **106**

Büyücü **112**
Cünha **117**
Kirli Pardösü **121**
İneğin Biri (Babalar ve Oğullar) **125**
Ali Osman **136**
Piyango Bileti **143**
Necati (Yeni Bulunan Öyküsü) **149**

EKMEK KAVGASI

EKMEK KAVGASI

Sabah, öğle, akşam karavanalarından artan yemeklerin döküldüğü toprak, kalın ve besili solucanların hazla kıvrıldığı zifirden bir bulamaç halindeydi. Yalınayak çocuklarla ihtiyar kocakarılar, paslı teneke kutuları ağız ağıza dolu uzaklaşırlarken erkek köpekler sıhhatten gerilmiş karınlarını güneşe devirip uyuklarlar, sarkık memeli dişiler de peşlerinde tonton enikleriyle dolaşırlardı.

Daha sonra meydan karga sürülerine kalırdı. Simsiyah kanatlarında mavi ışıltılarla kargalar, "Gaak, gaak!" diye sekerek karınlarını doyururlarken, yırtıcı kuşlar geniş kanatlarıyla havada daireler çizmeye başlayınca, karga sürülerinde ürkeklik artardı. Arada, yırtıcı kuşlardan birisi tam tepede, asılı gibi durur durur, sonra birdenbire, şimşek hızıyla toprağa iner, gagasında kalın bir solucanla tekrar havalanırdı.

Gün geldi, alay, memleketin güvenliğini daha iyi sağlayabileceği, daha önemli bir mevkiye kalktı, yerini bir "oto bölüğü" aldı... Mutfakta karavana kaynıyordu. Lakin alayın zamanındaki bolluk nerede...

Yalınayak çocuklarla kocakarılar paslı kutularını daha önce doldurabilmek için çekişiyorlarsa da, köpekler arasında esaslı bir savaş başlamıştı.

Oradaki kancık köpeklerden birini kokladı diye, yabancı bir hovardayla boğuşuluyor, hovarda sınırdışı edilinceye kadar uğraşılıyordu.

Kargalarsa, onlar asla bırakılmıyorlardı.

Gün geldi, bu "oto bölüğü" de kalktı. Artık mutfakta esaslı şekilde yemek pişmiyordu. Nöbetçi birkaç er için küçük tencerelerde pişiyor, arsaya hemen hemen hiçbir şey dökülmüyor, pek pek, birkaç kemik, biraz ekmek içi filan...

Mevsim kışa doğruydu. Bol yağmurlar, yazın çatlayan toprakları adamakıllı yıkamıştı. Sırtlarında çalı çırpıyla kocakarılar, yalınayak çocuklar, köpek sürüleri gene geliyordu. Erkek köpekler daha sinirli, daha kavgacı olmuşlardı. Kancıkların peşlerindeki enikler de palazlanmışlardı, lakin zayıftılar. Bazen ufacık bir ayak dolaşıklığı yüzünden erkek köpeklerden biri gazaba geliyor, anayı, enikleri birbirine karıştırıveriyordu... "Zavallı bir kancığı boğmak isteyen" erkek köpekse, birer kenarda hırsla bekleşen öteki erkek köpekleri çileden çıkarıyor, bir anda meydanlık birbirine giren köpeklerin yaygaralarıyla doluyordu.

Bazen bir kemik parçası yüzünden insanlarla köpekler arasında da kavgalar oluyordu. Dumanı tüten yağlı bir kemik parçasını teneke kutusuna sokmaya uğraşan bir kocakarının yanına sinirli bir erkek köpek usullacık sokuluyor, usta bir pençe vuruşuyla kemiği düşürüyor, kocakarı dönene kadar, ağzında kemik parçasıyla fırlıyor, kocakarıysa, dişsiz ağzıyla karanlık karanlık uluyordu:

"Allah kahretsin e mi! İki gözün kör olsun e mi!"

Yahut, bir parça ekmek içine doğru bir kocakarı, değneğine dayana dayana giderken, aynı ekmek içi yalınayak bir oğlan tarafından da görülmüş oluyordu... Oğlan kocakarının değneğini çekiverince kadın yuvarlanıyor, beriki koşup ekmeği kapıyordu.

Kocakarı gene uluyordu:

"Sürüm sürüm sürün e mi! Allah belanı versin e mi!"

İlkbahara doğruydu... Bol güneşli havalar.. Karlı dağlardan soğuk rüzgârlar esiyor, hafif beyaz bulutlar telaşla koşuşuyorlardı.

İki kocakarı, alay mutfağının arkasındaki arsada, ıslak toprağa karşılıklı oturmuşlardı... Teneke kutuları bomboştu. Yanı başlarında birkaç erkek köpek, birbirine geçmiş böğürleriyle, sinirli sinirli soluyarak uyukluyorlardı. Güneş sıcaktı. Kocakarılar, yama yama üstüne vurulmuş, kalın hırkalarını çıkardılar. Sivrilmiş omuz başları, içleri boşalmış kuru memeleri... Koltukaltları güneşte tatlı tatlı gidişti, uzun uzun kaşındılar... Sonra, hırkalarının kıvrımlarına saklanmış bitleri bulup bulup kırmaya başladılar. Sivri çenesinde üç siyah kıl fırlamış olanı, "Bet bereket vardı anam..." dedi. "Bet bereket vardı... Yiyeceğin sözü mü olurdu? O canım fasulyeler, nohutlar, börülceler... Ya pirinç pilavları?"

Ötekinin bir gözü kördü.

"Doğru..." diye başını salladı. "Bet bereket vardı o zaman... İnsan karnını doyururdu da, doldurur doldurur, konu komşuya bile götürürdü..."

"Ya karpuz kabukları! Nasıl kemirirdik?"

"Eeeeh, o günler de günmüş. Allah bundan geri komasın, zira beterin beteri var!"

"Bu askercikleri de ne demeye alıp götürürler sanki burdan?"

"Harp varmış harp! Moskof gene kafa kaldırmış diyorlar!"

Bir müddet korkuyla bakıştılar. Körü, "Kafa kaldırmış ha?" diye başını salladı, gözlerini karşı dağlara kaldırdı. Aklından, Balkan Harbi'nin araba tekerlekli topları geçti: ölmüş askerler, buğday çuvalları, yüklü bir arabanın tekerleği altında kafası ezilmiş bir çocuk cesedi...

"Allah, sen gösterme ya Rabbi!"

İkisinin yüreğinden de aynı korku, aynı açlık korkusu geçti. Hemen hemen aynı zamanda söylendiler:

"Bundan geri koyma ya Rabbi!"

Tepelerinde bir çaylak, geniş daireler çizerek dolaşıyordu.

1947

REVİR MEYDANCISI YUSUF

Revir meydancısı Yusuf, Trakya'nın kıraç bir köyündendi. Bir gece, koyun çalmaya gelen bir hırsızı öldürüp gömmekten on sekiz yıla hüküm giymişti. Hapishaneye düştükten sonra sık sık memleketini hatırlar, iri çoban köpeklerinin gürler gibi havlayarak dolaştığı koyun sürülerini, tarlalara yiyecek götüren kadınları, mavi göklerde kıpkırmızı akan bulutları görür gibi olur, garip garip içini çekerdi.

Şimdi, revir "malta"sının bir köşesindeki karyolasına sırtüstü uzanmış, gene memleketini düşünüyor, bir taraftan da ağırlaşan gözkapaklarını zorla açarak tavana bakıyordu.

Beyaz badanalı tavanda bir tahtakurusu gözüne ilişti. Dikkatle baktı, tamam, bir tahtakurusu... Geceyi hatırladı: Ilık ılık kı-

mıldayan havasıyla ağır gece... Taze buğday tanelerine benzeyen diri tahtakuruları, sanki avuç avuç serpilmişti. İnsanın vücudunu ürperterek haşlıyorlar, insan iki yana çarpındıkça leş gibi kokuyorlardı.

Yusuf, "Ulan ne boktan iş!" diye aklından geçirdi. "Çobancılıkta ne tahtakurusu olur, ne bir şey... Ah çobancılık, şimdi olmalı ki..."

Bu sırada ecza odasının önünde iki hasta iri iri konuştu.

"Terledin mi?"

"Tabii yahu..."

"Ya ben? Mintan nereme değse ateş dokunmuş gibi yakıyor..."

Yusuf'un gözü tekrar tavandaki tahtakurusuna ilişti. "Ulan namussuz, şiştin şiştin yürüyemiyorsun, değil mi?" diye söylendi. "Yatağı, yorganı, somyayı, yastıkları bir güzel filitlemeli. Filitlemeli mutlaka... Su kaynatıp karyolayı tekmil haşlamalı..."

Karyolasında doğruldu. Kalın bilekli, iri yumruklarıyla uykulu gözlerini ovaladı, esnedi... "Yatağı güzelce kaldırmalı," diye tekrar aklından geçirdi, "somyada da tahtakurusu kaynar şimdi... Somyayı da haşlamadan olmaz..."

Bu işi yapmak için geç kalmış gibi bir rahatsızlık duyarak karyoladan telaşla atladı. Ecza odasından filit tulumbasını aldı. Küçük teneke pompaya "Likrol" doldurdu. Sonra geldi, karyolasındaki battaniyesini yere serdi, yorganı, yastıkları çabucak battaniyeye indirdi. Bu işi yaparken ılık ılık terliyor, "kazan kulpu"na benzeyen, simsiyah kaşlarından sızan teri koluyla siliveriyordu.

Ot somyanın üstünden yataklar kalkıverince, aydınlığa çıkan tahtakuruları kaçışmaya başladılar. Yusuf keyifli keyifli gülerek, kaba bir küfür savurdu. Tulumbayı kaptı, şehvetli bir hamleyle pompayı iki sefer bastı. Çağırdılar:

"Yusuf!"

Yusuf pompayı bırakıp seğirtti.

"Buyur..."

"Bir bardak su getir!"

Yarım kalan işini düşünen dalgın Yusuf, çabucak bir bardak su doldurup götürdü ve karyolasına döndü. Pompayı aldı. Yarım kalan iştahıyla yeni baştan, iki sefer daha sıktı, üçüncüyü sıkmaya vakit kalmadı:

"Yusuf!"

Gene pompayı bırakıp koştu.

"Buyur!"

Bu sefer ecza odasından seslenmişlerdi.

"Git, çayla şeker al!"

Uzatılan parayı içini çekerek aldı. Alnından sızan teri silerek revir kapısına yürüdü. Çıkarken başını çevirip karyolasına, bilhassa filit tulumbasına hazin hazin baktı, merdivenleri hızla indi.

O gittikten sonra mutfaktan, hasta koğuşlarından seslendiler:

"Yusuf!"

"Yusuf!"

"Yusuf laaan!"

Yusuf çayla şekeri getirdi, sahibine verdi. Işıl ışıl parlayan terli, esmer yüzünü nasırlı avuçlarıyla silerek karyolasının yanına geldi. Tulumbayı aldı, sıkacaktı ki:

"Yusuf!"

"Eeeeee!" diye bir küfür mırıldanarak mutfağa seğirtti. Aşçıbaşı onu sert karşıladı.

"Nerdesin lan? Sabahtan beri tellal olduk... Yusuf, Yusuf, Yusuf, yok. Adam olmayacak mısın sen be?"

"Çay almaya gittim ağa..."

"Çay almaya gitmiş. Hep dalga... Doldur şu kovaları!"

Yusuf yutkunup sustu. Kovaları kaptı. Uzun boyuyla revir kapısında kayboldu. Çabucak bu işi de görüp bir an evvel karyolasına gelmek, tahtakuruları dağılmadan pompalamak istiyordu.

Kovaları doldurup getirdi, mutfağa bıraktı. Dirseklerine kadar sıvalı iri kollarını böğrüne dayayarak, kısa boylu aşçıya baktı, "İşim bitti mi, gideyim mi?" der gibi.

Aşçı ocakta kaynayan tencerelere dalmış, düşünüyordu. Yusuf usullacık sıvıştı. Karyolasına geldi. Elini pompaya tam uzatırken, gene:

"Yusuuuuuuf!"

Sanki mahsus yapıyorlardı... Revir halkı söz birliği etmiş, Yusuf tahtakurularını öldürmesin, tahtakuruları bu gece de onu yesin, diye işe tutuyorlardı.

Şimdi de revir kapısı çalınmıştı... Pompayı gene bıraktı, koştu, kapıyı açtı. Pansuman yaptırmaya gelen adamı içeri aldı, demir kapıyı usullacık kilitledi, sonra gene karyola ve filit tulumbası.

Bu sefer de öteki sıhhiye:

"Yusuuuf!"

Yusuf gene koştu, gene bir şeyler ısmarladılar. O gene hep aynı itirazsız, şikâyetsiz, kocaman bir erkeğin biraz kızgın uysallığıyla gitti, ısmarlananları aldı, geldi, yerlerine verdi.

Bu sırada gözü revirin duvar saatine ilişmişti. "Ulaaan, ikindi olmuş be!" diye mırıldandı. "Nerdeyse hastalar akşam yemeğine oturacak... Ondan sonra sofa süpürülecek, ondan sonra bulaşıklar, ondan sonra su taşınacak, ondan sonra..."

Filit tulumbasını kaptı, iki defa hırsla pompaladı.

"Yusuf!"

Gene aşçı çağırmıştı. Aşçının içeri içeri, kanlı gözlerini ayıra ayıra, küfrede ede söz söyleyişini hiç sevmezdi. Tulumbayı bırakıp koştu.

"Hazırla şu sofrayı... Masayı çek, tabakları diz, kaşıkları..."

Yusuf masayı çekti, tabakları dizdi, kaşıkları koydu. Bütün bunları olağanüstü bir çabuklukla yaparken, işi erken bitirirse hastalar yemek yerken bulaşık vaktine kadar "şu namussuz tahtakurularını" pompalayıvermeyi aklından geçirdi.

Dışardan çağırdılar:

"Yusuf!"

Aşçıbaşıya hastaların yemek kaplarını veriyordu, aldırmadı.

"Yusuuf!"

Gene aldırmadı. Bu sefer ses gürledi:

"Yusuuuuuf!"

Yusuf telaşla koştu. Aşçıbaşı zaten sıcak mutfağı hamama çeviren maden kömürü ocağının önünde haşlanmışa dönmüştü. Yusuf'un "gene niçin işi bıraktığının" farkında değildi. Şimdi yanında bulunmayışına müthiş kızdı: "Ulan hey Allah belanı versin be! Kovmalı bu deyyusoğlu deyyusu... Amma dalgacı yahu!.."

Avaz avaz bağırdı:

"Yusuf, Yusuuuf, Yusuuuuuf!"

Yusuf bunu sahiden duymadı. Aşçının ona seslendiği sıra, o, revir sofasının alt başında, sıhhiye mahkûmlarından birisiyle konuşuyordu.

"Bu karyola neden dağılmış?" diye çatık kaşlı sıhhiye, Yusuf'un karyolasını göstererek sordu... "Amma da intizamsız herifsin be! Somya bir tarafta, yataklar bir tarafta, pompa öbür tarafta... Hele pompa... O senin eline yakışır mı, ayı! Ya müdür filan gelse de görse bunları böyle? Ha? Ne olur sonra? Topla kaldır haydi..."

Yusuf yerdekileri kaldırırken aşçı tekrar, hem de daha beter, gazaplı gazaplı bağırdı:

"Ulan dinini imanını.... evladı!"

Sıhhiye mahkûm ecza odasına çekilmişti. Yusuf aşçıbaşının sesine koştu.

"Ne cehenneme gittin gene hergele!"

Tam bu sırada revir kapısı hızlı hızlı çalındı.

"Nerde buranın anahtarı?"

"Heeey, kapıcı?"

"Buranın adamı yok mu, öldünüz mü be heey!!"

Başgardiyan bıçak ve esrar aramak için gelmişti. İçeriye usullacık girip hastaları yataklarında bastırmak istiyordu. Fakat böyle yaygaraya verilip ortalık ayağa kalkınca, tabii hastalar çoktan işi anlamış, şimdiye kadar bıçaklar da, esrarlar da "zula"* edilmiş olacaktı. Buysa, kapının geç açılması yüzündendi.

---

* Hapishane argosu. Esrar, bıçak, afyon gibi yasak öteberilerin saklanmasına denir.

Kapı boyuna çalınıyordu. Kilit şıkırdarken, "Başgardiyan geldi!" diye haber verilmediği için, Yusuf bunu herhangi bir mahkûm sanarak, "Beklesin... Patlamadı ya..." diye aldırış etmedi.

Halbuki kapı omuzlanıyordu adeta... Kapının açılmamasından manalar çıkarıyor, kapıyı mahsustan geç açıp "zulacı"lara vakit kazandırmak istediğini sanıyordu.

Neden sonra, ilkönce sıhhiyeler ecza odasından fırladılar, kapıda başgardiyanı görünce, revir sofasında bir telaştır başladı.

"Yusuf!"

"Yusuuf!"

"Yusuf nerede be?"

"Ne cehennemde bu herif yahu?"

"Zaten hiç yerinde durduğu yok ki..."

"Heey, Yusuf!"

"..."

Yusuf işin önemini kavrayıp da kapıya koştuğu zaman iş işten geçmişti. Başgardiyan hırslı hırslı bağırmaya başladı:

"İşiniz gücünüz dalga! Alt tarafı bir kapı açacaksınız... Bir saattir kapı önündeyiz... Reviri sallasırt etseler haberiniz olmayacak!"

Aşçı da ıslak bir tavuk gibi, mutfaktan telaşla geldi. Şimdi her kafadan bir ses çıkıyor, kapının geç açılma kabahati doğrudan doğruya Yusuf'a yükletiliyordu.

Başgardiyan uzun uzun bağırıp çağırdıktan sonra, "Değiştirin bu herifi!" diye sıhhiyecilere emir verdi. "Atın içeri gitsin... Şöyle daha bir gözü açığı yok değil ya bu kadar mahpusun içinde..."

Ve hasta koğuşlarından birisine girdi.

Mahkûm sıhhiyecilerle mahkûm aşçı, mahkûm Yusuf'a baktılar. Aşçı, "Topla yataklarını!" dedi.

Meydancı Yusuf, "içeri atılıp bir kap yemekten olmanın" kaygısını yüreğinde taşıyarak, yataklarını eski bir çula sararken, aşçı başucuna dikilmiş, "giderken bir şeyler alıp götürmesin" diye onu dikkatle kolluyordu.

Yusuf'a gelince... O, serin, hovardaca bir şarkı mırıldanıyor, oyuncağı elinden alınmış bir çocuk hırsıyla yataklarını bağlıyordu. İşini bitirince hasta koğuşlarını teker teker dolaşıp hastalardan helallik aldı. Sonra yataklarını omuzuna vurdu, revir kapısından çıkarken, "İçeri atılınca gebermem ya," diye hınçla söylendi. "Alt tarafı ne, bir tabak yemek değil mi?"

1943

MAHALLE BEKÇİSİ ALİ

İplikhane masuracılarından Ali sık sık hastalanıyor, işe gelmiyordu. Böyle ikide birde "avarelik verdiği" için hastane doktoruna muayeneye gönderildi. Doktor muayene etti, "Zafiyet! Dolayısıyla işe tahammül edemez," diye rapor verdi. Bunun üzerine fabrikadan çıkarılınca, o da gitti mahalle bekçisi yazıldı. Tesadüf bu, Ali'yi fabrikanın bulunduğu istasyon civarındaki mahalleye bekçi yaptılar. Yani Ali, işe yaramadığı için çıkarıldığı fabrikanın da bulunduğu koca mahalleyi kollayarak, "yedekler değişirken" amele arasında "vukuat" olmasın, kadınlara, çocuklara sarkıntılık edilmesin, işsiz takımı, ustalara, kâtiplere sataşmasın diye göz kulak olacaktı.

Bu mahalleye, hem de vaktiyle amelelik ettiği fabrikanın bulunduğu bu mahalleye bekçi olmak gururunu okşamıştı. Eskiden

yüzüne bakmayan, itip kakan, "alt tarafi iki paralık amele" gibilerden, onu sümsükleyen ustabaşıdan ta fabrika kapıcısına kadar herkes, şimdi ona hususi bir kıymet verecekti. Hatta, kim bilir, belki de patron çağıracak, kulağına usullacık bir şeyler fısıldayacaktı. Böyle şeylerle patronlar doğrudan doğruya meşgul olmasalar bile, kapıcıları, idare memurları, velhasıl "mahremiesrar"ları olan bir yakınları vasıtasıyla bu işi gördüklerini Ali biliyordu. Sonra Ali gene biliyordu ki, fabrikanın polis ve bekçiye sık sık işi düşer. Öyle ya, memleketin her tarafından çekilip gelmiş, "ne idüğü belirsiz, bin ananın doğurduğu bu ipallah, sivri külah takımı"nı idare etmek kolay mı?

Ali eskiden beri bir şeye imrenirdi: Mahalle bekçisinin, fabrika kapıcısı Arnavut Recep'le ahbaplık etmesine... Çoğu gece paydoslarında rastlamıştı, işbaşı yapanlarla paydos edenlerin kalabalığı çekilip ortalık "mayna" oldu mu, kapıcı ile bekçi sandalyelere kurulurlar, mevsimine göre çay içer, dondurma yer, sigaralarını tüttürerek dereden tepeden konuşurlardı. Ali de bundan sonra böyle yapacaktı.

Kahverengi bekçi elbisesini giyip tabancasını da beline taktıktan sonra berbere girdi. Saçlarını kısalttırdı, yüzünü iyice kazıttı. Berberin kocaman aynası önünde kendine çekidüzen verip bilhassa kasketini sol kaşına "külhanca" eğdi. Bu hâliyle kendini amele arkadaşlarından yüksek buluyordu. "Nasıl? Bekçi olduk işte... Fabrikadan çıkarıldıksa işin daha fiyakalısını bulduk!" der gibilerden, fabrika önüne geldi.

Paydos yakındı. Fabrikanın büyük demir kapısının kanatları ardına kadar açılmıştı. Kapıcıyla kontroller işçilerin üstünü başını aramaya hazırlanıyorlardı.

O, yani Bekçi Ali, elleri arkasında, dehşetli bir gururu yüreğinde taşıyarak yürüyordu. Fakat... Neden? Hâlâ, hâlâ onu kimse fark etmedi. Fabrikanın karşısındaki kooperatif bakkalı, kasabı, manavının önünden ağır ağır, kendini bilhassa göstererek geçti. Geçerken durakladı, sözde, tabancasının kayışını düzeltti. Hayır,

hiç kimse onu görmüyor, yahut da görmek istemiyordu. "Aldırış mı etmiyorlar. Bunu yapamazlar. Çünkü..."

Paydos başlamıştı. Kapıdan çabucak aranan işçiler itişe kakışa ve büyük bir kalabalık hâlinde çıkıyor, bu terli ve yorgun kalabalık, ezici bir işten sonra kavuşulan hürriyetin bütün sevinç ve ferahlığını aşikâr eden yüzleriyle dağılıyor, bazıları kapıdan çıkar çıkmaz koşuyor, birbirini kovalıyor, yüksek sesle şakalaşıyorlardı.

Erkeklerden sonra beyaz başörtü ve siyah önlük kalabalığı hâlinde kadın işçiler de çıkmaya başlamıştı... Kadınlar, erkeklere nazaran daha ağırbaşlıydılar.

Ali, kırılan neşesiyle bir kenarda bekliyor, onu orada görmemelerine, "Vay, Ali'ye bak yahu, bekçi olmuş... Lan bekçi olmuş Ali beee... Lan yaşa be Ali, bekçi olmuş Ali, bekçi oldun ha. Nasıl olabildin yahu!" gibilerden imrenmemelerine kızıyordu. Tam bu sırada, Ali'nin eskiden çalıştığı atölye arkadaşlarından birisi kapıda göründü, bezgindi. Ali'nin yanından ağır ağır geçti, fakat... Ali öksürdü. Arkadaşı gene fark etmedi. O zaman Ali, bir parça da sinirlenerek onu kolundan çekti. Çatık kaşlı duruşuyla, "Kör müsün, bak, bekçi oldum ben!" demek istiyordu.

Beriki hâlâ oralı değildi. Hep o bezgin, bir parça da uyuşuk haliyle Ali'ye baktı, sonra laf olsun diye konuştu:

"Bekçi mi oldun şimdi de?"

"Ya, bekçi oldum. Nasıl?"

Beriki omuz silkip yere tükürdü. Bu haliyle anlatmak istiyordu ki, "Ha bekçi olunmuş, ha amele..."

Ve buruşuk pantolonu üzerinde zorla taşıdığı vücuduyla çekip gitti. Ali, arkasından hınçla baktı, "Hergele!" diye söylendi. Kasketini sol kaşına az daha eğdi. "Görürsünüz!" diye aklından geçirdi. "Hele biraz eskiyeyim. Amele değil misiniz, en iyinizin..."

Hırslı hırslı birkaç adım attı, fabrika kapısının önünde gitti, geldi...

İşçiler tekmil çıkmış, kapı kanatlarından birisi kapatılmıştı. Bir meydan hamalı uzun saplı süpürgesiyle kapı önünü süpürmeye başlarken, Ali, Arnavut kapıcının kulübesine geldi. Kapıcıya gülerek askerce bir selam verdi, bekledi. Kapıcı Recep onu tanımamıştı. Dikkat edince gözü ısırır gibi oldu. Fakat bozuntuya vermedi.

"Ooo... gel bakalım!" dedi. "Sen mi oldun bekçi?"

Ve onu, onun gururunu okşayacak şekilde karşılayarak sandalye verdi, sigara ikram etti. Ali, sandalyeye azametli kuruluşu, bacak bacak üstüne atışıyla sanki eski fabrikasına, onun süklüm püklüm hâlini bilen parke taşlarına, dekovil raylarına filan, "Ben artık sizin bildiğiniz iki paralık amele değilim. Adam oldum..." demek istiyordu.

O gün geç vakte kadar Kapıcı Recep'le ahbaplık ettiler. Bu arada fabrika başustasıyla ve ötekilerle de tanıştı. Vaktiyle çalıştığı iplikhanenin asık yüzlü ustası elini nezaketle sıktı, başarılar diledi.

Ali, dünyadan memnun, içinde taşıdığı gururlu havayla Recep'in yanından kalktı. Mahalle arasına kıvrılan yolda düdüğünü gücünün yettiği kadar üfleyerek karanlığa karıştı.

Günler geçiyordu. Bekçi Ali her akşam paydosta fabrika kapısına geliyor, itişe kakışa çıkan işçi kalabalığına ters ters bakıyor, onlardan birisine çıkışmak için en ufak bir fırsatı kaçırmıyordu. İşçiler dağılıp kapının demir kanatları çekildikten sonra Kapıcı Recep'le kulübede sigara içerek laflıyorlardı. Uzaklardan kontrol düdüğünün yaklaştığını duyduğu hâlde Bekçi Ali aldırış bile etmiyor, "Bana kontrol filan vız gelir. Ben bizim karakolun gözbebeğiyim," gibilerden bir umursuzlukla sivri burnunu kaşıyor, sandalyesinden kımıldamıyordu bile... Neden sonra, kontrol düdüğünün duyulduğundan bir müddet sonra, kontrolden değil de, iş icabı vazifesini bilen, amirsiz, kumandansız insanların pervasızlığıyla, karanlık yolda düdüğünü üfleyerek kayboluyordu.

Bir gün fabrikada bir hırsızlık oldu: Yardacı Parmaksız Yusuf, beline doladığı sekiz metre kaput beziyle kapıda yakalan-

dı. Bir yaygaradır başladı... Kapının demir kanatları çekildi, düdükler öttü. Ustalara, idare memuruna haberler uçuruldu ve Parmaksız Yusuf bir anda kendini bu gürültücü kalabalığın elleri üstünde, içeri, idare memurunun odasına doğru götürülür buldu.

Bu işler olduktan, ameleler daha sıkı bir kontrole tabi tutulup inceden inceye arandıktan sonra ortalık yatıştı. Bekçi Ali'yle Kapıcı Recep sandalyelere kuruldular. Kapıcı Recep alabildiğine memnundu.

"Pa..." diyordu, "bu işlerde kül yutmayız evvel Allah'ın sayesinde... Anam olsun karım, uçurtmam kuş, more!.."

Saatlerden beri bire beş katarak her önüne gelene anlattığı bu hırsızlık olayını kim bilir kaçıncı sefer, Bekçi Ali'ye de ballandıra ballandıra "nakil" ettikten sonra, uzun bıyıklarını avuçlarının içiyle sıvazladı ve sigara tabakasını uzattı.

"Yak more.. Olsam ben yerinde hükümetin, bülelerini..."

Bekçi Ali birden Kapıcı Recep'in sözünü kesti:

"Sen öyle yaparsın, ya ben?"

Sandalyesinden kalktı, gazaplı gazaplı, "Allahımı inkâr edeyim," diye devam etti, "derilerini yüzerim kör bıçakla... Amele milleti değil mi, bırak... Bunlarda din, iman, namus... Ulan düşün be şerefsiz, ekmek yiyorsun... Nasıl vicdanın razı geldi de..."

Bu sırada eski arkadaşını, hani şu, Ali'yi ilk bekçi olduğu gün görüp omuz silkerek, "Bekçi mi oldun?" diye umursuzca yere tüküren arkadaşını hatırladı, büsbütün kızdı.

"Şimdi," dedi, "idare memuru onu bir güzel benzetir. Sonra bana teslim edecekler... Gösteririm ona gününü, karakola götürürken..."

Durdu, düşündü, ilave etti:

"Onu bunu bilmem, amelelik namuslu insan harcı değil!.. Neden, dersen?.."

Fabrika her zamanki gürültüsüyle, sanki hiçbir şey olmamış, bu fabrikada bu bir sürü adamın şişirip dallandırdığı hırsızlık ola-

yı geçmemiş gibi telaşsız, sakin, bütün bu bir sürü çabalama ve hayhuya bıyık altından gülerek onlarla alay ediyormuş gibi çalışıyordu.

Bekçi Ali'ye gelince... O, kendisine az sonra teslim edilecek "hırsız"ı sabırsızlıkla bekliyordu.

1944

KÖPEK YAVRUSU

Şehrin anacaddesindeki kuyumcu dükkânlarından birisinin kaldırımı önünde bir köpek yavrusu ön ayakları üzerine uzanmış, acı acı sızlanıyor, arada başını iki yana çevirip, etrafını alan mahalle çocuklarına bakıyordu.

Köpek yavrusunun iki art ayağını az evvel, demir tekerlekli bir yük arabası ezmişti. Şimdi mafsallardan aşağısı pestile dönmüş, ayaklar yalnız bir deriyle bağlı, sarkıyor, ezikten boyuna kan sızıyordu. Arada boynunu büküyor, sesini yükselterek bir şeyler anlatmak istiyor, sesi ağırlaşıyor, yükseliyor, sonra yavaşçacık tükeniyordu.

Etrafını alan mahalle çocuklarıysa yaramaz ve haşindi... Bunlardan Tatar'a benzeyen, basık burunlu birinin elinde bir değnek

vardı. Şakıldaklı entarisinin parçalanmış sırtından eti görünüyordu. Yanında, paslı bir çember tutan çok zayıf oğlana, "Ağlıyor ha!" dedi.

Çok zayıf oğlan başını salladı.

"Heye.. Ver hele lan..."

Tatar'a benzeyen oğlanın elinden sopayı aldı.

"N'apacan?"

Çok zayıf oğlan cevap vermedi.

Çektiği acıyı insanlara bir türlü anlatamayan köpek yavrusunun ezilmiş, kanlı etine dürttü. Köpek yavrusunun vücudu birden müthiş bir sarsıntı geçirdi ve acı acı bağırdı. Başta zayıf oğlan, bütün çocuklar bir zafer çığlığı attılar.

"Bi daha dürt hele lan!"

Değnek tekrar dürtüldü, sonra tekrar, tekrar... Köpek yavrusu her seferde de öyle müthiş, öyle ondan beklenilmeyen sesler çıkardı ki, sanki bütün kudretini bu olağanüstü gayretlerle kaybetti ve tükendi gitti... Köpeğin çaresiz bir teslimlikle yan yatan, gözleri kapalı, elleri düşmüş, acı duyan fakat artık inlemeye gücü kalmayan sükûtu evvela çocukların, sonra onları çevreleyen daha büyük, daha, daha büyüklerin neşesini kaçırdı.

Tatar'a benzeyen oğlan, "Vay i... vay," dedi, "bağırmıyor be!"

Kırpık bıyıklı biri, "Ayağınnan bas da bak!" dedi.

Kısa, lacivert pantolonunun kıçı iri siyah bir bezle yamalı, yandan bir kargaya benzeyen, kesik benizli bir başka oğlan, ayağında taşıdığı -babasının- battal, sarı kunduralarının topuğuyla köpek yavrusunun ezilmiş iki arka ayağına bastı. Bayılmış, daha doğrusu ölmüşe benzeyen köpek yavrusu, ondan beklenmeyen yepyeni bir hamleyle şahlanarak öyle vahşi bir ses çıkardı ki...

Köpeğin etrafında ilk halkayı çeviren çocuklar, onları çeviren büyükler, daha büyükler birden ürktüler. Sonra köpek yavrusunun iki ön ayağı arasına sakladığı başıyla tepeüstü, acayip devrilişini görünce korkacak bir şey olmadığını anlayarak, tekrar toplandılar ve neşeli çığlıklar yükseldi.

Seyirci büyüklerden biri, "Ulan eferim be!" dedi.

"Eferim"i kazanan karga suratlı oğlan yumruklarını göğsüne vurarak, gururla, "Allööööös!" dedi ayağı ezen. "Nasıl ayağına bastım?"

Bütün çocuklar karga yüzlü oğlana kıskançlıkla baktılar. "Daha yeni bir şeyler bulup kendileri de eferimi kazanmak için" arandılar.

Köpek yavrusunun ölümü yaklaşıyordu. Tatar'a benzeyen, yassı burunlu oğlanın ela gözleri, birden sarı sarı parladı... Karşı kaldırımın önünde sökülmüş bir parke taşı duruyordu. Koştu, taşı yerinden zorla kaldırarak köpek yavrusuna doğru geliyordu ki, "Hamal Memet Bey" neredense beliriverdi. Tatar'a benzeyen oğlanın niyetini anlayarak onu kolundan yakaladı:

"Hele ha, hele ha... Yazık..."

Tatar'a benzeyen oğlan dengesini kaybetti, parke taşı da yere düştü. Oğlan bunu bir yenilgi saydığı için, müthiş hırslanarak dikildi:

"Sana ne? Oğlun muyum da karışıyon?"

Herkes kahkahalarla güldü. Oğlan şımardı:

"Atarım atarım... Senin babayın iti değil ya!"

Hamal Memet Bey, "Yazık oğlum, günah..." diyecek oldu.

Fakat yassı burunlu oğlan yumruklarını beline dayamış "Hamal Memet Bey"e öyle bir azametle bakıyordu ki... Bir ara, "Sen bir hambal adamsın," dedi, "get yükünü taşı... Senden akıl alacak deelük a!"

Herkes kasıklarını bastıra bastıra gülüyordu.

Bacağı kadar bir oğlanın karşısında, kulaklarına geçmiş soluk kurşuni fötrü, paçaları diz kapaklarına kadar çemirli kara donu, yalınayaklarıyla "Hamal Memet Bey"i bir soytarıya benzeten karnı tok bezirgânlar, öteki çocukları da kışkırtmaya başladılar. Derken iş azıttı... "Ehey"ler, "zort"lar, karpuz kabukları ve avuç avuç toza tutulan "Hamal Memet Bey" şaşkına çevrildi. Sağa, sola saldırırken kafasına bir taş, geri dönüyor, dönerken beraber alnına koca bir karpuz kabuğu yiyerek sersemliyordu.

Etraf gittikçe kalabalıklaşıyordu... Güneşin altında boyuna çoğalan bir kalabalık sesli sesli gülüyor, daha çok gülebilmek için kendilerini zorluyorlardı.

Bir ara, karga yüzlü oğlanın kuru bileği "Memet Bey"in eline geçti. Öteki çocukların "ana avrat" küfürleri arasında, dönmüş gözleri, gerilmiş sinirleriyle, çocuğu tokatlamaya başladı. Çocuğun avaz avaz haykırışı, etrafın yaygarası üzerine bir polisle iki bekçi koşarak geldiler. Esnafın da işbirliğiyle karga yüzlü oğlan "Hamal Memet Bey"in elinden kurtarıldı ve "bir çocuğu cadde ortasında tokatlamak suçlusu" adam, karakola sevk edildi.

Köpek yavrusuna gelince... O kendinden geçmişti. Küçücük başı, iki ön ayağı üstüne düşmüş, kenarlarında yaşlar kurumuş, yumuk gözleriyle sessiz yatıyor, arada ağzı açılıyor fakat hiçbir ses çıkmadan kapanıyordu.

Az sonra ihtiyar çöpçü, güneşin altında büsbütün kurumuşa benzeyen ve dünyasından memnun olmadığını belli eden bezgin hâliyle, hayvanının başını çekerek geldi. Arabayı köpek yavrusunun yanında durdurdu. Alışkın bir kürek hareketiyle köpek yavrusunu yerden aldı, arabaya attı, sonra gene hep o bezgin, tatsız, kupkuru hâliyle ve hayvanının başını çekerek uzaklaştı.

1946

EKMEK, SABUN VE AŞK

Hapishanede, Galip isminde, genç bir gardiyanımız vardı. Günün her saatinde, hapishanenin neresinde olursa olsun, elinde aynayla tarak, saçlarını tarardı. Briyantinden vıcık vıcık kumral saçları dalgalıydı. Onda umumiyetle, mahcup bir hâl, bir konservatuvar talebesi hâli vardı.

Bir tayyare gediklisinden ucuza düşürdüğü mavi bir pardösüyü bozdurup üzerine göre yaptırmıştı. Modaya uygun değildi ama, bu biçim onu büsbütün sevimlileştiriyordu, güzel bir konservatuvar talebesi kadar!

Benimle dostluğu, onu bir ahbap yakınlığıyla karşıladığım içindi. Sonra kitaplarım... Bilhassa bunlar dikkatini çekmiş, mahcup bir insan olduğum, hayatın en aşağı "dehlizlerinde" yaşama-

ya mecbur edildiğim hâlde, niçin hâlâ ısrarla okuduğumu sormuştu. Ne lüzumu vardı? Daha uzun seneler yatacaktım. Günün birinde çıksam bile, alnımda kocaman bir sabıka damgası taşıyacak olduktan sonra...

Ona, kitap okumanın, esrar çekip, barbut atmak, yahut bıçak kullanmaktan daha faydalı olup olmadığını sorduğum zaman, uzun uzun düşünmüştü...

Sonra ahbap olmuştuk.

Ekseriya meydan yeri nöbetini teslim ettikten sonra gelir, yanıma oturur, gözlerini bir noktaya diker, dakikalarca öylece kalırdı. Neden sonra, Allah'a, aşka, saadete, cennete, cehenneme, ölüme dair sualler sorardı. Kafası adamakıllı işliyordu muhakkak. Bir gün, "Biz de insan mıyız?" dedi, "Otuz beş lira maaş ve koca bir ay mahpusluk! Sizinle aramızdaki fark ne? Bizim bu işin gönüllüsü olduğumuz mu?"

Hiç kimsesi yoktu. Annesi on sene evvel ölmüş veremden. Babasını hiç tanımıyor.

Bazen, "Aşk," derdi, "ama ilahi aşktan bahsediyorum, sinemalarda gördüğümüz gibi... Öyle bir sevgilim olsun istiyorum ki, ne demek istediğimi bakışlarımdan anlasın. Sözle değil, gözlerimizin bakışıyla anlaşalım. Sonra küçücük bir evimiz, çok değil, iki oda bir salonlu... Amma fitne fücur şehirlerde değil, şehirlerden, motor gürültüsünden, radyo sesinden uzakta, engin bir denizin kenarındaki bir ormanın içinde. Kış gecelerinde, kuduran denizin azgın dalgalarının gümbürtüsünde titreşelim, sarılalım birbirimize. Ormandan kurtların ulumaları gelsin. Fırtınalar ağaçları çatırtıyla kırsın ve sevgilim bana, Galip, desin, korkuyorum... Sonra bir çocuğumuz olsun, sarı, kıvırcık saçlı, mavi mavi gözlü, tombul, oğlan. Tıpkı sinemalardaki gibi..."

"Sonra?"

"Sonra... Sevgilim ölüversin. Onu ellerimle kazdığım mezara, gene kendi ellerimle gömdükten sonra mezarına kapanıp ben de ölsem!"

Bir başka gün benden bir kitap istedi. Öyle bir kitap ki, içinde, aşk üzerine düşürülmüş vecizeler, ilahi aşk tasvirleri bulunsun. Bu türlü kitaplarım yoktu. Bir arkadaştan *La Dam O Kamelya*'yı bulup verdim. Ertesi gün, gözleri kıpkırmızı geldi. Bütün gece uyumamış, kitabı yer gibi okumuş.

"İnanır mısın," dedi, "Margerit beni saatlerce ağlattı, uykumu kaçırdı sabaha kadar... Ne sihir, ne keramet var ya Rabbi bu kargacık burgacık harflerin içinde?"

Sonra bir başka kitap istedi. Benimkiler arasından rasgele birisini çekip uzattım. Galiba, *Benim Üniversitelerim*.

"Bu sarmadı!" diye geri getirdi.

Sebebini sordum.

"Belki," dedi, "bunda da bir şeyler var amma. Bilmem... Benim, senin, herhangi bir insanın hayatına benziyor!"

İzaha çalıştım.

"Evet," dedi, "haklısın amma.. İstiyorum ki, her kitapta bir başka Margerit bulunsun... Sonra Arman Düval... Biliyor musun, ben bir Arman Düval olmak isterdim."

Her ne olursa olsun, aldığı kitapların lekelenip kırışmamasına son derece dikkat ediyordu.

Revirde yattığım günlerden bir gün, elinde bir mektup müsveddesiyle geldi. Heyecanlıydı. Karyolamın ucuna ilişmedi, mektup müsveddesini uzattı.

"Ne bu?"

"Oku, anlarsın..."

Kötü aşk tasvirleriyle dolu, bayağı bir ifade tarzıydı. Bir sevgiliye, ölüm denen muammadan, saadetten, ebedi aşktan, aşkın derinliklerinden, tül kanatlı aşk perilerinden, kadının Cenab-ı Hak tarafından bir serap olarak yaratıldığından uzun uzun bahsediyordu.

Bunları kime yazdığını sordum. Kulakmemelerine kadar kızararak önüne baktı. Israr ettim. "Sonra öğrenirsin..." dedi.

Ve merakla sordu:

"Nasıl olmuş? Dokunaklı mı?"

Mutlaka beğenmemi isteyen öyle ısrarlı bir bakışı vardı ki, zaten verilecek ters bir cevabım olamazdı. Bu takdirde, daha dokunaklısını yazmamı isteyebilirdi, buysa iktidarımın dışındaydı... Gayet mükemmel yazılmış olduğunu söyledim. İlkin, alay ettiğimi sandı, sonra inandı, sevinçle çalkanarak gitti.

Aradan günler geçti. Revirden taburcu edilip koğuşuma geldiğim bir gün yanıma sokuldu. Koyu yeşil gözleri hüzünle dolu, koluma girdi, beni tenha bir köşeye çekti. Sekize katlanmış bir mektup çıkarıp uzattı.

Mektup gayet bozuk bir imlayla yazılmıştı. Hatırımda kuvvetle kaldığına göre şöyle başlıyordu:

Sevgilim,

Baharın bu nazik günlerinde gönderdiğiniz muhabbetnameyi aldım, derecesiz sevindim. Lakin sen çok siyasi konuşuyorsun. Ben bu türlü laflardan anlamam. Kalp kalbe karşıdır. Sen beni seviyorsan, ben de seni seviyorum demektir, senin bana meylin düştüyse, benim de sana düştüğü tabiidir...

Mektup şöyle bitiyordu:

Dışardan bakan hiç kimsem yok. Laf aramızda, çamaşırlarım bitlendi. Bu yüzden kimse beni yanına sokmuyor, beni burunluyorlar. Hem de karnım hiç doymuyor. Bir tayını ben bir solukta yiyiveriyorum, bitip gidiyor. Şurda kırk gün bir cezam kaldı. Dışarda ödeşiriz. Beni ciddi olarak sevdiğini anlayayım ki, bana bir kalıp sabunla iki somun gönder!

Mektubun dört yanı dört yerinden sigarayla göz göz yakılmıştı.

"Nasıl?" dedi, "Beğendin mi? Biz ilahi aşktan bahsettik, o tuttu bize sabundan, somundan..."

Mektubu elimden aldı, parça parça edip attı.

"Ayı," dedi. "Kadın mı bunlar?"

Haksızlık ettiğini uzun uzun anlatmaya çalıştım. Ekmek ve sabunun hayatımızdaki mühim rollerine dair söylediğim sözleri dinliyor, başka başka noktalara bakıyor, arada içini çekiyordu.

Sonra gitti.

Ertesi sabah, neşe dolu yeşil gözleriyle tekrar geldi. Usullacık, "Bir kalıp sabunla, iki somun gönderdim!" dedi.

O günden sonra, kadın çıkıncaya kadar ona ekmek, sabun ve az miktarda da olsa, paraca yardım ettiğini, kadın hapishanesine gidip gelen meydancılardan öğreniyordum.

Daha sonra kadın tahliye olundu. On dört yaşında, zorla kocaya verilip on beşinde zina işlediği için kocası tarafından kapıp koyuverilen, ortalığa düşen, bir müddet elden ele gezdikten sonra, mahkemece üç aya mahkûm edilen, genç irisi bir kadındı.

Çok geçmeden Gardiyan Galip'in bu kadınla evlendiğini duyduk.

1948

BİR ÖKSÜZ KIZ ETRAFINDA

İnönü Kız Sanat Enstitüsü dördüncü sınıftan 144 Nurhan, okuldan kıpkırmızı geldi. Merdivenleri çıkarken ağabeyiyle karşılaştı, durdu. Ağabeyi, "Ne o?" dedi. "Gene pek düşüncelisin?"

Nurhan alı al, moru mor, "Ah ağabey," diye başladı, "sorma... Yani öyle kızıyorum ki şu insanlara... (Gözleri doldu.) Çok hayvan insanlar var doğrusu... (Birdenbire yumuşadı, gözlerini sildi.) Bizim sınıfta bir kız var, Münevver... Öyle zayıf bir yavrucak... Yüzü de sapsarı... Her gün mektebin bahçesindeki okaliptüslerin altında kendi kendine dolaşır... Vallahi ağabey, gördükçe içim parça parça oluyor. Öğretmenler bile acıyorlar. Zavallının annesi, o daha iki buçuk yaşındayken ölmüş. Teyzesi büyütmüş. Gördüm ben teyzesini, kalın kaşlı, vahşi yüzlü bir kadın. Kızcağızı her gün

dövermiş. Babası kapıcı, bir fabrikada. Mide kanserine tutulmuş, hastaneye yatırmışlar... (Yüzü kireç kesildi, gözleri tekrar doldu.) Dün, ikindiüstü, Münevver, hastaneye gitmiş, babasını ziyarete... (Birden hırslandı.) Çok hayvan insanlar var, çok çok çok... Allah kahretsin böyle vurdumduymaz insanları... Hissizler..."

"Peki, sonra?"

"Kızcağız tam hastane kapısına gelmiş, eşek kapıcı, hayvan gibi biri, 'Kız,' demiş, 'baban öldü, ne geliyorsun hâlâ?' Zavallı zaten üfürsen uçacak, düşmüş bayılmış!"

Ağabeyinde bir şeyler aradı, şu anda kendisinde lüzumundan çok bulunan bir şeyler...

"Sonra?" dedi ağabeyi. "Hepsi bu kadar mı?"

Nurhan boğulacak kadar hırslanmıştı. Merdivenleri öfkeyle çıkarken, ağabeyi arkasından kahkahasını salıverdi. Annesi merdiven başında durmuştu.

"Ne olmuş kız?" diye sordu.

Nurhan cevap vermedi, annesine çarpıp geçti.

Anne, "Hayvan!" dedi. "Gözü dünyayı görmüyor gene!"

Nurhan, sofayı hızla geçti, odasına girdi, çantasını bir tarafa, yeşil şeritli okul kasketini bir tarafa, çoraplarını, ayakkabılarını filan birer tarafa fırlattı. Gitti, hiç sebepsiz, çantasını açtı, matematik kitabını çıkardı, masanın üzerine rasgele açtı. Kitaba boş gözlerle baktı, sonra kitabı kapayıp odanın köşesine gitti, sağ elinin şahadetparmağı dişleri arasında, öylece kaldı. Bir ara heyecanlı heyecanlı bir şeyler mırıldandı, ağladı ve masanın kenarında yusyuvarlak uyuklayan kara kediyi kucağına aldı.

Nurhan'ın sarı, sinirli, son derece zayıf ablası mutfakta yemek masasını hazırlıyordu. Annesi, "Bugün gene bir kuyruğuna basan olmuş galiba kâfirin!" dedi. "Ağabeyini merdivende yakaladı, gene bir fitnelikler yaptı, bir şeyler anlattı. Ne olmuş, dedim, terbiyesizce çarpıp geçti bana..."

Sinirli abla, "Kabahatin büyüğü beybabamda anne," dedi. "Lüzumundan çok fazla yüz veriyor. Enstitünün beş seneliğinde

okuyor diye kıza bir şeyler oldu. Enstitünün beş seneliğinde ne öğretiyorlar sanki? Hiç... Annelere, ablalara, ağabeylere karşı gelmek... Hele ablaları, hiçe saymak!"

"Git bak şuna... Kapandı odasına gene."

Abla, kesmekte olduğu ekmeği bırakıp fırladı.

Nurhan'ın kucağında kara kedi seviyor, göğsüne bastırıyor, öpüyordu. Halbuki bu kediyi hiç sevmezdi, nerde görse tekmelerdi de bu yüzden sık sık kavgaya tutuşurlardı.

Abla usullacık gitti, annesini çağırdı. Birlikte seyretmeye başladılar. Neden sonra Nurhan, kediyi masanın üzerine bıraktı, okul önlüğünü çıkardı, evlik entarisini sinirli sinirli giyindi, gitti, karyolasına sırtüstü uzandı. Abla, "İşte," dedi, "gördünüz ya... Bütün bu yaptıkları sinema artistlerini taklit. Ben size daima söylüyorum, enstitünün beş seneliğinde zerre kadar iş yok. Siz zannediyorsunuz ki, ben beş seneliğe gidemediğim için onu kıskanıyorum. Katiyen. Demin gördünüz, kediyi nasıl kucağına almıştı? Mesela kendisi Janet Makdonald, kedi de tabii Nelson Eddi. Anlıyorsunuz ya... Evet, ben iki seneliğine gittim amma, hiçbir zaman böyle şeyler..."

Akşam yemeğinde ağabeyi gülüyor, söylüyor, babasıyla şakalaşıyordu. Hele sarı abla, Nurhan'ın durgunluğuna inat, şendi, hatta mesuttu. İkide birde annesini dürtüyor, Nurhan'ı gösteriyordu. Bütün bunlar ağabeyin gözünden kaçmıyordu. Nihayet, "E..." dedi, "sonra Nurhan?"

Nurhan aldırış etmez görünmeye kendini zorladı. Ağabey, babasına, "Kızımız pek santimantal," dedi, "ölçüyü kaçırmamak şartıyla, bir kız için bu santimantalite fena değilse de..."

Sarı ablanın neşesi derhal uçtu. İnce, kumral kaşları çatıldı, elindeki çatal titremeye başladı. Yüzündeki sivilceler bir an kızarıp söndüler.

Baba sordu:

"N'olmuş?"

"Efendim, bir kız arkadaşı varmış, mektepte. Babası fabrika kapıcısı. Herif mide kanserine yakalanır ve dün taşlı köyü boylar."

"Peki ölmüş..." dedi baba, "sonra?"

Nurhan evvela ağabeyine, sonra babasına baktı. Gözleri tekrar önüne indi...

"... Kız, babasını yoklamaya gider, kapıcı der ki, baban öldü kız, ne gelip duruyorsun daha... Haspam düşer bayılır..."

Sarı abla sinirli bir kahkaha attıktan sonra, "Güleyim de araya gitmesin bari!" dedi. "Şu sıyrık Münevver'den mi bahsediyorsun?"

Nurhan, ablasına hınçla baktı:

"Teessüf ederim sana abla... Doğrusu bravo... Kalpsizlik bu kadar olur yani..."

Abla sarardı. Kupkuru yüzündeki sivilceler çoğalıverdiler. Anne, "Terbiyesiz!" dedi. "İnsan ablasına böyle laflar söyler mi?"

Baba:

"Sonra kızım?"

Abla soluyordu. Ağabey iri bir kemiğin iliğini sesli sesli somuruyordu. Babası ısrar edince, Nurhan, ablasına yan gözle bakarak, "Vallahi babacığım," dedi, "görseniz acırsınız... Gözleri dalıyor, bayılıp bayılıp gidiyor yavrucak. Hem biliyor musunuz ne diyor? Gözleri bir tuhaf oluyor, vücudu da kaskatı kesiliyor, 'Babacığım, babacığım,' diyor, 'kapıcının kızı diye burunluyorlar beni, benimle alay ediyorlar... Dünyada hiç kimsem kalmadı artık benim... Çalışacağım babacığım, çok çalışacağım derslerime... Sen rahat uyu mezarında...'"

Nurhan, hıçkırıklar içinde sustu. Dirsekleri masaya dayalıydı, başı avuçlarında. Omuzları da sarsılıyordu.

Baba, kızının hassasiyetini takdirle seyrediyordu.

Sinirli ablaysa "mahvolmuştu." İnce dudakları titriyordu. Bir ara sol kulağında kuvvetli bir vınıltı.

"Hiç kimsesi yok mu bu kızın?" diye baba sordu.

Nurhan:

"Hiç kimsesi..."

Abla dayanamadı:

"Nasıl hiç kimsesi? (Babasına) Teyzesi var babacığım. Hem siz bunun abartmasına bakmayın. Terbiyesizin biri, hırsız da. Arkadaşlarının defterini, kalemini çalarmış!"

Nurhan, "Abla!" diye inledi.

"... Sonra, bütün bu bayılmalar, ayılmalar hep numara. Tembel, sınıfta kalacak, öğretmenler acısın diye..."

"Yeter abla!"

"... Hem biliyor musunuz, geceleri altına da işermiş!"

"Allahaşkına, yetişir abla, yetişir artık!"

Baba büyük kızına içerlemişti. Yan gözle karısına baktı: Morarmış gözaltları, sarkık gerdanı, porsumuş yanaklarında iyice yedirilmemiş pudra lekeleri... Onu birdenbire çirkin buldu.

"Benim bildiğim," dedi anne, "bir insan öyle her önüne gelene acımamalı... Acınacak insan var, acınmayacak insan var..."

Ağabey tabağından başını kaldırdı.

"Sokaklar dilenciden geçilmiyor! Bir, beş, yüz, beş yüz, bin... İnsan sefaleti kanıksıyor... Onun için... Gemisini kurtaran kaptan deyip..."

Baba, Nurhan'a, "Sonra kızım?" dedi.

Bu evde kendisini en çok anlayan babasına minnetle bakan Nurhan, omuz silkti. Baba, "Çok acıdıysan kızım," dedi, "şu alt odayı boşaltsanız da..."

Karısına baktı. Kadın öfkeli öfkeli, "Eee?" dedi. "Sonra?"

Ablanın elindeki çatal daha hızlı titremeye başladı. Baba devam etti:

"Arkadaşını getirsen..."

Anne artık boşandı:

"Aşkolsun size bey! Bu deli kızın sözüyle, ne idüğü belirsiz, numaracı, hırsız, şırfıntı bir aralık kızını evime alacağım ha? Doğrusu bu kadarına tahammül edemem!"

Abla, "Aşkolsun beyba..." dedi.

Anne:

"Hele, yetişkin oğlumuz varken..."

Abla:

"Aaa! Kaldı kaldı da ağabeyim öyle iki paralık kızlara kaldıydı..."

Sandalyesinden fırlayan Nurhan, peşkiri, çatalı filan masaya fırlattı. Çıkarken, ablasına, "Allah seni ondan beşbeter etsin inşallah!" dedi.

Abla nerdeyse bayılacaktı. Anne, Nurhan'ın arkasından çatalını fırlattı.

"Boyu bosu devrilesice, iki gözü kör olasıca seni!"

Ağabey kıs kıs gülüyor, atıştırıyordu. Baba akşam haberlerini dinlemek için radyoya kalkarken içini çekti:

"Bilmiyorsunuz," dedi, "şefalet nedir bilmiyorsunuz hanım... (Kendi kendine) Allah encamımızı hayırlara tebdil eylesin!"

Anne, kocasının o kızı ne maksatla eve almak istediğini usul usul anlamaya başladı.

BİR ÖLÜYE DAİR

İplikhanedeki Zehra'nın kendini asması mahallede bomba gibi patladı. Bizim avluda, Arnavut Nuri'nin kiralık odalarında, Kürtlerin kerpiç huğlarında ne kadar insan varsa, kadın, erkek, çoluk çocuk Zehraların avlusuna doldu. Zehra'nın üç çocuğu, en büyükleri kız, ötekileri oğlan, üçü de el kadar, korkudan bet benizleri kül gibi olmuş, kapı önünde bekleşiyorlar. Her gün ağıtları ta öteki mahalleden duyulurdu.

Çok geçmeden evvela polisler geldi, sonra savcı ile hükümet doktoru. Milleti dağıttılar. Mahalleliden bir ben, bir bizim Dokumacı Haydar, bir de Kürt Kerem kaldık ama, avlu kapısını da polisler zapt edemiyor... Biz üçümüz, bekçilerle beraber Zehra'nın kapısını açtık. Zehra mum gibi sallanıyor. Kendini ta-

vana asmış. Mosmor... Gözleri dışarı uğramış. Allah taksiratımızı affetsin, karıda da gözüm vardı. Köpoğlu çok cilveliydi ama külhanbey karıydı. Neyse.. Karıyı tavandan indirdik. Sedire sırtüstü yatırdık, daha soğumamış.. Güzel kadının ölüsü bile adamı huylandırıyor...

Hükümet doktoru usulen bir muayene geçti. Savcı da yanı başında... Doktor raporunu yazdı, savcı defnine ruhsat verdi, sonra da usulen tahkikata girişti.

Zehra'nın üstüne bir çul atıp avluya çıktık. Mahalleli avluyu gene doldurmuş. Savcı önce Fırıncı İhsan'ı dinledi, gördüklerini anlat, dedi. Fırıncı İhsan bizim mahallenin kırk yıllık İhsan Baba'sıdır, ellisini aşkın ama, kerhaneci kurt gibi, karıncayı sektirmez, zampara mı zampara... Gördüklerini anlattı:

"Bu çocuklar geldiler beyim, ellerinde bir tepsi... İhsan Baba dediler, şu ekmeğimizi pişiriver. Aldım tepsiyi ellerinden, baktım ekmekler tekmil kepek. Elinle dokundun mu dağılı dağılıveriyor... Bunlar pişmez, dedim, ananız sizi başından atmış... Eee... Çocuk... Fukaralar şu kadar şu kadar... Bulaştılar, açız İhsan Baba, karnımız aç, diye sızlanmaya... Kim bilir ne zamandır açtılar... Yüreğim parçalandı, tezgâhtan iki somun kıstırdım koltuğuma, haydin dedim, düşün önüme..."

Savcı sordu:

"Sen kaç senedir bu mahallede fırıncılık yapıyorsun?"

"Eh, şöyle böyle var bir yirmi sene..."

"Zehra'nın evini biliyor muydun?"

Ekmekçi İhsan şaşırdı. Düşündü. Kalın kaşlarını çattı, iri burnunu parmağıyla karıştırdı.

"Bu mahalle, amele mahallesi beyim," dedi, "amele milleti karıncaya benzer... Bugün burda oturur, yarın bakarsın öbür avluya taşınmış... Tabii Zehra'yı bilirdim ama, hangi odada oturur, orası bence karanlıktı..."

Savcı gençten bir delikanlı, tekrar sordu:

"Ekmekleri bedava mı verecektin?"

"He ya... Sevaptır... Sabiler..."

"Madem bedava verecektin, çocuklara verip savaydın. Kendin niye takıldın peşlerine?"

Fırıncı İhsan büsbütün şaşırdı. Kıpkırmızı kesildi, etrafına bakındı. Mahalleli kadınların gülüşerek kendisine baktıklarını görünce kızdı:

"Karıyı ben asmadım ya beyim!" dedi. "Gördüm, çocuklar, sabi sabi..."

"Sana, Zehra'yı sen astın, dedim mi?"

Kadınlardan birisi yüksek sesle gülüverdi. Savcı ona döndü. Bankolardaki Fitnet'ti bu.

"Ne güldün?"

Fitnet beyaz örtüsünü düzelterek başını eğdi. Savcı tekrar sordu:

"Söylesene kadın, niye güldün?"

Fitnet boynunu bir tay gibi dikti.

"Hiiiç... Güleceğim tuttu..."

"Tiyatro mu oynatıyoruz?" diye savcı sertçe sordu.

Fitnet'in kızarması geçmişti, omuz silkti:

"Yooo..."

Savcı alıcı gözlerle Fitnet'e baktı, Ekmekçi İhsan'a döndü.

"Sonra?"

"Sonrası sağlığın beyim... Kattım çocukları önüme, geldik eve... Oda kapısı örtük... (Zehra'nın kapısını gösterdi.) Ayağımla ittim, açıldı. Oda karanlık. İçeri girdim, baktım, kendini tavana asmış... Benim bildiğim bu..."

Savcı, Fırıncı İhsan'dan sonra Zehra'nın komşularını dinledi. Bir ihtiyar kadın uğuna uğuna Zehra'nın güzelliğini, iyiliğini, ciddiliğini anlattı. Onun iki kat ola ola ağlamasına mahalleli tekmil güldü. Savcı bile güldü de, "Niye ağlıyorsun?" diye sordu. "Çok severdim beyim," dedi, "ölen kızıma benzerdi..." Halbuki yalan.. Onun kızı mızı ölmedi. Zaten bir tek torunu var, Necip, bizim fabrikanın elektrik santralinde.

Savcı en sonra Fitnet'i çağırdı, hani şu, demin gülüveren Bankocu Fitnet'i... Fitnet anlattı:

"Bizim arkadaşımızdı," dedi. "Daha kızkenden beri işe beraber gider gelirdik... O bizden sonra evlendi, şimdi kocası askerde..."

"Ahlakı nasıldı? Yani anladın ya... Demek istiyorum ki, kocası askere gittikten sonraki durumu..."

Fitnet omuz silkti:

"Ne bileyim ben?"

Bu işler bittikten sonra savcı ile doktor, avludan çıkarlarken belediyenin aynalı, siyah cenaze arabası geldi. Zehra'yı alıp götürdü.

Ondan sonra, yani Zehra cenaze arabasına konulup defnedilmeye gittikten sonra, mahallelide bir yaygaradır başladı... Yok, Zehra dolandırıcıymış, mahallede herkese otuzar kırkar takmışmış, fabrikada doğru dürüst çalışırken rahatlık tepmiş, işi mahsustan, daha serbest olabilmek için bırakmışmış, demin savcının önünde uğuna uğuna ağlayan kocakarıya kırk beş kuruş takmış da kadın hep kırk beşin gittiğine uğunuyormuş, zaten çocukların hiçbiri babalarına benzemiyormuş, hepsinin boyaları ayrı ayrıymış, falan filan... Mahalle bakkalı Hamdi Baba -uzun boylu, zayıf bir Laz- okkalı bir küfür savurup dükkânına girerken, birisi seslendi:

"On altının üstüne bir bardak su iç a Hamdi! Sen de pirinç çuvallarının üstünde ödeşmişindir, uzun etme!"

Zehra'nın çocukları, mahallede düğün olduğu zamanlar gibi keyifliydiler. Sadece büyük kız düşünceli görünüyordu.

İşbaşı yapacaktık... Zehra'nın avlusunu bırakıp fabrikaya geldim.

Sonra? Ertesi, daha ertesi gün, tabii yavaş yavaş Zehra unutuldu. Alacaklılar küfretmekten usandılar. Üç, dört gün içinde mahalle sanki hiçbir şey olmamış, böyle bir ölüm vakası bu mahallede geçmemiş gibi her zamanki hâlini aldı. Mal sahibi hemen er-

tesi gün Zehra'nın odasına yeni kiracı koydu. Evdeki ufak tefek birkaç sahan, yastık, yorgan filan yeni kiracıya kaldı... Çocuklarsa, onları mahalleli paylaştı: Büyük kızı Fitnet aldı, ortancayı bizim Dokumacı Haydar, en küçüğü de Yardacı Bulgaryalı Memet... Zehra'nın askerdeki kocasına gelince, yüzde yüz eminim, o, bu işe sevinecek. Zaten daha askere gitmeden aralarında hır eksik olmazdı.

Neyse, varsa Allah taksiratını affetsin, yoksa bir bakıma gençliğine doymadan gitti fukara, bir bakımaysa kurtuldu...

1943

BİR İNSAN

Onu ilerdeki elektrik direğine dayanmış gördüğüm zaman, ne yalan söyleyim, görmezlikten gelip geçivermeyi tasarlamıştım... Yıllarca önce, evvela sınıf, sonra silah arkadaşım olan bu avukat çocuğunun duru mavi gözlerinden ürküyordum. O gözler, her insanda mutlaka alay edecek taraflar bulan, hoyrat, kahkahacı, ezadan hoşlanan bir ruhun aynası, iki mavi yuvarlaktı. Çıplak bakışlarıyla her karşılaşışımda buz gibi bir hisle ta iliklerimden titremişimdir. Bu soğuk gözlerde acımadan eser yoktu, bu gözler, küstahça bakmaya alışmış bir insanın hayvan bakışlarıydı...

Kül renkli gündüzün içinde insanlar, nerdeyse inecek yağmurdan kaçışıyor gibiydiler. Ortalık gittikçe kararıyordu. Gökten dökülen damlalar gittikçe çoğalıyordu.

Ta karşılarda dikkatimi çeken bir şey varmış gibi gözlerimi oraya dikmiş, elektrik direğine dayalı arkadaşımın yanından hızla geçiyordum ki, onda bir hareket fark ettim... Gözucuyla baktım, omuz omuza yürüyorduk. Adımlarımı daha açtım, o da açtı, nihayet kolumdan yakaladı.

"Beyefendi!"

Hayatımda ilk defa bu türlü çağrılıyordum... Buz gibi oldum birdenbire, sanki küçüldüm... Gözlerine korkuyla baktım... Fakat hayret! Bu gözler ne alaycıydılar, ne de küstah. Parlak mavi gözbebekleri tozlanmışa, sönükleşmişe benziyordu ve benden çekiniyormuş gibi, gözlerini gözlerimden kaçırıyordu.

"Beyefendi..."

Anlatıyordu. Her zaman, her yerde, her vakit rastladığım cinsten "mahvolmuş insan"ların hikâyeleriydi. İki çocuğuyla, kâinatın ortasında (işsiz ve yarı aç) bir insandım, fakat onun uzun hikâyesini sonuna kadar dinlemeye mecbur sayıyordum kendimi...

Ve o, ağır ağır, fakat hazin, anlatıyordu:

"Pederim sizlere ömür... Bir parça emlak vesaire... Lakin, beyefendi, giriştiğim bir taahhüt işinde..."

Avukat babasının iyi günlerinde fevkalade bir özenişle diktirildiğine şüphem olmayan lacivert kostümü haraptı. Kumaşın rengi umumiyetle solmuş, hatta morarmıştı. Omuzlar, tozlu yükler taşıyan hamallarınki gibi yer yer ağarmıştı. Boynundaki kravatın deseni, eski bir "görmüş geçirmiş" çocuğu olduğuna şahitlik edecek güzellikteydi. Ama o da yer yer eprimiş, akmıştı. Fakat gözlerimden boyuna kaçırdığı gözbebekleri... Onlar her şeyden acıklıydılar...

"... Ve beyefendi bugün, bugün beyefendi, validem de sizlere ömür..."

Ağlıyordu. Havaysa gittikçe kararıyor, asabı bozan bir gündüz, hayatın sonuna gelindiğini, nerdeyse "kıyametin kopacağı"nı hissettiren bir ölgünlükle uzayıp gidiyordu.

"... Yazı makinem var beyefendi, arzuhalcilik elimden gelmez, hesap işlerinden anlamam, hamallık yapamam, kuvvetim kâfi değil, hiçbir sanatım yok... Bana bir iş!"

Ayakkabılarının yenleri patlamıştı ve çamur içindeydiler. Bu adama bir iş bulmak lazımdı. Bu, mektepte, asker ocağında beni, herkesi, her önüne geleni burunlayıp hayvanca şakalarla alay etmiş avukat çocuğu... Hayır, bu o adam değildi. Bu adama bir iş!

Fakat nerde? Yazıcılık yapamaz, yük taşıyamaz, elinden kâtiplik gelmez bir insana iş!

Bu adam, alaylarından vazgeçtim, beni yalan ifadesiyle beş yıla mahkûm ettirmiş bir insandı... Lakin, hayır, böyle şeyler düşünmenin sırası değil, aç bir insandı, fenalık yaptığı bir insandan af dilemeden önce ekmek istiyordu.

"... Beyefendi! Her yerde insanlar... Koşuyorlar, gidiyorlar, geliyorlar, tutuyorlar, koparıyorlar... Yığın yığın, vıcık vıcık, sürü sürü insanlar... Üzerinize atlıyor, lokmanızı ağzınızdan kapıyorlar beyefendi. Beyefendi, insanlar kurt gibi, kurtlar gibi saldırıyorlar beyefendi!"

Yüzü korkunç bir hâl almıştı. Yağmur hızlanmış, o, dikilen saçlarıyla müthiş sinirli, yüzüme bakıyor, bir saçaktan damlayan sular ceketinin yıpranmış omuzlarını ıslatıyordu.

1946

TEBER ÇELİK'İN KARISI

Beton amelesi Teber Çelik, inşaattan geldiği sıra, karısı Seyran eşikte oturmuş, yüzü avuçları içinde, kocasını bekliyordu.

Ev tek gözden ibaretti, damı saz örtülüydü, kerpiç duvarları da kambur kambur.

Teber Çelik, karısının yanına gelince, "Ne oturuyon kız?" diye sordu.

Seyran omuz silkti.

"Heeç..."

Kalktı, kocasına yol verdi. Bastıkça gıcırdayan üç basamaklı merdiveni birbiri peşi sıra çıktılar. Teber Çelik odanın ortasında durdu, tembel tembel gerinirken elini mintanının altına sokup kaşındı.

"Karnım da bi aç ki..."

Seyran, "Benim de..." dedi, "burgul ne getirmedin ki a hey."

Adam omuz silkti. "Pere almadık daha..."

Kadın, "Heye almadınız..." dedi. "Herkes aldı da..."

"Almadık dedik. Dini pohlu kâtip boldroyu yapmamış..."

"Hep yalan..."

Teber Çelik sövdü:

"Almadık dedik kız! Aldık aldık, almadık almadık..."

Seyran yumruklarını beline dayayıp sordu:

"Herkes aldı da kâtip bi seni mi kodu?"

"Kız çektirin dininden imanından ha! Almadık dedik işte..."

"Emne'nin Ali'si hep almışlar da?"

Adam cevap vermedi. Kirli cam geçirilmiş bir oyuktan ibaret pencereden vuran hafif ışık yüzünü aydınlatıyordu: Kara kuru bir yüz.

"Belle ki aldık... N'olacak?"

Kadının üstüne yürüdü.

Kadın, "Heç ağam..." dedi, "yani aldıysan, burgul ne alak da aş maş edek diyeceğdim..."

Adam öfkesini zapta çalışırmış gibi, başını sallayarak merdivene yürürken, "Dinini imanını ..... avradı!" diye sövdü, indi gitti.

Seyran, odanın karanlığında, sırtı duvara dayalı, kalakaldı. Sonra o da merdivenleri indi, sokağa çıktı. Yağmurlu karanlığın içinde, elektriklerin ıslak ışığına, ışıkların sarı sarı aydınlattığı karşı inşaata baktı. Kocası orda çalışırdı. Aklına birden inşaat bakkalı geldi. Ordan alışveriş ederlerdi. Yarım somunla tahin helvası almayı kurarak dükkâna yürüdü.

İnşaat bakkalı, kısa, siyah paltosu omuzunda, dükkânı kilitliyordu.

"Ne o kız?" diye sordu.

"Heç Hamid Ağa... Düğeni mi kapadıyon?"

"Heye. Kocan gene borcunu bi temam ödemedi habarın olsun, aksatayı kestim!"

Kadın sarsıldı.

"Ödemedi mi?"

"Ödemedi. Allah bin belasını versin öyle adamın. Öteberi alırken, ver ver ver, borç ödemeye geldi mi..."

"Heç mi ödemedi?"

"Otuz yedi lira borcu vardı, yirmisini verdi..."

Bu sırada inşaatın uzun boylu, delikanlı bekçisi, gocuğuna sıkıca sarınmış, boynuna ince bir kayışla asılı kontrol saati, peydahlandı.

"Ne o Hamid Ağa," dedi, "gene ne kızıyon?"

İnşaat bekçisine dönen bakkal, "Allah seni inandırsın Durmuş," dedi, "yarın ekmekçiye bir, tahancıya iki, yoğurtçuya üç, bu üç yere para yatıracam! Almadan vermek Allah'a mahsus. Onda bunda belik pürtük var bir iki yüz lira kadar..."

Seyran dimdik dikiliyor, pabucundan taşan çatlak topuğuyla çamurlu toprağa basıyordu.

Bakkal, dükkânını kilitleyip gitti.

İnşaat bekçisi çoktandır Seyran'ın peşindeydi. Kadını efkârlı görünce sokuldu.

"Kocan pereleri kumara yütüzdü ha! İsrafil'nen Hasan Çavuş üttüler..."

Kadın hiçbir şey sormadı, savuşup gitmedi de. Bekçi etrafına bakındı. Gecenin içinde mahalle sessizdi. Yolda da ne gelen vardı, ne giden. İnşaatın öbür ucundaki direkte yanan ampulün ışığı, kadının kara don içinde kabarmış kalçalarını aydınlatıyordu:

Bekçi az daha sokuldu.

"Bize de nasip oldu beş liresi..."

Kadın gene cevap vermedi.

"Ne düşünüyon?"

"..."

"Öyle mi? Seyran... Ne düşünüyon?"

"Heç..."

Hafiften yağmur başlamıştı. Kadın, bakkalın tahta saçağı altına çekildi, açlığını bütün kuvvetiyle duymaya başladı. Bekçi onu kolundan tuttu.

"Ne düşünüyon kız?"

"Heeç..."

Bekçi, kolu daha kuvvetle sıktı.

"Nasıl heç?"

Kadın öbür eliyle bekçinin elini itti.

"Bırak kolumu..."

Bekçi daha kuvvetle sıktı.

"Kocanın peresini sana verecem!"

Kadın etrafa bakındı.

"Korkma," dedi bekçi, "ne gelen var, ne giden."

Kadını çimento ambarına doğru çekmek istedi. Kadın direndi:

"Bırak! Gelen mülen olur..."

Bekçi tekrar, daha kuvvetle çekti. Kadın çekilen tarafa birkaç adım attı.

Bekçi, "Ekmek yiyek!" dedi.

"Karnım tok, bırak."

"Ekmek yiyek lan!"

"Bırak be... Deli mi ne oğlan? Bağırırım ha!"

"Pere verecem..."

"N'apiym..."

"Entari ne alacam."

"Heye, entari ne alacan... Hep yalandırırlar da."

"Irzıma nikâhıma essah... Pereliyim bugün lan."

"N'apiym, Teber geliverir..."

"Gelmez. O şimdi kızlara getti..."

Kadın sertçe döndü.

"Ne? Orospilere mi?"

"Heye..."

"Yalansın..."

"Yalancı senden irezil olsun!"

Bekçi, yirmi iki yaşın kuvvetli arzusuyla kadını tekrar çekti. Onu hızlanan yağmurun altından, çimento ambarının bitişiğindeki boş ahıra çekerken, "Heye," dedi, "olsun... Peresi var da aç itin..."

Yağmur dinmiş, acı poyraz çıkmıştı. Bir ara kuvvetli ay ortalığı ıslak ıslak aydınlattı.

Teber Çelik'in karısı evine telaşla döndü. Dört yaşındaki oğlu Kasım, uzun etekleri yarı beline kadar ıslak, yalınayakları çamur içinde, kapı önünde bekliyordu. Bu çocuk her gün erken erken evden çıkar, akşamın geç saatlerinde dönerdi. Bütün gün şehrin her tarafında yalınayak ve yarı beline kadar ıslak dolaşır, dilenirdi.

Anasını görünce, "Anam anam, kurban anam..." dedi, "bi kirtik epmek vey!"

Kadın, "Dert!" dedi, "dert soyka dölü. Geberecen tekmil... Çık yukarı hadi!"

Oğlunu kolundan yakaladı, içeri soktu. Sonra kara donunun uçkurluğundan -demin inşaat bekçisinden aldığı- bir kâğıt lirayı çıkardı, çarşıya, ekmek almaya giderken hırslı hırslı söylendi:

"Aç it. Orospilere gider bir de..."

1946

AFARACI HACI ALİ

Kuşluk sıcağı basmıştı.

Upuzun boyuyla bir kargayı hatırlatan Afaracı Hacı Ali, çuvalla taşıdığı buğdayının altında iki kat, Selamoğulları'nın çoktan hasat edilip kaldırılmış buğday tarlasına girdi. Arkasındaki çuvalla mor yollu eski çulu yere bıraktı, doğruldu. Sol gözü siyah bir meşin parçasıyla sıkıca bağlıydı. Parmağını meşinin altına soktu. Terli gözkapağını uzun uzun ovuşturdu. Sonra sağlam gözüyle köye doğru baktı.

Beyaz minare, ulu dutlar, sıtma ağaçları, değirmen. Beride Selamoğulları'nın tembel tembel yatan sarı boyalı patozları. Bu yanda Ağzıböyükler'in John Deere'leri, Hanomak'ları, Caterpillar'ları...*

* Tarla sürmeye mahsus makineler.

İçini çekti. Güneşe baktı. Karısını hatırlayarak, sesli sesli, "Kısır o....u!" diye söylendi. "Sen de eller gibi bir, iki, üç dene enik kunnayaydın, neme gerekti benim bu sarı sıcaklarda afaracılık?"

Kısa, sert sakallı bir yüzü hatırlatan hasat edilmiş buğday tarlası çekirgelerle doluydu. Hacı Ali savanı yere yayınca çekirgeler sağdan soldan sarı sarı fırladılar. Hacı Ali tek gözüyle güldü, terini sildi. Çömeldi. Buğdaylı toprağı iki avucuyla pançalayıp tozunu toprağını şöyle bir üfledikten sonra çula attı.

Tekrar bir pança. Bir kımıltı hissetti. Avuçlarını gevşetti. Yarı açık avucundan ufacık bir çekirge fırladı.

Bu işi, bu topraklı buğdayları avuçlamak işini boyuna tekrarlıyor, üfürüyor, çula atıyor, sonra gene avuçluyor, gene üfürüyor, gene atıyordu.

Lakin, güneş... Avurtları çöküк yüzünde terden çizgiler gittikçe çoğalıyor, bu çizgiler sivri çenesinde birleşerek yere damlıyor, sıcak toprakta kayboluyordu.

Bir zaman sonra Hacı Ali, belinin ağrısına dayanamadı, kalktı. Gölgesi ayaklarının altına adamakıllı çekilmişti. Gene karısını hatırladı:

"Sabahnan inat etmese de beraber gelseydik, bir taşla iki kuş vururduk... Şu çuldaki buğdayları kalburdan geçirirdi, biter giderdi..."

"Uğursuz," diye aklından geçirdi.

Çuldaki buğdayları çuvala doldurdu. Daha ağırlaşan çuvalın önüne çömeldi. Bir hamle, bir hamle daha, sonra "Yallah!" diye sırtladığı çuvalın altında iki kat, Selamoğulları'nın tarlasından köyün yoluna düştü.

Yalınayaklarının altında fırın külü kadar kızmış, ince tozlu yolda battal battal yürüyordu. Kestirme gitmek için sığırın yaylım yoluna vurdu. Yol, suyu çekilmiş bir dere yatağından geçiyordu. Kışın taşan derenin bıraktığı kaymak bağlamış mil, güneşte çatlamış, öteye beriye pislemişlerdi. Bunlar Hacı Ali'nin aklına

aptes bozmayı getirdi. Aptes bozmayı hatırlayınca da karnı sahiden ağrımaya başladı. Sırtındakileri indirdi, kara donunun uçkurunu çözdü, çömeldi.

İlkin, "Ramazanın kaçı bugün?" diye düşündü. Bilemedi. Onca, ya yirmisiydi ya da yirmi ikisi. Önündeki mile saplı bir kemik parçasını çekip çıkardı. Birkaç adım yana yer değiştirip tekrar çömeldi ve önündeki dümdüz toprağa çizgiler çekerek, bayrama kadar üç gülek buğday afara edip edemeyeceğini hesapladı. Sonra birden sinirlendi. Her yıl bu köyde bu kadar çok afaracı olup olmadığını düşündü. "Yok canım," dedi, "ne arar... Bu yıl millet tüm afaracıya kesti... Afaracılık da bir av oldu başıma!"

Arkasında bir ayak sesi. Keyfini bozmaya lüzum görmedi. Şöyle bir baktı. Selamoğulları'nın tutması Seyit Bilal.

"Ne o lan, del'oğlan?" diye seslendi, "Çatlıyon mu?"

Hacı Ali, derine gömülmüş tek gözüyle aksi aksi baktı.

"Mostra mısın ne? Madem gordün çatladığımı, ne dimeye soruyon?"

Seyit Bilal gülerek hendeği çıktı, kayboldu.

***

Hacı Ali'nin avradı kör Hürü, huğun köşesinden çıkan erini görünce dövünmeye başladı.

"Heriiif, herif! İki gozüğün ışşığı sönmeye herif! Nirdesin? İneğin kıçını kırdı Ağzıböyükler, oynak yerinden, gel!"

Hacı Ali sırtındaki çuvalı indirip huğa seğirtti. Tek gözden ibaret huğun bu yarısında, yüzü parça parça bir yatak, karmakarışık duruyor, huğun öbür yarısında sarı inek, üç ayağıyla toprağa basmış, sol art ayağı da oynak yerinden sallanıyordu.

Hacı Ali'nin kokusunu alan inek, başını çevirdi, ıslak gözleriyle sürmeli sürmeli baktıktan sonra, kuyruğunu kuvvetli bir kamçı gibi kullanarak sineklerini kovdu.

Hacı Ali, "Demek kırdılar encam?" diye söylendi, dişlerini sıktı.

Aklından Ağzıböyükler'in tayfası enikli cücüklü birer birer geçtiler. Beline dayalı yumrukları ve tek gözüyle, açık kapıdan dışarıya öfkeyle baktı, baktı.

"Allah kitap karıştırsan, dinden imandan çıkacan," dedi, "karıştırmayıp yutsan maldan oluyon, kısasa kısas deyip sen de onların malının kıçını vurup kırsan suçlu düşecen, arkaları böyüğe dayalı... Ulan hey firavunlar, ulan hey imansızlar... Ulan, koca köye bir ineği sığıştırmadınız... Sizin tuttuğunuz orucun da, kıldığınız namazın da..."

Kör Hürü, "Töbe di herif," diye çıkıştı, "boyunla bile günaha girdin zabahınan, töbe di!"

"Günahının da, sevabının da, insinin de, cinsinin de..."

Kör gözünü bağlayan meşini koparıp attı, köy kahvesinin yolunu tuttu.

***

Afaracı Hacı Ali'nin geriden deli deli geldiğini gören ve meseleden haberli olan Selamoğulları'nın kâtibi, az ileride tavla oynayan Ağzıböyükler'in ortanca oğluna, "Hüseyin Efendi," dedi, "Hacı Ali yelli yelli geliyor vallaha!"

Beriki omuz silkti.

Hacı Ali avaz avaz bağırarak geldi.

"Şu aziz mübarek günde, ne istediniz benim ineğimden? Oraya girse hayvan, çıkar, bura benim tarlam, öteye girse çıkar, bura benim otlakiyem... Aşağı tükür sakal, yukarı tükür bıyık... Cenab-ı Hak'kın tarlası, Cenab-ı Hak'kın yaylımı... Cenab-ı Hak'kın yaylımında, Cenab-ı Hak'kın bir baş ineğini barındıramıyorlar..."

Öteden birisi, "N'olmuş gene del'oğlan?" diye sordu.

Hacı Ali bu sefer ona döndü.

"Furmuş, ineğimin kıçını kırmışlar... Allah'tan revayı hak mı? Ağzı var dili yok hayvandan ne istersiniz? Tarlanız var, takımınız var, çiftiniz, çubuğunuz var, Con Dere'ler, Hanomak'lar...

Var oğlu var... Gözlerini toprak doyurasıcalar... Derya deniz malın üstüne oturmuş, köyü zapt etmişsiniz! Benim bir ineğim mi gözünüze battı? Fukaraya bir ineği de mi çok gördünüz? Bu ne adaletsizliktir canım?"

Ağzıböyükler'in ortanca oğlunun tepesi attı nihayet. Tavlanın başından fırladı, geldi Hacı Ali'yi göğsünden öyle bir itti ki, adam upuzun boyuyla arkası üstü gitti. Bıraksalar adamı çiğneyecekti. Araya girdiler, ayıptır, sana yakışmaz, filan, bir kenara çektiler.

Lakin Hacı Ali, öyle celallenmişti ki... Üç dört kişinin arasında zor zapt olunuyor, bas bas bağırdıkça, ince boynundaki damar parmak parmak şişiyordu.

"Kısa kes Hacı Ali," dediler, "tadını kaçırdın bre herif!"

"Ne tadını kaçırmışım? Köyün yirmi dört bin dönümünden on altı binini ellerine almışlar, gözleri hâlâ benim bir baş ineğimde!"

Hacı Ali söyleyecekti, çok çok şeyler söyleyecekti. Lakin, adamın ağzını kapayıp ordan aşırdılar.

Ağzıböyükler'in ortanca oğlu öyle bir olmuştu ki... Titreyen elindeki zarı tavlanın içine atıp, sandalyesinin arkalığındaki ceketini aldı, köyün içine doğru sinirli sinirli yürüdü.

***

Arkalarından onlar hakkında konuşmalar başladı Selamoğulları'nın kâtibi, "Deli meli ya," dedi, "pravo herife... Kitap gibi laf söyledi..."

"Heye," dedi bir başkası, "öğretsen söylemezdi efendi!"

***

Hacı Ali'yi evine zorla soktuktan sonra, karısına, "Aman Hürü Bacı," dediler, "bir çuval inciri berbat etti, bırakma bu deliyi!"

Kadın huğun kapısında durmuş, yumrukları geniş kalçalarında, "N'oldu herif?" diye sordu. "Gene ne oyunnar çıkardın başıma?"

Hacı Ali ineğinin sırtını okşuyordu. Kulaklarının arasını öptü.

"Lafımı yimem avrat!" dedi. "Kafam kızdı mı töbe lafımı yimem!"

Huğun içi ılık ılık mayıs ve ıslak saman kokuyordu.

1948

BİR KADIN

On altı yaşındayken, kız yüzlü bir oğlanın peşine takılıp Çukurova'ya inen kadın, şimdi yirmisinde yoktu. İlk zamanlar Çukurova'nın kızgın güneşi altında, yarım pabuçlarını sürüye sürüye, yarı aç, pamuk tarlalarında çapa çapaladı, kütlü* topladı. Güzün çırçır fabrikalarında amelelik yaptı, kazandığı paraları, tek kuruşuna ilişmeden, getirdi parlak oğlanın avucuna koydu.

Parlak oğlan esrarkeşti, kumarcıydı, aksiydi. Dövdü mü kötü dövüyordu ama, ne de olsa erkekti, kadına sahip çıkıyor, onu koruyordu. O, parlak oğlanın sertçe çatılan kaşlarına, kız yüzüne vurgundu.

---

* Tohumlu pamuk.

Eller, "Kız, bu kopuğa güven olmaz, seni işletir işletir, elinde avucundakileri kumara verir, bir gün seni yüzüstü bırakır," dediler.

O, "Yesin," dedi, "isterse ciğerimi söküp yesin, kanım helal olsun ona!"

Eğer bir gece, Selamoğulları'nın pamuk tarlasında uyurlarken, Ferho Üzeyir'in kızıyla savuşup gitmeseydi parlak oğlan, kadın onu hiçbir zaman bırakmayacaktı.

Lakin, gitti... Ciğerine bir avuç köz atıp gitti. Kadın işi gücü bıraktı, bulurum ümidiyle, yayan yapıldak, tuttu şehrin yolunu. Yollardaki koyu gölgeli melengiç veya dardağan ağaçlarının altında dinlene dinlene şehre vardı. Lakin, nerde? Günlerce dolaştı. O koltuk vuruyor, öteki çimdikliyordu. Şu bağ senin, bu bahçe benim... Yaz gecelerinde şırıl şırıl akan Seyhan Irmağı'nın kıyılarında, İtadası'nın boy atmış otları arasında, hendeklerde, soğan ve rakı kokan sasımış nefesli erkeklerin çimdik ve ısırıkları altında kıvranıp inleyerek, arada bağırıp ağlayarak, bağırıp ağladıkça, tokat, yumruk, tekme yiyerek, günler geçirdi.

Dilberler Sekisi'nde esrarkeşlerle cura çekti. Çakıt'ta rakı içti, eli kulağa atıp yıldızlara karşı Antep halk havalarını haykırırken, aklına Kilis bağlarında ırgatlık eden ve o....u kızını hatırladıkça, altdudağını ısırıp içini çeken, mavi yemenili anasını düşünüp ağladı.

"Hadi lan o....u!" dediler. "Bize de mi lolo? Kalk iki fırlan şurda!"

Dal gibi boyu, bir eskiciden uydurduğu, topukları yenmiş tango iskarpinleri, kalçalarını iyice belirten kara donu, kuşağı... İlle kuşağı! Kıvrımlarında esrar parçaları bulunan bu Trabulus dedikleri kuşağın püsküllleri kalçasından sarkar, esrardan mest, şaraptan sarhoş, dönerken, zamparaları cilaya getirirdi. Pek öyle güzel değildi, lakin bu kadında erkekleri çeken bir şey vardı. "Geç, alt tarafı on paralık o....u," diyenler geçemiyor, "on paralık o....u"

olmasına rağmen peşine takılıyor, takıldıkları için kendi kendilerine kızarak, hırslarından çok fena kadını tekmeleri altına aldıkları hâlde, onunla birlikte sürüklenip gidiyorlardı.

Etini satmakla kazanamıyordu çokluk. Kiminle gitse, ona cılklık yapıyorlar, dövüyorlar, kara donunun cebindekileri alıyorlar, dehliyorlardı. O da işi esrar satıcılığına döktü. Bir erkek gibi sövmesini, usta bir esrarkeş gibi çifte kâğıdı sarmasını öğrendi. Bilek gibi kalın çifte kâğıtlısından öyle bir duman alırdı ki, sigara yarıya iner, simsiyah gözbebekleri kayar gider, sırtüstü devrilir, toprağa düşen kolları saatlerce hareketsiz kalırdı.

Sonraları tülekleşti.*

Toy kumarbazlardan haraç aldı, sevişen mektepli kızların önüne çıkıp tehdit etti, avanta istedi... Ne kadar tülekleşirse tülekleşsin, kız yüzlü oğlanlara karşı bağrı yufkaydı, dayanamıyordu. Kız yüzlü oğlanlar ona ilk göz ağrısını hatırlatıyordu.

***

Bir gün Taşköprü'nün ordan geçiyordu. Güneş vardı, ilkbaharın gözalıcı, sıcak güneşi...

Eli yüzü kir pas içinde, delikanlı bir patoz yağcısı, koltuk vurup geçti.

Kadın durdu.

"Lan i...!" dedi. "Doğru yoluna gidemiyon mu?"

Oğlan on sekizinde yoktu.

"Hüs kız," dedi, "bak, Allah'ını kitabını..."

"Ben de senin Allah'ını... Sen benden parlaksın... Senin oturduğun minder daha kırk sene..."

Namusuna bunalan oğlan yüzünü dolayıp savuştu.

Tam bu sırada iki arkadaş, ellerinde şekerkamışları, kadına sokuldular.

"Boş ver, uyma," dediler.

---

* Kurnazlaştı.

Sonra yan yana yürümeye başladılar. Konuşa konuşa yazlık sinemanın önüne kadar geldiler, durdular. Ne oğlanlar bir şey teklif etmişlerdi, ne de kadın. Sinemadan içeri vurdular. Boy atmış otların arasından, hendeklere girip çıkarak nehrin iki kol gibi kucakladığı adaya geçtiler. Adanın ta öbür tarafına, killi toprağın keskinlemesine indiği yerin yanı başına oturdular. Oğlanlar, nehrin ötegeçesindeki Arnavut'un fabrikasına baka baka şekerkamışı somurdular. Böyle de bir zaman geçti. Lakin aralarında hiçbir pazarlık, hiçbir teklif olmadı.

İlkin sarı saçlıyla gitti. Beriki, esmer, simsiyah saçları kıvır kıvırdı, ıslıkla bir şarkı tutturmuştu. Arada nehre çakıl taşları fırlatıyor, parlak güneşin altında bulanık ve homurtulu akan suların üzerinde çakıl taşları üç, dört, bazen beş sefer sekiyordu.

Sonra sarı geldi, esmer gitti.

Dönüşte ne kadın para istedi, ne ötekiler akıl ettiler. Yalnız, kadın, "Cağranız var mı?" diye sordu. Birer tane verdiler. "Oturun!" dedi.

Berikiler kadının yaptıklarına bakıyorlardı. Kuşağının arasından çıkardığı bir parça esrarı avucunda ufalıyordu. "Var mısınız?" diye göz kırptı.

Delikanlılar bakışıp gülüştüler. Sarı, "Yok," dedi, "benden kesik!"

Esmer ısrar bekliyordu. Kadın ısrar filan etmedi. Tütünlerini boşalttığı iki sigaranın kâğıtlarını tükürükleyip yapıştırdıktan sonra, "Bir de," dedi, "delannı olmuşlar da, zamparalığa çıkmışlar... Cağra içmedikten, esrar çekmedikten, rakı içip sızmadıktan kelli..."

İki delikanlı kadını bırakıp şehre döndüler.

***

Bir başka gün, sabaha karşı, kireçocağı bağlarından birinin sınırındaki melengiç ağacının altında kendine gelir gibi olduğu zaman, sol gözünü açamadı. Eliyle yokladı, yumruk gibi şişmişti. Bastırdı, acıdı, lakin bunu duymadı.

İki sinema kartelacısı, şarap kendilerinden, ellişer kuruşa pazarlığı kesip götürürlerken, yolda ikişer ikişer, üçer üçer, yerden biter, gökten yağar gibi çoğalan bir alay zamparanın elinde, esrar, afyon, rakı, şarap, tekme, tokat, yumruk, tanınmaz hâle gelmişti.

Evvelki günden beri başından geçenleri ağır ağır hatırladı. Doğrulmak istedi, olmadı. Karnı sancılanıyor, bir tuhaf oluyordu. Öğürdü, tekrar öğürdü. Sonra yana döndü. Birdenbire acı, ekşi, buruk bir suyu lıkırtıyla kustu. Başı zonkluyordu. Yüreği ağzına geliyor, kazınan midesini, bağırsaklarını, ciğerlerini kusacakmış gibi oluyordu.

"Ooof kahpe anam of," dedi, "beni doğuracağına..."

Doğruldu. Aklına sigara içmek gelmişti...

Tam karşısında, kısa, kalın, Çukurova'da Urumlu dedikleri bir ırgat dikiliyordu. Omuzunda bel'i, elinde yiyecek çıkını... Çarıklı ayağını öne atmıştı. Sadece bakıyor, bir şey sormuyor, çekilip gitmiyordu da. Kadın Köylü paketini çıkarıp uzattı.

"Yakacan mı?"

Sakalları uzamış, tekerlek çeneli, sağlam yapılı adam çömeldi. Kadının paketinden bir sigara aldı. "Sağ ol bacı!"

Kadın, "Belki de bir zampara," diye düşünmüştü. Daha dikkatlę baktı, adamın böyle bir niyeti olmadığını sezdi.

"Nirden gelip nireye gidiyon?" diye sordu.

"Ben mi? Ben gündelikçiyim, bağ bellemiye gidiyom... Ya sen?"

Kadın, "Amaaan," dedi, "nirden gelip nirye gettiğimi bildiğim var mı ki? Gözü çıksın, o.....luk işte..."

Adamın sigarası, hızla ışıyan bahar sabahının pembeliğinde kuvvetle kızarıp sönüyordu. Kadına bakmıyordu çokluk.

"Ben de," dedi, "on gündür işlerim şo bağda, yevmiyemi tam virmez nebliym, eyisine mi, kötüsüne mi..."

Sigaraları tüketene kadar konuşmadılar. Ortalık az daha ışıyınca adam kadının gözüne dikkat etti:

"N'oldu gözün bacı?" diye sordu.

"Furdular zahar kardaş, nebliym..."

"Kim furdu?"

Kadın omuz silkip yere tükürdü.

Adam, elindeki çıkını çözdü. Somunu böldü. İçinden bir parça koparıp çiğnedi, çiğnedi, kadının yumruk gibi şiş, mosmor gözüne koydu, kirli çevresini yırtarak sargı bezleri yaptı, gözünü sıkı sıkı sardı.

Kadın, "Sağ ol," dedi, "ellerin dert görmesin!"

Sigara paketini tekrar uzattı, birer tane yaktılar. Sigaralar yarı olmamıştı ki, kızaran tan yerine gölgeleri düşen iki bağ bekçisi, boyunlarından geçip çapraz asılı tüfekleriyle göründüler.

Kadın, "Ihı," dedi, "bekçiler! Şimdi gene ıvıd ıvıd sorarlar, fururlar, döverler, her bir şey yaparlar gene..."

Adam bekçilere doğru döndü, baktı, sigarasından duman aldı... Kadın kalkmak, kaçmak için yekindi.

Adam, "Otur!" dedi.

Kadın, "Pek kötü dövüyorlar kardaş..." dedi.

Adam sertçe baktı. Kadın uysallaşıvermişti, erkeğin yanına sığındı. Erkekse, dişisini yanına alan bir horozu hatırlatarak, sigarasını içiyor, yaklaşan bekçilere bakmıyordu bile.

İki bekçi geldi, geldi... Önlerinden geçip gideceklerdi... Gördüler, durdular. Kadına, "ne oturduğunu" sordular.

Kadın, "Hiç," dedi, "öyle..."

"Gene kim bilir ne b..lar yidin, o....u!"

Erkeğe döndüler.

"Ya sen lan?"

Erkek onlara bakmadı. Kadına, "Kalk kız!" dedi. "Gidek gayri..."

Kadını önüne kattı, tarlaların içine vurdular. Sinirlenen bekçiler üzerlerine yürüyünce, adam, kesikli, kırmızı tarlanın içinde dimdik bekledi.

"Nirye götürüyon avradı lan?" diye gürleyen bekçiye şöyle bir bakan adam, "O," dedi, "benim bacım!"

Kuyrukkaldıranlar, üveyikler, tibililer, bereketli tarlaları cıvıltılara boğarak, o kesekten o keseğe uçuyor, tanyerinde güneş, içi kan dolu yuvarlak bir küreyi hatırlatarak yükseliyordu.

1948

BİR YILBAŞI MACERASI

Gecenin onuydu.

Umum muhasebedeki büyük maden kömürü sobası bütün hızıyla yanıyordu. O sene yılbaşı ramazana rastlamış, memurlar on bir aylık muvazene cetvellerine son ayınkini de ilave edip bilançoyu çıkarmak için gece yarılarına kadar çalışmaya başlamışlardı.

Dışardan fabrikanın iniltisi, demirhanede örse inen balyoz sesleri geliyor, iplik, bez ve cer dairesinin uğultulu, iniltili, şakırtılı sesleri birbirine karışıyordu.

Muhasebeci, kısa boylu, şişman, ellilik bir adam, akları kanlanmış yorgun gözlerini ovalayarak sandalyesine yaslandı, ceviz masasının alt göz çekmecesinden büyük bir şişe konyak çıkara-

rak, karşıki masada yan yana çalışan Primatist Muhiddin'le, defterikebir ve muavin hesaplar memuru Nuri'ye baktı.

"Çocuklar be," dedi, "biraz yorgunluk alsak!"

Nuri ile Muhiddin son ayın hesaplarındaki yedi kuruş farkı tam üç günden beri arıyorlardı. Nuri kırmızı boyalı kontrol kalemini bıraktı.

"Allah razı olsun senden be ağabey... Bu sene bizim işlerde bir uğursuzluk var vesselam..." dedi.

Nuri on iki seneden beri bu fabrika muhasebesinde, hep bu işte ve seksen lira maaşlı bir memurdu. Seksen lira alıyordu ve otuz beş yaşında olduğu hâlde beş çocuk babasıydı. Annesi, dul ablası da başındaydı... Kestane renkli, yumuşak saçlarını eliyle geriye tarayarak muhasebecinin masasına geldi.

Muhiddin de kalemini bırakmıştı. Esnedi, gerindi...

Muhasebeci zile bastı. Saçları yağmurla ıslanmış odacı içeri girdi. Muhasebeci, "Şu çaydanlığa bir meram anlat bakalım..." dedi.

Dereden tepeden konuşuluyordu. Konu gene bilançoya, bilançoda dengeyi bozan yedi kuruşa intikal etti. Nuri, "Bu sene çok yoruldum ağabey," dedi. "Ben bu seneye kadar böyle yorulduğumu hatırlamıyorum! Bugün üçüncü gün... Üç gündür bulunmasın.. Anam ağladı vallahi..."

Muhiddin:

"Anam ağladı deme, anamız ağladı, de... Ben de senin kadar yoruldum..."

Nuri cevap vermedi.

Muhiddin otuz yaşlarında, bir eski zengin çocuğu, bolluk ve varlık içinde seyahatler etmiş, İstanbul'da tahsil bahanesiyle paralar yemiş, barlarda kadınlar sevmiş, iyi giyinmesini bilen biriydi.

Hâlâ öyle... 1932'de babası iflas ettikten sonra, Muhiddin tahsili filan bıraktı. Hayata atıldı. Şimdi babası ufacık bir manifatura mağazasının sahibidir, oğluna hiçbir yüklüğü yoktur. Annesiyle kardeşleri babasının yanındadırlar. Muhiddin, bir başı bir peşi, al-

dığı yüz lirayı keyfine göre sarf eder ve kafayı bulduğu sıralar yalnızsa, maziyi tatlı tatlı düşünür, yalnız değil de bir arkadaşıyla beraber içiyorlarsa, ona bitmez tükenmez maceralar anlatır durur.

Fabrika sahibi Hurşit Ağa, babasının eski bir ahbabı olduğundan, dostunun oğlunu her fırsatta kollar, yılbaşılarında çıkan ikramiyelerin çoğunu ona verdirir, maaş zamlarında ilkin onu düşünür...

Sobanın turuncu alevler oynaşan mikasına bakarak tabakasını çıkardı. Bir sigara yaktı, bir sigara da muhasebeciye ikram edip muhasebeden çıktı. Arkasından Nuri, "İt," dedi. "Suratını görmüyor muyum, tekmil cinlerim başıma toplanıyor! Ukala... Bütün gün elinde aynayla tarak... Bir de anası ağlıyormuş... Yarın biz buluruz yedi kuruşu, ikramiyenin çoğu ona çarpar."

Muhasebeci:

"Senin baban da Hurşit Ağa'nın dostu olsa... Amma, hakça söylemek lazımsa, oğlan büsbütün de boş oturmuyor..."

Az sonra Muhiddin, ellerini beyaz mendiliyle kurulayarak geldi.

"Yağmur canına okumuş iplik balyalarının..." dedi. "Kontrollerin ha varlığı, ha yokluğu... Şu hamallara haber etsek de..."

Nuri çay bardaklarına şeker koyuyordu.

"Gece vakti, işin mi yok..." demiş bulundu. Muhiddin'in kaşları derhal çatıldı.

"Gece vakti işim mi yok? Ulan amma da nankörsün be!"

Başını sertçe kaldıran Nuri, "O da ne demek?" dedi.

"Ne demeği var mı? Bu kapının ekmeğini yiyoruz. Bir insan yediği çanağa..."

Nuri lahavle çekti.

"Alnımın terini yiyorum. Hurşit Ağa bana avantadan ekmek vermiyor..."

"Teh... Bu zamanda iş görecek adam... Lise mezunları boş geziyor.. Bulunmaz Bursa kumaşı değilsin ya... Sen işten haber ver..."

"Ben buranın kahrını on iki senedir çekiyorum arkadaş!"

"İstersen yirmi iki senedir çek, mecbursun!.."

Nuri sapsarı kesildi.

"Allah beni Hurşit Ağa'nın fabrikasına köle diye yaratmadı. Muhasebe işleri sanattır, bir de... Çakarsın ya... Benim için hava hoş... Nereye gitsem bulurum bu maaşı..."

"Zor bulursun."

Deminden beri lafa karışmayan muhasebeci, "Sözleriniz bir incir çekirdeğini doldurmaz..." dedi, "size soluk aldırmaya gelmiyor... Başınızı işten kaldırdınız mı, sensin, bensine başlarsınız hemen..."

Odacı, sobanın üzerinde kaynayan çaydanlığı getirdi. Muhasebeci bir tutam çay attı. Sonra bardaklara yarı bellerine kadar konyak koydu ve kıpkırmızı çayla üzerlerini tamamladı.

Soba harıltıyla yanıyor, çaylar höpürtüyle içiliyordu. Dışarda kuvvetli bir fırtına çıkmıştı, muhasebenin sıkı sıkıya örtülü demir kapaklarını yağmur kuvvetle dövüyor, arada gök gürlüyordu.

Sinirli bir hava içinde çaylar içildi, yedi kuruş tekrar aranmaya başlandı. Gece yarısını geçe, genel hesabı bozan yedi kuruş bulundu. Bunun üzerine, deminden beri somurtup duran yüzlerde neşe, sevinç belirdi, her şey unutuldu.

Tam bu sırada "Malzeme Yedek Ambarı" Kâtibi Himmet içeri girdi. Yirmi beş yaşlarında, uzunca boylu, balık etinde, delişmen bir gençti. Yaz kış usturayla saçlarını kazıtır, her sabah aç karnına şarap içer, böyle yapmakla hiç ihtiyarlamayacağını sanırdı.

"Dondum be..." diye sobaya sokuldu.

Ellerini ısıttı. Sonra Nuri'ye, "Buldun galiba?" dedi.

Nuri hayatından memnun, "Buldum kardeş..." diye ellerini sürtüştürdü.

"Nerdeymiş?"

"Nakli yekûnda..."

"Nakli yekûnda mı? Desene ki bilanço hazır?"

"Öyle ya..."

"Maaşlara zam yapacaklar mı bakalım?"

Nuri, Muhiddin'e sezdirmeden, "Boş ver" demek isteyen bir hareket yaptı. Muhiddin'se farkındaydı, gene içerlemişti... Ambarcı Himmet, "Kâr ne kadar?" diye sordu.

İşçi ücret bordrolarına kasa ihraç fişi kesmekte olan muhasebeci, az evvel içtiği konyaklı çayın neşesi içindeydi. Ambarcı Himmet'in sorduğunu duymadı. Muhiddin'se, önündeki deftere eğik başı, çatık kaşları, bekliyordu. Nuri'nin kârı söyleyip söylemeyeceğini merakla bekliyordu.

Nuri ile Himmet bakıştılar. Nuri usullacık, "Altı yüz bin küsur!" dedi.

Himmet ıslık çaldı, gözleri büyüdü.

"Safi kâr ha?"

Nuri söylediğine pişman olmuştu amma... Yan gözle Muhiddin'e baktı, kıpkırmızı kesildi. Himmet, "Dünya..." diye içini çekti, "yarın ayın altısı... Cebimde metelik kaldıysa şerefsizim... Ay başları kredi tazelemeye yarıyor.. Borç, borç, borç... O kadar oku, sonra gel, elifi mertek belleyen birine köle ol!"

"Bu Hurşit Ağa," dedi Nuri, "ne yapacak bu kadar parayı?"

Himmet, "Yemesini de bilmez mübarek..." dedi. "Ekmek peynir, ekmek soğan..."

"Yoğurt ekmek, tahin pekmez..."

Muhiddin'in sabrı tükenmişti.

"Hurşit Ağa'nın keyfinin kâhyası mısınız?" dedi. "Fabrika onun, kâr onun, icabında zarar onun... Canı isterse yer, istemezse yemez, yüzüne bakar. Size ne?"

Himmet, "Sen Hurşit Ağa'nın dava vekili misin?" diye Muhiddin'e sertçe döndü. "Biz Allah'ın işine kızıyoruz..."

"Allah'ı bilen insan, günahı, sevabı da bilir... Cenab-ı Allah, herkes rızkına razı olsun, buyurmuş... Hurşit Ağa zamanında çalışmış, kazanmış... Sen de çalış, sen de kazan!"

"Sersem sersem konuşmasana be! Saat kaç şimdi? Gece yarısını geçiyor... Ne yaptık bu saate kadar? Göbek mi attık? Mama-

fih, yüz lira maaş, ikramiye... Tabii... Ben de olsam, ben de bedava avukatlığını yapardım Hurşit Ağa'nın..."

Gözü Nuri'ye kaydı. Nuri memnundu. "Devam et..." demek isteyen bir göz işareti yaptı.

Muhasebeci hâlâ farkında değil, masasından kalktı, dışarı çıktı. Muhiddin kolalı yakasının sivri uçlarını çekip düzeltti.

"Benim gördüğüm iş seninkine benzemez!" dedi.

Himmet büsbütün kızdı.

"Ne iş görüyorsun lan benden farklı? Ne zaman gelsem, elinde tarak, ayna... Şu çocuğun Allah'ı şaşıyor halbuki..."

"Ulan sensin! Ağzını bozma, bak..."

Himmet öfkeyle Muhiddin'in masasına geldi, masaya bir yumruk.

"Ulansın, hem de ulanın en müptezeli lan!"

Muhiddin, "Sensin!" dedi.

Yüzü kıpkırmızı olan Himmet'in gözleri yuvalarından fırlamıştı. Masadaki tamponu aldı ve Muhiddin'e fırlattı. Muhiddin yana kaçındı, tampon duvara çarpıp parçalandı.

Sonra kapıştılar. Masa devrildi, masanın üzerindeki defterler, kalemler yerlere saçıldı. Nuri aralamak istediyse de olmadı. Himmet'in yumruğu sol gözüne değdi, bağırmaya başladı:

"Ağabey, Şaban!"

Muhasebe kapısına koştu, tekrar, sonra tekrar seslendi. Odacı Şaban'la muhasebeci koşarak geldiler. Ağzı burnu kanayan Muhiddin'i Himmet'ten kurtardılar. Muhiddin nefes nefeseydi.

"Sordurturum, yarın sordurturum sana!"

Muhasebeci ikisini de payladı. Sonunda, "Bir evin iti gibi geçinmeli!" dedi. "Zenginin malı züğürdün çenesini yoruyor yahu!"

Muhiddin, Nuri'ye döndü.

"Senin de alacağın olsun," dedi, "sen de onunla birlik oluyorsun ha? Alacağın olsun."

Nuri cevap vermedi. Yerlere saçılan defterleri filan toplayıp kalemleri çekmecesine kaldırdı. Sonra eski siyah paltosuyla şemsiyesini aldı, Himmet'le birlikte çıktılar.

Muhiddin'le yalnız kaldıkları zaman muhasebeci, "Neden çıktı bu kavga?" diye sordu.

Muhiddin kavga sebebini sinirli sinirli anlattı.

Sonra onlar da çıktılar. Fabrika kapısında muhasebeciden ayrılan Muhiddin sağa saptı. Evi, fabrikanın arkasındaki bahçeli evlerden birisinde, kapısı sokağa açılan bir göz odaydı.

Yol, çamur içinde ve kaypaktı. Kırk, elli metre kadar yürümesi lazım geliyordu. Hâlâ sinirli, pantolonunun paçalarını kaldırarak, ağır ağır yürüyor, kavgayı, hep kavgayı, bilhassa kanayan burnunu düşünüyor, şu yarının bir an evvel oluvermesini bekliyordu. Yolun üzerindeki çınarın ordan birdenbire çıkan bir karaltı, el fenerini yüzüne sıktı.

"Dur lan!"

Himmet'i sesinden tanıdı, geriledi.

"Ne var? Ne yapacaksın bana?"

Himmet'in sesi kalın ve sert, "Yarın," dedi, "ağaya mağaya gider, dan dun edersen anam avradım olsun..."

El fenerini söndürdü. Muhiddin'in gözleri kamaşmıştı, kararıyordu.

"Benim seninle... Seninle bir zorum yok ki... Hep o Nuri... Ben seni severim, bilirsin..."

"Bilmem... Arkamdan kuyu kazarsan... Çünkü bak, ben dünyaya boş vermişim... Seninse istikbalin var!"

Ayrıldılar.

Üç gün sonra, pamuk tüccarlarından Hacı Osman Ağa, Fabrikatör Hurşit Ağa'yla memleketin sayılı tüccarlarını iftara davet etti. Yenildi, içildi. Kurbağadan ödü kopan çocuk gibi bas bas bağırarak bucak bucak kaçan Bodur Süleyman'ın cebine usullacık bir kurbağa konulup herifin yaygarasına kahkahalarla gülündü, eski devirlerden, karışıklıklardan, aşağı mahalleyle yukarı mahal-

lenin sapan taşı kavgalarından, Ermeni kızı Fani'nin Gültepe'de nasıl basıldığından bahsedildikten sonra, konuşma Klevland pamuğuna intikal etti.

Bir ara Fabrikatör Hurşit Ağa, yanı başında oturan Hancı Rüstem'e, "Öyle mi Rüstem," dedi, "doğuzuna kazanıyon.. Nerelere istif ediyon paraları?"

Hancı Rüstem güldü.

"Bize kulağasma ağa... Bizim kazancımızdan n'olacak? Biz kazansak kazansak yıldan yıla sekiz on bin, yerik... O yıl kazandığımız, o yıl tükenir gider... Kazancın koyusunu sana sormalı... Bu yıl, Allah versin, gözümüz yok a, maşallah altı yüz bini bulmuş senin kazanç... Gözümüz yok a..."

Hurşit Ağa derhal değişti, morardı. Kalın, kırçıl kaşları çatıldı. Kazancının bilinmesine müthiş kızardı. Hancı Rüstem'in bunu elifi elifine nerden, kimden duyabileceğini düşündü. Aklından Muhiddin'le Nuri geçti, sonra muhasebeci. Bu üçünden biri olmaya biriydi amma, hangisi?

Koca salonda gülünüyor, söyleniyor, kuvvetli elektrik ışığında altın yüzüklerden pırıltılar uçuşuyor, besili göbekler rahat bir tembellikle kımıldıyorlardı.

Fabrikatör Hurşit Ağa'ysa, beyninden vurulmuş gibi hâlâ, gözleri taban halısının yeşil, kırmızı, mor nakışlarına dikili, susuyordu.

Bir ara Hancı Rüstem, "Hurşit be," dedi, "şu bizim oğlanın kaynı var ya, senin orda kâtip..."

Hurşit Ağa, akları damarlı gözlerini Hancı Rüstem'e çevirdi.

"Benim orda kâtip mi?"

"İşte buuu... Ne tez de unuttun bre herif... Benim oğlan, benim Hacı İlyas tıkmadı mıydı senin oraya? Himmet..."

Hurşit Ağa başını salladı.

"Bildin mi?"

"Bildim... N'olmuş?"

"Bizim oğlanın kaynı olur da hani... Verdiğin maaş pek az bre herif... Oğlanın yedi, sekiz nüfus var başında... Heye, benim oğlanın faydası olmuyor değil amma, devirler malum, ne de olsa... On, yirmi zam mum ediver bari... Kesen delinmez a!"

Hurşit Ağa mırıldandı:

"Ambarcı Himmet öyle mi?"

"Heye... Onun da babası epey bir adamdı zamanında... O atlar, o arabalar, o hizmetkârlar... Güm güm gümülerdi... O Himmet oğlan eyi varlıkla büyüdü amma, kader..."

Hurşit Ağa onu dinlemiyordu.

"İyi ama, o oğlanın bilanço neyle bir alakası yok... Ona kim deyiverdi ola?"

Hancı Rüstem'i baştan savdı.

"Bi kolayını buluruk hele..."

Ertesi sabah fabrikaya her günden erken geldi. Memurlar henüz işbaşı yapmamışlardı. Fabrika içlerini kontrole girdi, döndü. Odacısına, "Muhiddin Efendi'yi çağırmasını" söyledi.

Kaba tüylü halının üzerinde ağır ağır dolaşırken, gitti masasına kuruldu, imzasını atmaktan aciz olduğu hâlde, pırıl pırıl stilolardan birisini eline aldı, bir tabaka parşömen kâğıdına rasgele çizgiler çekmeye başladı.

Muhiddin çekinerek girdi. Kapının orda, elleri önünde kavuşuk, bekledi. Ağa, "Beri gel bakalım!" dedi.

Muhiddin buz kesilmişti. Ağanın masasına sokuldu.

"Bilançoyu sen çıkardıydın tabii..." diye ağa sordu.

"Evet efendim..."

"Bu yılki kârımız ne?"

Muhiddin şaşırdı. Bilanço ve kâr hakkında gereken izahat verilmişti.

"Ha? Ne kâr ettik bu yıl?"

"Altı yüz bin yedi yüz seksen iki lira, yirmi sekiz kuruş..."

Hurşit Ağa öyle bir gazapla bakıyordu ki...

"Sen bilmez misin ki, benim kâr veya zararımın şorda şurda dile gelmesinden haz etmez olduğumu?"

Muhiddin ferahladı.

"Bilirim ağa..."

"Bilirsin de ne halt etmeye yaydın?"

Muhiddin'i sıcak bir dalga kapladı.

"Ben hiçbir zaman sizin kâr veya zararınızı şurda burda yaymam ağa... Eğer ben bu hususta en küçük bir söz sarf ettimse, Allah sürüm sürüm süründürsün!"

Ağa şöyle bir tarttı.

"Utanmadan yemin ediyorsun bir de... Ambarcı Himmet'e kim deyiverdi ki, o da getti enîştesinin babasına duyurdu? Ya sen ya da masebeci... Ya da ben. Başka bilenimiz var mı?"

Muhiddin, üç gün evvelki geceyi, ettikleri kavgayı hatırladı. Söyleyip söylememekte tereddüt ediyordu.

"Yazıklar olsun sana," dedi Hurşit Ağa, "babanın oğlu değilmişsin... Babanla bu kadar hukukumuz olsun da... Ben de seni insan belledim de hesabımın kitabımın başına oturttum..."

Muhiddin yutkundu.

"Ağa... Ağa..."

"Ağa, ağa... Ne ağası? Adımı mı belliyon? Ne diyeceksen de..."

"Ambarcı Himmet'e ben söylemedim."

"Kim söyledi ya?"

Muhiddin masaya az daha sokuldu, masanın kenarına tutundu.

"Benden duymuş olmayın... Çünkü..."

"Ağnat bakak be..."

"Benim masa arkadaşı, Nuri Efendi!"

Meseleyi bütün tafsilatıyla anlattı. Sonunda, "Yoksa," dedi, "yediğim ekmek beni kör eder. Ben cahil, cühela değilim ağa, ben senin kapının köpeğiyim!"

Hurşit Ağa gene mosmor kesilmişti.

"Hurşit Ağa'nın keyfinin kâhyası mıymışlar?"

"Ben de bu kanaatteyim efendim... Hurşit Ağa zamanında yememiş, içmemiş, çalışmış kazanmış, dedim. O çalışmış, Allah vermiş, dedim. Siz de çalışın, Allah size de versin, dedim..."

"Besle kargayı, oysun gözünü... Pekâlâ... Sen git işine... Hele şaştım... Babanla şu kadar hukukumuz olsun da..."

Muhiddin, çıkmadan önce:

"Bunu benden duymuş olmayın efendim. Çünkü..."

"Sen istifli ol, korkma... Bi kulpunu buluruk..."

Muhiddin çıktı. Tırnaklarını yiyerek muhasebeye geldi. Yerine geçti, suçlu suçlu oturdu. Onun bu hâli Nuri'nin gözünden kaçmadı, ikramiye aldığını tahmin ederek sordu:

"Aldın, değil mi?"

"Neyi?"

"Dalga geçme yahu..."

"Ne dalgası? Neyi alacam?"

Nuri'nin içinden bir kıskançlık geçti.

"Çok kötü huyun var..." dedi, "aldıysan aldın, niye saklıyorsun sanki? Paylaşalım demeyeceğiz ya..."

Muhiddin sinirli sinirli güldü, attı:

"Farz et ki aldım.. N'olacak?"

"Hiç canım... Sordum, laf olsun... Sana veren Allah... Zere dünya kadar borcum var... Bütün ümidim ikramiye... Ne kadar verdi?"

"Saymadım..."

İkindiüzeri muhasebeci, Himmet'i ambarda buldu, ağanın emrini tebliğ etti. Himmet ağlayacak kadar hırslı, dikildi kaldı.

Sonra Nuri'yi iplik-bez balyalarının oraya götüren muhasebeci, ona da ağanın emrini bildirdi. Nuri ilkin şaka sandı. İşin ciddiliğini anlayınca sapsarı kesildi ve para bekleşen alacaklıların öfkeli yüzleri kafasından hızla geçti.

Muhiddin, muhasebenin penceresinde onu gözetliyor, boyuna tırnağını yiyip tükürüyordu. Muhasebecinin arkası dönüktü, Muhiddin ne söylediğini duymuyordu ama, tahmin ediyor-

du. Nuri'yse bir ara cebinden beyaz mendilini çıkarıp gözlerini sildi. Eliyle, "şu kadar şu kadar" diye işaret etti. Muhiddin, Nuri'nin bu işaretiyle çocuklarını kastettiğini anlamıştı. İçi burkularak, pencereden çekildi, geldi, masasına oturdu. Başını yumruklarının arasına aldı, sonra doğruldu. Karşı duvardaki takvime gözlerini dikti. Kendisini dünyanın en namussuz insanı durumunda görerek küfretti, sonra, "N'apiym," diye söylendi. "Ben n'apiym? Mecbur etti... Söylemesem ben suçlu düşecektim. Allah biliyor... Günah niye olsun? O mecbur etti... Evet, söylemesem iyiydi, ama bu sefer de..."

Kapı usullacık açıldı. Muhasebeci, arkadan Nuri, girdiler. Nuri'nin yüzü sapsarıydı. Titreyen elleriyle masasının çekmecelerini çekti. On iki seneden beri kendisinden bir şeyler sinmiş kalemleri, kalem uçlarını, yazılmış, yazılmamış kâğıtları, küçük bloknotları, arkalarında Bektaşi fıkraları yazılı takvim yapraklarını karıştırdı. Kendine ait olanları ayırdı, ceplerine doldurdu. Kırık bir ayna parçasını ayak ucundaki kâğıt sepetine attı.

Bütün bu işler, devir ve teslim işleri bir saat kadar sürdü. Sonra çekmece anahtarlarını muhasebecinin masasına bıraktı. Gitti vezneden dokuz günlük istihkakını aldı. Sonra Muhiddin'in yanına sokuldu. Dostluk ve kardeşlikten haberler veren berrak yeşil gözleriyle Muhiddin'e elini uzattı.

"Kısmet bu kadarmış kardeşim..."

Muhiddin, boğularak, yerinden fırladı. Nuri'yi kucakladı. Onun kestane renkli, yumuşak saçlarını öptü.

Muhasebeci, Nuri'yle birlikte fabrika kapısına kadar geldi. Elinde hazırladığı üç on liralığı, kapıcıya sezdirmeden, Nuri'nin avucuna kıstırdı.

"Üzülme," dedi. "Dünya, Hurşit Ağa'nın fabrikasından ibaret değil!"

Ve ilave etti:

"Bana sık sık uğra... Senin için görüşeceğim yerler var... Sonra, paraca sıkıntıya düştükçe uğra, mutlaka uğra olmaz mı?"

Muhiddin, muhasebenin sokağa bakan penceresindeydi.

Simsiyah göğün altında amele mahallesinin yağmur yemiş tahtaları ıpıslak yatıyor, karşı kooperatif kasabının önünde bir uyuz köpek, apışaralarını yalıyordu.

Nuri, eski, siyah paltosu içinde, kolunda şemsiyesi, ağır ağır geçip gitti.

Bu sırada bir portakalcı, sepetini kooperatif bakkalının önüne koydu, bağırmaya başladı:

"Çay malı... Çay gülü portakallaaar!"

1943

UYKU

Cumartesiydi.

Madeni eşya fabrikası hafta tatiline hazırlanıyordu. Fabrikanın yüz elli amelesinden sekseni, on dörtle on altı yaş arasında erkek çocuklardı ki, yirmi kadarı "pres" makinelerinde çalışıyordu. Üstleri başları paramparçaydı. Aşağı yukarı aynı boy ve aynı kalıpta olduklarından, birbirlerine benziyorlardı.

Terden sırılsıklamdılar... Atölyenin makine gürültüsü yüklü ağır havasında kaynaşıyorlardı: Muslukların fışkıran suyunda el yüz yıkayanlar, sıra bekleyenler, helalara girip çıkanlar, fırsattan istifade kovalamaca oynayanlar... Gömleklerinin yağlı kollarıyla terlerini sildikçe de vıcık vıcık makine yağı büsbütün sıvaşıyordu.

Fabrika ustabaşısı -kırk beşlik, zayıf, kısa boylu- başını kaşıyarak Baba Ferhat'ın yanına geldi. Baba Ferhat, büyük mengenede preslerden birinin kamasını eğeliyor, ilerisindeki freze makinesinin sesine sesini uydurmuş, bir Anadolu havası mırıldanıyordu. Haşlanmışa benzeyen yüzünden sızan ter, yağ lekeleriyle karışıp boynuna, göğsüne, ordan da aşağılara iniyordu. Ustabaşının kendisine baktığını fark edince, işi bıraktı, doğruldu. "Ooof, of be!" dedi. Ustabaşı gülerek Baba Ferhat'ın yanına geldi, bir şeyler konuştular, sonra ustabaşı, tamir odasının yanına gitti. Kapının sağ duvarındaki mermer levhada şalteri indirdi. Atölye çatısı altında dönen ana volan sarsılarak yavaşladı ve fabrika istop etti.

Herkes paydos sanmıştı. Halbuki ustabaşı, tornalardan birinin üstüne sıçradı, düdük öttürdü, işçiyi topladı. Nutuk söyler gibi, "Bana bakın!" diye bağırdı. "Öğleden sonra iş var... Sabaha kadar çalışacağız belki de... İsteyen gidebilir, kalan çift yevmiye alacak... İsteyen gider, dedim, zorla değil."

Atölyeye bir sessizlik çöktü. Sonra mırıltılar, fiskoslar başladı, arkasından da Baba Ferhat'ın eğe sesi.

Onuncu presin işçisi çocuk Sami, etrafına bakındı, yutkundu, gözlerini ovaladı... Öyle canı sıkılmıştı ki... "Gitsem mi?" diye aklından geçirdi, sonra caydı... Ustabaşı aksidir, Sami işi bırakır giderse, ustabaşı bir daha fabrikaya adım attırmaz onu. Fabrikanın işçiye ihtiyacı yok ki, kapının önü kendi kadar çocuklarla dolu. Saat ücretlerinin düşmesine sebep hep bu aylak çocuklar...

Ustabaşı kimsenin kımıldamadığını görünce makineden atladı. Gitti şalteri itti. Volanlar dönmeye başladı, Baba Ferhat'ın eğe sesi silindi.

Mevsim yazdı. Atölyenin arka pencerelerinden olanca hızıyla vuran öğle güneşi, içerden altı tav ocağının kızıllığını alıyordu. İş Kanunu'na göre fabrika saat birden itibaren paydos etmeye mecburdu. Onun için, fabrikanın gürültüsü dışardan işitilir de İş Dairesi'nin kulağına gider diye, ustabaşının emriyle fabri-

ka bekçileri atölyenin tüm pencerelerini, tavandaki yuvarlak deliklere varana kadar örtünce atölye kararda, tav ocaklarının kızıllığı birden bütün kuvvetiyle meydana çıktı. Çok geçmeden atölyenin elektrikleri yandı, ocaklar tekrar sönükleşti.

Bunaltan bir sıcak başlamıştı. Baba Ferhat küfrederek gömleğini attı, paçaları düğmeli uzun donunu çemirledi. Gövdesi terledikçe kaşıntı artıyordu.

Çocuklar da gömleklerini soyundular. Kömür ambarına, helaya yalınayak gidip geldiklerinden, ayakları bileklerine kadar simsiyahtı. Preslere çinko levha getiren, kalıplanan karavanaları ambara götüren, depolardan tav ocaklarına maden kömürü taşıyan yardımcı çocuklardan yalnız ikisinin pantolonları uzundu, geriye kalanlar kısa pantolon giyiyorlardı.

Çocuk Sami atölyenin duvar saatine istemeye istemeye baktı: Biri çeyrek geçiyordu daha... Paydos'u düşündü. Aradaki zaman hiç bitmeyecek kadar uzun geldi.

Planyalar kıvrım kıvrım yonga döküyorlardı. Çocuk Sami düşündü: Öğleden sonra paydos olacaklar diye yiyecek getirmemişti. Karnı pek aç değildi ama, gece belki de acıkır diye elli kuruş avans almaya karar verdiyse de vazgeçti. Annesi, "Aman oğlum Sami, sakın borç etme... Ay başında kiramızı ödeyemezsek evimizden atarlar bizi..." diye sıkılamıştı. Makinesinin kolunu çekti, bir karavana daha kalıpladı. Sonra volanı boşa itti ve helalara yürüdü. Muslukların başı gene kalabalıktı, sıra bekledi.

Burası atölyenin içinden daha serin olduğundan, çocukların hoşuna gider. Fakat ustalar rahat vermez ki... İkide birde kontrole gelirler. Çocuklar kaçar, ustalar kovalar. Yakalanan evvela dayak yer, sonra da ceza.

Çocuk Sami musluğun fışkıran ılık suyunda elini yüzünü yıkadı, vücudunu ıslattı, yaş gövdesini ovdu, serinledi. Başını tekrardan musluğa götürüyordu ki düdük sesleri... Çocuklar kaçıştılar. Sami de tav ocaklarının arkasından usullacık sıvıştı. Ocakların orası müthiş sıcaktı, ıslak vücudu kuruyuverdi. Makinesine

geldiği zaman saçlarından başka yaş yeri kalmamıştı. Tekrar alev alev yanmaya başladı.

Celal Usta makinelere teker teker uğruyor, avans isteyenlerin adlarını bir kâğıda yazıyordu. Sıra Sami'ye gelince o, "İstemem..." dedi.

Saat ikide, bir saatlik yemek paydosu verildi. Çocuk Sami kömür ambarına indi. Ambar karanlıktı, rutubetliydi ama toprak serindi. İri bir maden kömürü parçasını başının altına alıp yorgun vücudunu toprağa bıraktı, hemen uyudu... Düdük sesleriyle uyandığı vakit, kontroller, ellerinde elektrik lambaları, çocukları işbaşına kovalıyorlardı. Sami de kalktı. Kaburgaları rutubetten buz kesilmişti. Makinesine geldi.

Karşıda, Baba Ferhat'ın mengenesinin az ilerisinde Demirci Şuayip'le kalfası Danyal, kızıl bir demire balyoz sallıyorlar, büyük ve ağır çekiçler örse indikçe etrafa kıvılcımlar saçılıyordu. Danyal'ın arkası Sami'ye dönüktü. "Top ense" kesilmiş ense saçları, onun yeniyetişme bir delikanlı olduğunu gösteriyordu.

Yüzü görünen Şuayip Usta'ysa ellilik bir adamdı. Balyozu kaldırırken boynunda parmak parmak damarlar şişiyor, boyun derisi yırtılacakmış gibi geriliyordu.

Sami, Danyal'ın kollarına imrenerek baktı, kendininkileri düşündü. Onunkiler ipinceydiler... Saçlarının dibinden ılık ılık sızan ter gözlerini yakıyordu. Tekrar hela aralığına geldi. Muslukta elini yüzünü yıkadı, gövdesini ıslattı. Dönüşte, tornacıların alet ve edevat dolabının camında kendini gördü: İpinceydi. Omuzları dar, omuz başları çıkık çıkıktı... Utandı. Kendisine bakıyorlar gibi geldi, büsbütün utandı ve telaşlandı. Halbuki her şey yerli yerinde, herkes kendi dalgasındaydı. Baba Ferhat, yalnız o, eğe eğelerken arada gözü Sami'ye kayıyordu. Sami sanıyordu ki, Baba Ferhat onun zayıflığına bakıyor... Omuz başlarını avuçlarının içleriyle kapayarak makinesine koştu. Zannediyordu ki, herkes onunla, onun zayıflığıyla meşgul, birbirlerine, "Amma da zayıf ha!" diye fısıldıyorlar. Bu his gittikçe büyüyordu... Tam

bu sırada, yanındaki presin işçisi çocuk Nuri, "Lan Sami," dedi, "amma da zayıfsın ha!" Sami sarsıldı.

"Ne zayıfı yahu," dedi. "Sen zayıf değil misin?"

"Ben gene de senden etliyim oğlum..." diye, kabaran bir hindi azametiyle, yan yan baktı.

Çocuk Sami, cevap vermedi, fakat kahroldu. Beriki, aceleyle kalıpladığı bir karavanayı çıkardıktan sonra, "Kollara dikiz!" dedi.

Kendi pazusunu şişirip Sami'ye gösterdi... Bu kol Sami'nin kolundan kalındı.

Sami cevap verse, bir tek kelime söylese ağlayacaktı. Öyle dolmuştu ki... Çömeldi. Makinesinin tozlu ayakları arasına tortop sıkıştırdığı ıslak gömleğini aldı, giyindi.

Çocuk Nuri'yse, çocuk Hadi'ye Sami'yi göstererek bir şeyler fısıldıyordu. Bir ara, "Allahını seversen bak," dedi, "hortlağa benzemiyor mu?"

Sami gene cevap vermedi. Şuayip Usta yeni bir demir almak için ocağa gidiyordu. Danyal kalfa balyozunu yere bırakmıştı, avuçlarına tükürdü. Baba Ferhat da eğelediği demirin düzlüğünü muayene ederken gülümsüyor, başını sallıyordu. Sanki karşısında birisi varmış da şakalaşıyorlar gibi. Sami, çocuk Nuri'nin dikkatini başka tarafa çekip alaylarından kurtulmak için, kâh balyoz sallayanlara bakıyordu, kâh Baba Ferhat'a... Bir ara başını tavana kaldırdı. Volanlardan birinden sarkan bir parça kayış, tavanın çürük tahtalarına vurdukça tavan tozuyordu. Sami bunu gözüyle çocuk Nuri'ye işaret etti. Fakat Nuri, "Sen boş ver orayı..." dedi, "dediğime bak..."

Koca atölye Sami'nin tepesinde dönüyordu sanki. Baskın hava şimdi büsbütün ağırlaşmıştı. Gözbebekleri çukurlarına itiliyordu. Onlara arkasını döndü. Fakat Nuri, elinde bir kınnap parçası, "Haydi," dedi, "getir kolunu... Erkeksen getir de ölçelim... Kiminki kalınmış..."

Sami'nin sabrı taştı. Döndü. Onu gırtlağından yakalayıp makinenin volanının arasına... Fakat Nuri'nin sarı ışıklı yeşil gözleri... Onun kolları da kalındı, yani daha kuvvetliydi. Ağlamaya başladı.

"Ustaaa, ustaaa! Vallahi söyleyeceğim, billahi söyleyeceğim. O....u çocuğuyum söylemezsem. Ben zayıfım, hortlağım, sen şişmansın. Ben itim, sen beysin, daha var mı diyeceğin. Ben öksüzüm diye herkes bana..."

Çocuk Nuri işin buralara varacağını sanmamıştı. İlle, "Ustaya söyleyeceğim," sözünden ürktü.

"Sus be Sami be, şaka ettik yahu..."

Sami susmuyordu. İçini çeke çeke ağlıyor, hıçkırıyordu.

"Sus, sus Sami, sus be... Yahu şaka ettik be..."

Makinesine geçti.

Saatler çok ağır geçiyordu. Gece yarısından sonra çocukların hiçbirinde hâl kalmamıştı. Yalnız çocuklar değil, bütün atölye, ustalar, yaşlı işçiler, herkes, her şey müthiş bir yorgunluk ve ter içindeydi.

Bir ara Sami'nin sırtına tavandan bir parça örümcek ağı düştü, yakmaya başladı. Kaşındı. Öyle tatlı kaşınıyordu ki... Kaşıya kaşıya derisi kabardı. Gömlek kabarmış yere değdikçe dağlanmış gibi acıyordu. Tükürük sürdü, avuçlarını döşeme tahtalarının tozuyla bulayarak sırtını pudraladı. Yanma azaldı... Tam bu sırada arka makinelerde acı bir çığlık koptu. Koşuşmalar... Sami de koştu. On sekizinci presin işçisi çocuk Haydar düşmüş, başı yarılmıştı. Bir taraftan, başının kanayan yerini avucuyla tutuyor, bir taraftan da etrafını alanlara bağırıyordu:

"Ne var yahu, ne var be, ne olmuş yahu. Şimdi ustalar gelir diyoruz yahu, ceza yiyeceğiz be, ohooo..."

Onu dinleyen yoktu. Çok geçmeden ustabaşı geldi, ilkin kalabalığa çıkıştı:

"Dağılın lan, itoğlu itler! Dalga geçmeye fırsat kollarsınız! Haydi, herkes makinesine!"

Çocuk Haydar ağlıyordu. Canı yandığından değil -tabii canı da yanıyordu- ustanın dövüp ceza yazacağından korkuyordu.

Ustabaşı ellerini beline dayadı, Haydar'ın yanındaki makinenin işçisi çocuk Celalettin'e sordu:

"Nasıl kırdı kafasını bu eşşek?"

Celalettin kekemeydi:

"Uuuyuyordu, düdüdüştü, kakakafası..."

Ustabaşı, çocuk Haydar'ı omuzundan sarstı.

"Eşşoğlu eşşekler! Paşa babanızın evinde sanıyorsunuz kendinizi... Çek elini bakayım..."

Yaraya baktı, sonra Haydar'ı önüne katıp odasına getirdi.

Ustabaşının odası atölyenin nihayetinde, on basamakla çıkılan, penceresi bol bir odaydı ki, her istediği zaman atölyenin her tarafını buradan görebilirdi, bunun için yapılmıştı zaten. Tavanda geniş kanatlı bir vantilatör ağır ağır dönüyordu. Ustabaşı ecza dolabından oksijen, tentürdiyot, pamuk, sargı bezi çıkardı. Yarayı yıkadı, sildi, tentürdiyot çaldı ve sıkı sıkı sardı. Haydar korkusundan gık diyemiyordu. Makinesine dönerken, ustabaşının ceza yazmadığına seviniyordu.

Saat iki buçuğa doğru çocuk Sami'nin duracak hâli kalmamıştı. Uykusu dağılsın diye, başını makinenin demirine vurdu, gözkapaklarını çimdikledi, elini ısırdı, tırnağına baktı. Ne yaptıysa nafile... Vücudu lapaya dönmüştü. Atölyenin benzin, gazyağı kokan ağır havası başını ağrıtıyordu. Bir ara makinenin yan demirine yaslandı, hafif hafif kestirmeye başlamıştı, birden öyle sendeledi ki, az kalsın yanı başında yağlı bir vınıltıyla dönen volanın arasına yuvarlanıyordu, tutundu. Bir görenin olup olmadığını kolladı.

Bütün atölye, tornalar, freze, tav ocakları, presler, Baba Ferhat, Şuayip'le Danyal Usta, sarı sarı yanan yetmiş beş mumluklar, her şey, herkes Sami kadar bitkindi. Ustaların düdükleri bile artık duyulmuyordu. Sami bir kere daha makinenin yan demirine yaslanıp yuvarlanmak tehlikesi atlattıktan sonra kıpkırmızı gözleriy-

le atölyeye baktı, gördü ki, preslerden birçoğu boş dönüyor... O da makinesini bırakıp helaların oraya sıvıştı.

Ustabaşı, çocuk Haydar'ın yarasını sardıktan sonra, elektriği söndürdü, vantilatörü hızlandırdı. Pencerenin kanatlarını ardına kadar açtı. Uyku fena bastırmıştı. Yorgun kollarını çırptı, gerindi, esnedi, sonra gitti, pencerenin demirine dayandı.

Dışarda aydınlık bir gece vardı. Uzaklardan bir gramofon sesi geliyor, civar mahalleler -bunlar işçi mahalleleriydi- geceye gömülmüş karanlık evler kalabalığı hâlinde alt alta ve üst üsteydiler.

Ustabaşı bunların hiçbirine dikkat etmedi. Gramofon sesine kulak vererek daldı. Çok geçmeden uzun ve helezonlu nefes alışlar ve horultu... Pencereye dayalı kolları gevşedi, bacakları çözüldü, bacakları... Ağır bir yıkılışla beraber başı pencere demirine fena hâlde çarptı. Çok evhamlıydı. Hemen oda kapısına çıktı, düdüğünü gücünün yettiği kadar üfledi. Bu arada dikkat etti ki, tornalarla preslerden birçoğu boş dönüyor, fena hâlde içerleyerek tekrar düdüğüne sarıldı, öttürecekti ki, aklına Celal Usta geldi. Düdük öttürmekten vazgeçti, küçük tamir odasına geldi. Kapıyı açtı, Celal Usta büyük mengeneye yaslanmış, ayakta uyuyor...

Ustabaşı, dudaklarını titreten, gözlerini kısan bir hırsla odaya daldı. Celal Usta'yı omuzundan hırslı hırslı sarstı. Celal Usta sıçradı. Beriki bas bas bağırıyordu.

"Aferin sana! Bunun için mi getirdik seni amelenin başına. Sen böyle yaparsan amele ne yapmaz. Tornalar boş dönüyor, presler boş dönüyor, freze... Kilovatlar su gibi akıyor, amelenin her biri bir yana dağılmış... Yazık günah değil mi... Vicdansız herifler!"

İki ustanın arası oldubitti açıktı. Celal Usta uyku sersemliğinin verdiği şaşkınlıktan kurtulunca, "Fazla patırtı etme!" dedi. "Senin karşında iki paralık işçi yok... Ben..."

"Ne halt olursan ol! Bu kapıya namuslu adam lazım."

Celal Usta kıpkırmızı kesildi. Günlerden beri dolmuştu zaten, boşandı:

"Doğru konuş," dedi, "doğru konuş, bak... Biz bu dünyada namus için yaşıyoruz. Buraya namuslu adam lazım da ne oluyor? Biz namussuz muyuz?"

Kinle bakıştılar. Celal Usta devam etti:

"Çoluk çocuğun anasını ağlatıyorsunuz. Hükümet İş Kanunu yapar, günde sekiz saat mesai kabul eder, siz fakir fukarayı on sekiz saat çalıştırırsınız. Bu mu namusunuz?"

"O senden sorulmaz. Sen sana tevdi edilen vazifeye bak, üst yanına karışma!"

"Peki... Madem benden sorulmaz, ben de bilirim işimi öyleyse... Yarın, eğer bizzat İş Dairesi'ne gidip her şeyi bir bir ihbar etmezsem, nah, nah, bunları -bıyıklarını gösterdi- kazıtırım."

Hırsla ayrıldılar.

Celal Usta bütün öfkesine rağmen, gene de atölyenin içine yürüdü. Gördü ki, sahiden de preslerden birçoğu, tornalar, freze ve öteki makineler boş dönüyor, tav ocakları da kararmaya yüz tutmuş. Çabucak döndü, tav ocaklarının arkasına serilmiş uyuyan iki çocuğu ayağıyla dürtüp uyandırdı, çocuklar kaçıştılar... Sonra helalara geldi. Baştan birinci apteshanenin kapısını itti. İçerden bir çocuk öksürdü...

Celal Usta, "Hadi hadi," diye çıkıştı.

Muslukların başında da bir alay çocuk, Celal Usta'yı görünce birbirlerini çiğneyerek kaçıştılar...

Celal Usta, geniş alnının altında kocaman duran burnunu başparmağıyla karıştırarak ikinci, üçüncü apteshanelerin kapılarına da ayağıyla vurup geçtikten sonra dördüncüye geldi. Onu da ötekiler gibi itip geçecekti. İtti. Fakat içerden ses gelmedi. Durdu. Kapıyı tekrar itti, gene ses yok. Bu sefer eliyle itti. Kanat aralandı, kaldı. Kapıya iyice sokuldu. Üstteki yuvarlak delikten içeriye baktı. Hela karanlıktı. Dikkatle baktı, yerde bir karaltı. Bir çocuğa benzetti. "Ölmüş olmasın?" Kanadı az daha zorladı. Bir insan geçecek kadar aralanan kapıdan içeri sıyrıldı. Apteshane çok fena kokuyordu. El fenerini çıkardı. Yerde yatana sıktı... Bu sahi-

den de bir çocuktu. Avuç içleriyle sol yanağı apteshanenin sidikli tahtasında, uyuyordu.

Celal Usta'nın yüzü tiksintiyle buruştu, çocuğa eğildi. Çocuğun başını yana çevirdi; onuncu presin işçisi çocuk Sami'ydi... Omuzundan hafif hafif sarstı. Çocuk, boğazlanmış bir koyun ağırlığıyla ılık ılık sallandı. Celal Usta tekrar sarstı, tekrar tekrar... Çocuk her sarsılışta kımıldadı, inledi, sayıkladı, fakat kendine gelemedi. Celal Usta el fenerini söndürdü, arka cebine soktu. Çocuğun sidik bulaşmamış yerlerinden tutarak kaldırdı, kıç üstü oturttu. Neden sonra kendine gelen çocuk Sami, Celal Usta 'yı görünce fena hâlde korktu, başladı ağlamaya...

"Vallahi usta, namussuzum ki..."

"Sus haydi, sus. Kes sesini... Bak, üstün başın berbat olmuş... Kes sesini dedik, ohooo... Bir soran olursa, düştüm de.. Haydi makinene..."

Sami gözlerini silip makinesine geldi.

Celal Usta, fabrikanın uyunmaya elverişli delik deşiğini yarım saatte dolaştı. Pres kanallarında, ambalaj sandıklarında, kömür ambarında, çuvalların arasında uyuyan ne kadar çocuk, büyük işçi yakaladıysa uyandırdı, işlerinin başına yolladı, hiçbirine ceza yazmadı.

Gecenin üçüne on vardı. Presçi çocuk Nuri, Celal Usta'ya seslendi:

"Usta, şu benim kalıba bak hele... Körlenmiş gene, kesmiyor!"

Ustabaşı odasının kapısında, kollarını kavuşturmuş, sert bakıyordu. Celal Usta, çocuk Nuri'nin makinesini istop etti. Kalıbı muayene ederken, Nuri sıvıştı. Yandaki makinede Sami'yse, "ustanın kafese girişine" gülüyordu. Halbuki Celal Usta yutmamıştı, işin farkındaydı ama, "Adam sen de..." diye aklından geçirdi, "varsın iki dirhem uyusun fukaralar... Geberecek değiller ya."

Atölye sabaha kadar gittikçe artan ağır havasını kaybetmedi. Yetmiş beşer mumlukların altında çalışan insanlar, zeytinyağına

batırılıp çıkarılmış gibi vıcık vıcıktılar. Frezelerin altları kucak kucak yonga dolmuştu...

Fabrika sahibi sabahleyin erkenden geldi; kısa boylu, fakat gayet biçimli bir adamdı. Odasına geçti. İlkönce ustabaşıyla uzun uzun konuştu, sonra Celal Usta'yla. Fakat Celal Usta'ya, ustabaşının şikâyetine dair hiçbir şey açmadı. Celal Usta çıkarken, patron mavi bir zarfı uzattı:

"Bütün gece uykusuz kaldınız..."

Celal Usta zarfı teşekkürle aldı. Beriki ilave etti:

"Ustabaşıyla barışın, olmaz mı?"

Zarfın içinde yirmi beş lira vardı.

1942

DÖNÜŞ

Tren gecenin on ikisinden sonra şehrin garına girdi. Adam dehşetli yorgun ve uykusuzdu. Bavullarla sepetleri karısı vagonun penceresinden uzattı, o, aşağıdan aldı. Öyle yorgun, uykusuzluktan öyle bitikti ki, nerdeyse yıkılacaktı... Kadın, gene pencereden kızını, sonra da kırk günlük oğlunun kundağını kocasına uzatıp trenden indi.

İstasyon çok kalabalıktı. Trenden inen ve binenlerin gürültülü kalabalığı... Kız, babasının bacağına sarılmıştı, kalabalığa uyku dolu gözleriyle şaşkın şaşkın bakıyordu. Nihayet son kampana çaldı, lokomotif acı acı öttü, tren ıslak fışıltılarla yürüdü. Kızın gözleri trenin arkasında, gittikçe uzaklaşıp ufalan kırmızı ışıktaydı. Işık zaman zaman kayboldu, tekrar çıktı, öyle bir an geldi ki, büsbütün karanlıklara karışıp gitti.

İstasyonun az evvelki kalabalığı çekilmiş, işçi kadınlar uzun saplı süpürgeleriyle istasyonun betonunu süpürmeye başlamışlardı... Karıkoca bakıştılar... Kızın anlamadığı birtakım konuşmalar oldu. Bir ara, adam, "Yetmiş sekiz kuruş!" dedi.

Kadın, az ilerden vuran bir fenerin ışığıyla aydınlanan yüzünde belli bir kaygıyla, "Ne yapacağız?" diye sordu.

"Bilmem..." dedi.

Uyku, kızı öyle sarmıştı ki... Bir an evvel yatağına kavuşabilse...

Adam, bavullarla sepetleri tahta sıraların oraya taşıdı. Kadınla kız sıraya oturdular. Kadının kucağında kızın kardeşi... Nihayet adam da geldi, kızın yanına halsizce çökerken, "Hoh!" yaptı.

Kız, babasına her zaman acımazdı. Annesine daha çok acırdı, çünkü annesini daha çok severdi. Lakin bu gece babasına da acıyordu, acıyordu ama uykusu da vardı. "Böyle oturmayla olmazdı ki!"

Annesini dürttü. Kadın terslendi:

"Ne var gene?"

Kız, "Hiiç," diye söylendi, "elim değdi..."

"Eve gitmeyecek miyiz? Niye burda oturuyoruz?" diye soracaktı, babasından korktu; belki gene terslenir, aksi bir şey söyler... Hem anlıyordu ki, eve gidemeyeceklerdi...

Başını babasının dizine koydu. Uzanmak istedi. Babası da amma zayıftı! Kuru bacak kızın başını acıtıyordu. Elinde tuttuğu, kardeşinin pamuklu bezini başının altına aldı. Şimdi rahattı... Annesi de sıranın öte tarafına geçince, kız bacaklarını serbestçe uzattı ve uyumaya hazırlandı. Bu sırada annesi, "Kız," dedi, "babanın dizini acıtacaksın!"

Adam bir şeyler söylendi. Kız kalkmak isterken, "Yat yat!" dedi.

Kız yattı ve hemen uyudu.

Gecenin birine doğru, istasyon betonunu süpürenlerin süpürge sesleri hafiflemişti. Sonra dindi ve istasyondaki fazla lam-

balar söndü. Karşı kantindeki adam dükkânını kapadı, süpürgeci kadınlar da, ceketleri omuzlarında, ağızlarında sigara, birer ikişer çekildiler...

Adam da arada dalıyordu. Sıranın kenarına dayalı başı zayıf kolunun üstüne iniyor, tam kendinden geçecekken toparlanarak kalkıyordu.

Kadın, dirseğini tahta sıranın arkalığına dayamış, tekerlek yüzünü avucunun içine almıştı. Nerden geldiği belirsiz bir ışığın hafifçe aydınlattığı kocasına bakıyor, ona acıyordu. Öyle geliyordu ki şu anda kocası dünyanın en büyük ıstırabı içindedir.. Hıncahınç trenlerde üç günden beri, karısıyla çocuklarını rahat ettirebilmek için uğraşmış, didinmiş, bazen kavga, bazen tatlılıkla, çocuklarının rahatını sağlamaya çalışmıştı... Kadın biliyordu ki, kocası, işsiz ve fakir bir baba olmanın dehşetli azabı içindedir.

Kocasının başı, sıranın tahta kenarına hızla indi, tok bir ses, sonra baş telaşla doğruldu.

Kadın, "Baksana," dedi, "o kızı benim dizime yatır da sen biraz rahat uyu!"

Adam silkinerek doğruldu.

"Hayır, iyi böyle..."

Kadın, kocasının uykusuz ve aç olduğunu biliyordu. Biliyordu ki, kocası, karısına böyle şeyleri sezdirmek istemediği için uyku ve açlıkla mücadele hâlindedir!

Etrafa bakındı. "Ya şimdi burdan da kaldırırlarsa?" diye düşündü. Bu takdirde nereye gideceklerdi? Olanca paraları yetmiş sekiz kuruş... Üstelik eşyaları gene kocası taşımaya mecbur olacak... Bunları kocasına açmaktan çekindi ve sustu.

Yarı karanlık istasyonda hareketler ağırlaşıyordu. Kadının ayağının ucundan bir kara kedi ağır ağır geçti, bir yerlerde bir telefon çaldı, bir yarasa çok yakınından aktı... Kadın gene içini çekti: "Ya, kalkın burdan, derlerse?"

Kocasına baktı, yüzü pek fark edilmiyordu, yalnız, dirseklerine kadar sıvalı kolu görünüyordu, ipinceydi: "Ne kadar da zayıf-

ladı!" Ona tekrar acıdı... Bu sırada, yemenilerini betonda sürüyen bir ayak sesi peydahlandı. Kadının yüreği hop etti. "Ya, kalkın burdan, derlerse?"

Karşıda, alacakaranlığın içinde daha karanlık bir insan gölgesi belirdi, gölge ağır ağır geliyordu... Kadının yürek çarpıntısı arttı, kocasına baktı, sonra tekrar yaklaşan karaltıya... "Ya, kalkın, derse?"

Kocası ince koluna indirdiği başıyla rahat, sakin uyuyordu. Gölgeyse yaklaşıyordu. "Ya, kalkın, derse?"

Gölge geldi, geldi... Eli yüzü kara içinde, perişan kılıklı biri, tam karşısında durdu.

"Ne geziyorsunuz burda?"

Kadın, "Biraz yavaş," dedi, "şimdi uyanacak..."

Adam daha sert:

"Uyanırsa uyansın. Yasak burda oturmak!"

Kadın, "Yavaş ayol," diye titizlendi, "üç gündür uykusuz..."

Adam ayağını yere mahsustan vurup gürültü ederek, "Bana ne?" diye söylendi. "Burası otel değil, kalkın!"

Ve sıranın demir ayağını tekmeledi. Kadının aklı gitti. Kocasına endişeyle baktı. Lakin adam tekrar, sonra tekrar vurdu. Kocası sıçrayarak uyandı.

"Ne var, ne oluyor?"

Adam, "Kalkın burdan," dedi. "Yasak!"

Adam, karısına baktı, o dimdikti.

"Peki ama niçin?" diye hırslı hırslı sordu.

Beriki, "Emir," dedi. "Burda sabahlamak yasak!"

Kadın, "Yasak, yasak" diye tutturan adama, tokat atacak kadar hırslanmıştı. İstiyordu ki, kocası terslensin, bağırıp çağırsın, ortalığı birbirine katsın. Lakin o, belirsiz bir homurtuyla, ağır ağır kalktı, kızını kucaklamak istedi. Kadın, kocasına merhametten kırılarak bakıyordu: "Ne kadar da zayıfladı!"

Adam, kızını ilk hamlede kaldıramadı, ikincide kaldırırken sendeledi. Onun sendeleyişi içine dokundu, gözleri doldu. Ha-

fifçe, "Merhametsizler!" dedi ve oğlunun kundağını hırsla aldı. İstasyon merdivenine doğru yürürlerken, kocası sendeledi. Kadın onu omuzundan çekti.

"Onu bana ver, sen al bunu!"

"Hayır, hayır... İyi böyle..."

"Ver diyorum sana..."

"İyi böyle, dedim ya..."

Kadın cevap vermedi, fakat neye olduğu pek belli değil, dişlerini gıcırdattı.

Merdivenleri yavaş yavaş indiler. İstasyon binasından dışarı çıktılar. Dışarda sıcak ve aydınlık bir gece, tertemiz gök ve kuvvetli ayın altında alt alta ve üst üste evler kalabalığı hâlinde şehir; şehir uyuyordu.

Adam, istasyon önünün sıcak betonu üstüne kızını yatırdı. Karısına bir şeyler söyledi. Sonra acele acele, istasyon binasından içeri girdi, bavulları, sepetleri dışarı taşıdı. İstasyonun ağır, demir kapısı arkasından gürültüyle örtüldü ve her şey tekrardan sustu.

Ay ışığında birbirlerinin yüzlerini adamakıllı görüyorlardı. Adam, evvela aya baktı, sonra gecenin içinde simsiyah bir ağaçlık ve ev kalabalığından ibaret şehre!

"Ne harikulade gece!" dedi.

Kadın, uzaklarda dumanı tüten bir fabrika bacasına gözlerini dikmişti. Bacadan bembeyaz bir duman tütüyordu. "Benim çalışmam lazım gelecek!" diye aklından geçirdi.

Adam, "Değil mi, gece enfes, değil mi?" diye tekrarladı.

Kadın içini çekti.

"Evet..."

Adam, karısının ay ışığıyla nurlanan yüzüne eğildi.

"Canın sıkılıyor galiba..."

Kadın telaşlandı.

"Yooo.. Hayır..."

Adam, bundan manalar çıkararak, "Sen şans, de; ben tesadüf, diyorum!" dedi.

Kadın sinirli sinirli reddetti.

"Hayır, hayır... Ben de tesadüf diyorum ve hiç şikâyetçi değilim..."

"Bırak.. Bütün bunlara sebep benim... Biliyorum..."

"Sana 'hayır' dedim ve şikâyetçi olmadığımı söyledim. Ben böylesini seviyorum.. Çünkü... Öyle işte..."

Adam, cevap vermedi, fakat boğucu bir his içinde bunaldı.

Kadın, oğlunun kundağını ılık betona sırtüstü yatırdı. Sonra kızına yer yaptı, onu kocasının dizinden aldı, kundaktakinin yanına yatırdı, kocasına döndü.

"Sen de yat!"

Adamın uykuya dehşetli ihtiyacı vardı. "Peki ama, sen?" Kadın, yalan söyledi. "Benim uykum yok."

Adam, "Olmaz..." dedi, bir yandan da günlerden beri bitmiş, harap olmuş vücudunu ılık betona bıraktı. Kadın, o sıra uyanan oğlunun ağzına memesini sokuşturdu. Oğlan, anasının sütsüz memesini çekiştiriyor, süt gelmediği için huysuzlanıyor, daha kuvvetle çekiştiriyor, arada viyaklıyordu.

Adam, bütün zorlamasına rağmen, uykuya yenilmişti. Oğlanın sesi babasını uyandırmasın diye kadın, hafif hafif ninni söylerken, oğlunu sallıyordu. Nihayet oğlan uyudu. Kundağı yere usullacık bıraktı, göğsünden küçük, pembe mendilini çıkardı. Sivrisinek fena kabartıyordu... "Şimdi onları da ısırıyorlardır," diye aklından geçti. Kocasının başucuna geldi, sinekleri kovalamaya başladı.

Yukarda kuvvetli ay, olgun ve şıkır şıkır yıldızlar... Bir ara hafif bir rüzgâr esti. Kadın tekrar fabrika bacasına baktı. Genç kızlık hatıraları, hatıralar... Fabrika, iplikhane, beyaz başörtülü işçi kızlar... Saçları briyantinden ışıl ışıl, kız yüzlü oğlanlara masura atarlardı... İplik masuralarını taşıyan yaşlı teknecilere kâğıttan kuyruk takarlardı... Hele bir 88 Giritli Hatice vardı, ufacık burnunun ucu havaya kalkıktı. Arap uşağı bir oğlana kaçtıydı sonunda... Böyle işlerde en beceriklileri oydu... Ya kendisi? Kendisinin

peşine düşenler? Gece yarıları, yağmur, çamur, fırtına... Köpekler ulur, şimşekler çakarken işbaşı yaptıkları geceler... Birden titredi, içinden bir ürperme geçti... Sonra, yaz günlerinin fabrika yolları... Mahallenin işçi kadınları, kızları hep birlikte yola düşerlerdi... Ayın altında beyaz başörtüleriyle boyuna kımıldayan, birbirini kovalayan, çığlıklar atarak koşuşan bir kalabalık... Böyle bir gece fabrika sahibinin yeğeni önüne çıkmıştı... Fabrika sahibinin yeğeni kısa boylu ve şişmandı... Gece... Yan yana yürümüşlerdi... Kolunu tutmuştu da, o, fena hâlde titremişti... Sonra bir sokağa sapmışlardı, sokak karanlık ve ıssızdı...

Bundan ötesini düşünmek istemedi. Gerçi fabrika sahibinin yeğeni kibar davranmış, ileri gitmemişti, sadece öpmüştü, o kadar...

Kocasına baktı. O şimdi her zamankinden daha zayıf görünüyordu. Büsbütün incelmiş yüzünde uzamış sakalı, göğsü üzerine çaprazlama düşmüş bilekleriyle ne de hâlsiz yatıyordu!

Ona acıdı: "Evet, evet..." diye söylendi, "biraz da ben çalışmalıyım... Sen evde oturur, okur yazar, çocuklara göz kulak olursun!"

Tekrar sinekleri kovaladı.

1945

KİTAP SATMAYA DAİR

Adam kitaplarını satmaya karar verdi.

Bütün gece yatakta döndü durdu, bir türlü uyku tutmadı. "Kitap satmak!" Müthiş bir gönül rahatsızlığı içinde, gecenin üçünü geçe dalabildi. Sabahleyin uyandığı zaman şakakları zonkluyordu. Gitti, elini yüzünü yıkadı... "Lakin kitap satmak!" Şakaklarının zonklaması bir türlü geçmiyordu. Helaya girdi çıktı, üstünü giyindi, aynaya baktı, fakat kendini göremedi. "Kitap satmak!" Saçlarını tararken tarak etine battı, canı yandı... "Bununla beraber, kitap satmak!"

Bir ara karısı, "Kocacığım," dedi, "n'oluyorsun? Bak tasa çarptın, suyu döktün!"

"Suyu mu döktüm? Pardon!"

Kitap sandığının başına oturdu. Onlara ne kadar yakındı! Her kitapta, onun düşüncelerinden bir şeyler... Kitapların her birinde haşiyeler, notlar, açıklamalar... Yahut kıymetli bulduğu satırların altlarındaki çizgiler...

Küçük kız annesine usullacık, "Bugün satacak artık, değil mi?" diye sordu.

Annesi kızına ters ters baktı. Kız sustu. Lakin niçin? Karnı açtı işte... Kitap karın doyurmazdı ki. Hem bir sürü kalabalık... Satıversin şunları gitsin... Kendisi olsa, bir iki demezdi, satıverirdi.

Adam kitaplarını ayırıyordu. Kız, babasına sokuldu. Bir şeyler soracaktı, ama babası kızar mı acaba?

Babası gülümsüyordu... Dişlerinin arasında bir ıslık... Arada başını sallıyor, çevirdiği yaprakların arasında bir şeyler okuyor, gülümsemesi artıyor, sonra kitabı kapatıp içini çekerken, bir tarafa ayırıyordu.

"Babacığım!"

Bir korku kadar hafif bir soruştu. İşte Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'ü... Tolstoy'u çok seviyordu.. Galiba kendisinde de Tolstoy'dan bir parça... Sonra, *Benim Üniversitelerim*. Bilhassa bu... Onda mutlaka Gorki'den bir şeyler.. Yahut da, o da Gorki gibi yaşıyordu da...

"Babacığım!"

Kızın yüreği çarpıyordu. Karnı açtı işte... Böyle oturmakla olmazdı ki... Karnı açtı işte, açtı, açtı...

Bunları satacaktı demek... Lanet olsun böyle...

Kitaplarını ayırdı, gazete kâğıtlarına sardı, paketleri kınnapla sıkı sıkı bağladı. İki paket iki koltuğunda, evden çıkarken, karısı, "Öğleye yiyeceğimiz yok!" dedi. "Gelirken iki ekmekle, pastırma ve yumurta getir..."

Kızın ağzı sulanmıştı. Babası çıktıktan sonra, "Limon da al deseydin be anne!" dedi. "Limonsuz ne tadı olur!"

Yutkundu.

"Öyle acıktım ki anne, bugün öyle yiyeceğim ki, yani hepsini ben yiyeceğim pastırmaların!"

Adam müthiş bir sıkıntı içinde, iki koltuğunda iki kitap paketi, öğle güneşinin altında bitkin ve harap, ağır ağır yürüyordu.

Caddeden yüklü kamyonlar geçiyordu. Vızır vızır taksiler... "Evet ama kitap satmak!.." Dalgın dalgın yürüdüğü kaldırımdan insanlar geçiyordu. İnsanlar, bir vitrin kadar lüks, yahut çok güzel kadınlar. "Bununla beraber, kitap satmak!"

Köşeler döndü, sokaklar geçti...

Kitaplarını bir arkadaşına satacaktı. Bu arkadaşla, aynı okulun, aynı sınıfın aynı sırasında senelerce arkadaşlık etmişti. Şansa filan inanmadığı için, arkadaşının bu muazzam "Otomobil Acentası"na sahip oluşundaki keramete tesadüf deyip geçmişti. Lakin, ne olursa olsun, bu arkadaş ötekilerden çoğu gibi çıkmamıştı. Bu belki ona para yardımı da yapabilirdi. Fakat beriki, böyle şeyi kabul etmezdi ki... Onun için, "Kitaplarını getir... Hepsinin bedelini hesaplayalım, tutarından yüzde on iki iskonto yaparız..." demişti ki, bu suretle arkadaşının izzeti nefsini okşamıştı.

Dükkâna girdi. Fakat keşke girmeseydi... Necdet oradaydı o sıra. Necdet de okul arkadaşı... Aynı okulun aynı sınıfı, fakat aynı sırası değil. Necdet şimdi doktordu. Ya kendisi?

Buz kesildi. Necdet hep o Necdet. Fevkalade şık lacivert kostümü içinde, müstehzi...

"Kitaplarını satıp evine iki ekmekle pastırma alacağını mı duyuracak Necdet'e?"

Fakat Hayri gördü.

"Ha," dedi, "getirdin mi kitapları?"

Necdet hâlâ müstehzi, hâlâ alaycı bakıyor... Bilhassa kitap paketlerine gözlerini dikmiş... Acaba Hayri, "Bana kitaplarını yüzde on iki iskontoyla satacak... Çok perişan da... Acıdım... Bana kitap filan lazım değil ama, bu suretle bir yardım..." gibilerden bir şeyler açmış mı acaba? Herhalde açmış... Açmış olmasa, o, böyle ısrarla kitap paketlerine bakar mı?

Tam bu sırada, arkadaşı, bu kitap meselesini Doktor Necdet'e anlatmaya başladı. Onun kulakları vınlıyor, gözleri... Gözleri öyle

kararıyor ki... Sanki Necdet'le öteki uzaklaşıp yaklaşıyor, yaklaşıp uzaklaşıyor, tekrar yaklaşıyorlar... Sonra fırıl fırıl dönüyor, dönüyor, dönüyorlar...

Necdet hâlâ bakıyor. Necdet'in gözleri mavi mavi ve hain.

"Hayır," dedim birdenbire, "kitaplarımı satmamaya karar verdim!"

Berikiler bakıyorlar... Necdet'in hain mavi gözleri kederleniyor adeta.

"Bir iş buldum ve kitaplarımı satmaktan vazgeçtim!"

Onlar soruyor, o söylüyor, o söylüyor, onlar soruyor... O öyle şeyler söylüyor ki, karşısındakiler ve o kalkıyorlar, hep birlikte bir içkili lokantaya giriliyor. Koyu gölgeli, serin bir lokanta... O, hep dalgındır. Evinin iki ekmeğiyle pastırmasını artık düşünemiyor. Düşünemiyor değil, düşünüyor, fakat hadiselere kendini öyle kaptırmış ki...

Kız, "Öğle okunuyor anne," dedi, "hâlâ gelmedi, hâlâ gelmedi..."

Annesi:

"Gelir kızım, sabret!"

"Edemiyorum anne, karnımın etleri ağrıyor, bir çeşit oluyorum, sanki duvarlar sallanıyor!"

Kadın, kocasının gelmeyeceğini biliyor. Biliyor ki, kocası kitaplarını satmış olsa mutlaka gelirdi. Onun çalıştığı zamanlar evine nasıl bağlı olduğunu herkesten iyi bilir o. "Mutlaka almadılar. Kahrolsunlar... Sanki neden böyle bu insanlar? Onlara ne yaptık? Koca koca konakları var, çiftlikleri, otomobilleri... Lakin, neden bırakmıyor gidip çalışsın fabrikada? Kıskanıyor mu?"

Kadın gururla gülümsedi. "Kıskanıyor, mutlaka kıskanıyor!"

"Oooof anne, of... Gelmeyecek bu babam, gelmeyecek!"

"Gelir kızım, mutlaka gelir... Sabret!"

Ve bitişik komşudan yarım ekmek borç alıp geliyor. Kız, yarım ekmeğin dörtte üçünü öyle çabuk, öyle oburca yiyip bitiriyor ki...

Saatler geçiyor, akşamlar iniyor... Kız gene acıkmaya başladığı için uyumak istiyor. Kerevete yatıyor, annesi bir iplik çulla üstünü örtüyor ve bitişik komşulara geçiyor; belki örülecek örgüleri olur, yahut tahta silmek, çamaşır yıkamak...

Sokak kapısı aralıktı. Adam, koltuğunda kitap paketleri... Ekşi ekşi geğirerek ve sarhoş, evden içeri girdi, odaya çıktı. Odanın ortasında ayakta durdu. Güldü, başını salladı. Gitti, aynaya baktı, sonra gözüne sedirde yatan kızı ilişti. Ona doğru yürürken koltuğundaki paketlerden birisi düştü. Baba sinirlendi, ötekini de yere attı, bir tekme...

Karısı nerdeydi?

Tekrar aynaya geldi, yüzünü tetkik etti: Kuru ve sakallı bir yüz, içerlere çökük, kanlı gözler... "Erkek ha? Bu da erkek güya... Evin erkeği... Sevmese de haklı!.." Aynayı bir yumrukta parçaladı. Ayna parçaları şangırtıyla yere indi, kız uyandı. Babası, elleri belinde, yerdeki ayna kırıklarına bakıyor, onları ayağıyla eziyordu.

"Babacığım!"

Adam kızına baktı, sinirlenmeye sebepti.

"Riyakârlık etme kız!"

Kız, korkak gözlerle ve büzülmüş, babasına bakıyor. Babası boyuna söyleniyor:

"Beni sevmiyorsunuz, ne sen, ne annen... Sevmiyorsunuz beni, bana yalan söylüyorsunuz, yalan..."

"Vallahi seviyoruz babacığım... Ben çok seviyorum..."

"Yalan söylüyorsunuz, ne sen, ne annen beni zerre kadar sevmiyorsunuz! İstiyorsunuz ki ben öleyim, ondan sonra da..."

"Annem sevmiyorsa bana ne babacığım, ben seviyorum..."

"İşsiz bir baba, işsiz bir koca sevilir mi?"

Kız ağlıyordu... Babasının delirdiğini sandı. Babası hâlâ söyleniyor:

"Şu saatte, nerde? Kim bilir? Komşulardaydım diyecek, yalan söyleyecek, beni aldatacak, beni aldattığını sanacak..."

Ortalık büsbütün karardı. O sendeledi, duvara tutundu, elektriğin düğmesini çevirmeyi akıl edemiyordu. Yahut masraf olmasın diye... Lakin gittikçe fenalaşıyordu. Başı öyle dönüyordu ki..

Kadın eve döndüğü zaman iyiden iyiye akşam olmuştu. Odanın elektriğini yaktı ve kocasını yerde buldu. Kitap paketlerinden birisini başının altına almış... Kız oturduğu yerde uyuyakalmış...

Kadın içini çekti ve açlığını bütün şiddetiyle duydu.

1948

PROPAGANDACI

Abidin Paşa Caddesi üzerindeki küçük apartmanlardan birisinin duvarına sırtını dayamıştı. Başında, asaletini kaybetmiş, yer yer havı dökülmüş, kepaze bir melon şapka, kaldırımdan gelip geçenleri aşağıdan yukarıya, bir tilki gibi kolluyor, gözüne kestirdiğine gür ve tertemiz sesiyle, "Allah rızası için..." diye başlıyordu.

Arapgirliydi. İki aydan beri on altısını sürüyordu. Eğer hafiz olsaydı ve şayet Kuran tilavet etseydi, pek çoklarını ağlatabilirdi.

Gözüne kestirdikleri ekseriya aldırış etmeden geçiyor, yahut kırk para, pek pek beş kuruş bırakıyorlardı onun sıhhatli, delikanlı avucuna. O, bu parayı alınca, anında içliğinin cebine yerleştiriyor, sonra yamru yumru bacaklarını düzeltiyor, tekrar av bekliyordu.

Bir ara dokuz on yaşlarında bir çocuk belirdi. Topal gibi bir şeydi. Yolda yürürken ağaçlara tekme sallıyor, kedileri taşlıyor, portakal kabuklarına şut atıyor, arada da siperi ortadan kırılmış ilkokul kasketini havaya atıp tutarken, Demirspor'un kalecisine benzediğini sanıyordu.

Arapgirlinin önünden geçerken, birden durdu. Onu yukardan aşağıya şöyle bir süzdü. Havaya atmaya hazırlandığı kasketini başına giydi. Laf olsun diye, "Vermeyin, vermeyin!" dedi.

Yürüdü, gidecekti... Lakin dilenci, "Defol lan!" demiş bulundu.

Beriki gene durdu. İlkokulun üçünden ayrılmıştı. Bir kalaycının yanında çıraklık ediyordu...

"Ne?" dedi. "Defol lan mı?"

"Ne dimiye virmeyin diyon?"

Beriki, elleri arkasında, yere tükürdü.

"Derim derim... Keyfimin kâhyası mısın?"

Dilenciye en yakın okaliptüslerden birisine dayandı.

"Haydi dilen bakalım dilenebilirsen!" dedi.

"Niye, senden mi sorulur?"

"Benden sorulmazsa dilen de görek!"

Arapgirli aldırış etmez davrandı.

"Allah rızası içiiin, çoluk çocuğunun..."

Propagandacı, "Yalan, yalan..." dedi, "yalan söylüyor emmi..."

Arapgirli hamle etti. Lakin kötürüm bacakları... Kıpkırmızı kesildi.

Beriki, "Haydi," dedi, "yekinmek değil, gel bakalım... Verme emmi, verme... Onun anası babası var, yalandan dileniyor, zengin onlar... Bizim him dim komşumuz..."

Arapgirli ifrit oldu.

"Lan getsene burdan... Allah rızası için emmi, çoluğunun, çocuğunun..."

"Yalan emmi, hep seni kandırıyor... Hem biliyon mu, rakı da içer bu ha..."

Yoldan geçenlerden birçoğu propagandacının sözüne kulak asmıyor, dilenciye sadaka veriyorlardı. Bu, propagandacının zoruna gitti. Kasketini, kamış somrukları, portakal kabukları, çakıltaşlarıyla doldurup geldi. Deminki okaliptüsü siper alarak, başladı bombardımana... Attığı öteberiler Arapgirlinin yamru yumru et parçalarından ibaret, cont bacaklarına değiyor, canını yakıyordu.

Kabadayılığın sökmeyeceğini anlamıştı... Derhal yelkenleri indirdi.

"Dölek dur ağam, dölek dur... Sonra Allah seni de benim gibi yapar!"

Beriki, "Hadi lan," dedi, "yaparmış... Yapsın bakalım erkekse!"

Bir kamış somruğu fırlattı, arkasından bir taş:

"Allah'ını dinini seversen... Atma kardaş.. Benim şu kadar, şu kadar kardaşlarım var, akşama epmek bekliyorlarda!"

"Boş ver lan. Çocuk mu kandırıyon, hırpo..."

Gene bir taş, bir kamış somruğu, portakal kabuğu...

Ve bu böyle epey bir zaman sürdü. Arapgirli baktı ki oğlan aldırmıyor, kafasında şimşek çaktı.

"Bak hele gardaş," dedi, "beri gel hele..."

Beriki dinlemedi. Bombardımanına devam etti.

"Gel hele be, şuraya gel, bak ne diyecem..."

"Karşındaki çocuk mu lan? Beni tutacan o mahanaynan deel mi? Kandırdığın çocuğu getir de..."

"Vallaha tutmayacam... Eğer tutarsam, anamın babamın ölü yüzünü..."

"Sen o martavalları git de dedene yuttur..."

"Vallaha para verecem sana, beri gel!"

Taş, portakal kabuğu, kamış somruğu...

"Vallaha para verecem, billaha para..."

Kalaycı çırağı, ufacık burnunu çekerek az sokuldu.

"Dehe gelmem. Vereceksen burdan ver..."

"Aha para, beri gel."

Paralarını koyduğu cebine el attı. Bir avuç kuruş ve çeyrekten ibaret kasasını avucuna boşalttı.

"Aha... Verecem amma, taş ne atmayacan..."

"Atmam. Ver haydi..."

"Yalan emmi, yalan da demeyecen..."

"Demem..."

"Beri gel acık bee..."

"Gelmem, burya at!"

"Kaç guruş?"

"On guruş verirsen..."

"Çok. Beş guruş vereyim..."

Omuz silkti.

"N'apiyim... (Tekrar mevziine çekildi ve bombardımana başladı.)

"Altı olsun..."

Bir kamış somruğu kulağının dibinden kurşun gibi geçti.

"Yedi..."

Bir taş, bacağına fena hâlde değdi.

"Sekiz... Dokuz..."

Kamış somruğu kulağına değdi. Canı adamakıllı yandı, lakin kendini tuttu.

"On verecem... Ya gitmezsen?"

"Giderim."

"Parayı alıp da gitmezsen, gözün kör olsun mu? Benim gibi ola mısın?"

"Oliym... Heye..."

"Al öyleyse..."

İki çeyreği fırlattı. Beriki, paraları aldı, lakin gitmedi. İlkin gene bir kamış somruğu fırlattı. Sonra para vermek üzere elini cebine atan birine mani oldu:

"Verme emmi verme... Onun anası da var, babası da... Bunnar bizim him dim komşumuz, öyle zengin ki bunnar..."

Adam, sadaka vermekten caydı. Arapgirli morardı.

"Gözün kör olur, benim gibi olursun..."

"De kalk lan... Çocuk mu kandırıyon?"

"Vallaha kör olun, billaha olun..."

"Hadi oliym bakalım... Niye olmuyorum?"

"Tabii.. Allah'ın eli kolu yok ki aniden yapsın..."

"Sen git de bu palavralarını dedene yuttur..."

Tekrar bombardıman. Dilenci uzun bir oof çekti.

Çaresiz, "On guruş daha versem giden mi?" dedi.

Çırak, "Vallaha giderim," dedi. "Eğer gitmezsem. İki gözüm kör olsun, senin gibi oliym!.."

"Gitmezsin ki..."

"Allah iki gözümü kör etsin ki..."

"Gitmezsin..."

"Allah iki gözümü kör eder... Sen kârlı çıkarsın."

"Etmez ki..."

"Eli kolu mu yok?"

Dilenci omuz silkti.

"Nebliym ben?"

Beriki, "Yaa..." dedi, "hırpo, beni mi kandıracaktın? İstediğin kadar yemin iç, Allah bir şey yapamaz ki adama!"

Dilenci ikinci on kuruşu vermekten vazgeçti. Kalaycı çırağının bombardımanı altında, tası tarağı topladı, uzaklaştı.

1948

YEMİŞÇİ

Yemişçi, günün muayyen olmayan saatlerinde mahalleden geçerdi. İki kolunda iki sepet, sepetlerde mevsimine göre, elma, armut, ayva, limon, portakal, keçiboynuzu, nar, koltuğunda da bir el terazisi. Yazın güneyin bunaltıcı güneşi altında ağız kenarları köpüre köpüre seslenirdi: "Elmaa..." Birkaç adım atar, sonra: "Deve dişi naar!" Gene yürür, çatlak topuklarını yerden kurtaramayan pabuçlarını sürüye sürüye devam ederdi: "Armut, olmuş incir!" Gözleri yarı kapalı, altdudağı sarkık, ağır ağır, sokaklar döner, yıkık arsalardan geçer fakat hiçbir zaman asfalt caddeye çıkmazdı. Onda asfalt, beton, motor cinsinden her şeye karşı bir yılgınlık vardı: Büyük oğlu otomobil altında kalmıştı, ortanca oğlunun bacaklarını tren kesmişti, en küçük oğlununsa uzak bir

memlekette bir fabrikada çalıştığını duymuştu. Onun da er geç "bir makineye yem olacağı" itikadındaydı.

Pek o kadar yaşlı değildi ama fevkalade haraptı. Ne ağzında tek diş, ne sakalında tek siyah kıl kalmıştı. Güneşin altında bütün bir gün, sabahın altısından akşamın yedi buçuğuna kadar dolaşıp büsbütün kuruyarak odasına döndüğü her günün akşamı, sepetleri bir kenara bırakır, şapkasını, şalvarını bir kenara; odanın tozlu döşemelerine sırtüstü serilirdi. Böyle serildiği zamanlar tüm vücudu dövülmüş gibi sızlar, mafsal yerleri zonk zonk atardı. İki saat böyle, gözleri tavana dikili, solur, sonra ağır ağır kalkar, vaktiyle karısının yoğurt sattığı beyaz kâselerden birini alır, birkaç topak şeker, biraz su, şekeri suda eritir, dünden kalma, ekseriya kurumuş ekmek parçalarını şekerli suda yumuşatır, satılmamış, kalmış meyvelerin eziklerinden birkaçını katık yapar, geveleye geveleye yerdi.

İki defa evlenmişti... İlk karısı bir Türkmen kızıydı. O zaman babası, anası sağdılar... Kendisi "adeta" bir erkekti, ne elden ileri, ne âlemden geri... Lakin anası, "Türkmen gızı oğlumun dengi değel!" diye burunlardı. Burunlardı, çünkü kadın, mesela sofrada "usulünce" yemekten hoşlanmaz, ille köşe bucağa gizlenip kimseye göstermeden, iki dürüm yufkanın arasına koca bir peynir parçasını ufalar, yayar, üzerine maydanoz ekeledikten sonra sokum yapıp yemekten hoşlanırdı. İri gözlerinin ürkek bakışlarıyla, bir geleni kollamasına rağmen kaynanasına iki sefer yakalanmış, dayak yemişti. Günün birinde "şeher uşağı" dediği ve nefret ettiği bu yarı şehirli insanlara bir çocuk doğurup kaçtı gitti... Dağlarda, dağların karlı tepelerine yakın düzlüklerde yazın beyaz çadırlar kurup yayla yaylayan anasına babasına kavuşacaktı. (Kavuşup kavuşmadığı meçhuldür.)

Türkmen kızını aramasın, "fütur getirmesin" diye anası, "Yabanın dağlısı da merak edilir mi, hey oğul?.." dedi, "Daha gençsin, elini sallasan ellisi, mendilini sallasan tellisi gelir!" Oğluna şöyle örgüleri topuklarını döven, "arlı namuslu bir şeher gızı"

aramaya başladı. O, kız araya dursun... Türkmen kızından olan oğlan "menenjit"ten, gözleri döne döne, inleye inleye, daha tanyeri ağarmadan, bir sabah öldü gitti. Babası yerindi, oğlunun küçücük tabutunu kendi eliyle kabristana götürdü, ağlaya ağlaya gömdü. Bu çocuk ona Türkmen kızını hatırlatıyordu...

Kabristandan elleri boş, harap dönüşünü mimleyen anası oğlunu gene teselli etti: "Sen sağ ol oğlum, Allah virdi, Allah aldı. Çocuk dediğin senden olur... O yarın cennet gapısında iki elinde iki filcan su, seni bekleyecek!"

İkinci karısını aldığı zaman otuzuna basmıştı. Otuz beşinde, Çukurovalıların "kaçkaç" dedikleri hadise oldu. Kaçkaç, "Düveli müttefika"dan* cesaret alarak ayaklanan Ermenilerin yüzünden yerli halkın Orta Anadolu'ya göç etmesiydi. Bu ana baba, bu hayı huy sırasında onu askere aldılar. Birçok cephe dolaştı. Emir erlikleri yaptı, bir müddet esir kaldı. Sonra esaretten kaçıp milli mücadeleye iştirak etti. Bir ara "Kuvayı Milliye"de, Delibaş isyanını bastıranlarla bulundu. Hatta Konya'da, Delibaş'ın, "meyyiten istisali" sırasında, onun ensesinden kesilmiş kanlı gövdesini taşıyan yük arabasının yanı başında, siyah bir kısrağın üstünde, dimdik geçti. Daha sonraları zafer kazanıldı, yepyeni bir vatan kuruldu. O da -sağ kalanlar gibi- memleketine döndü. Karısını, çocuğunu, anasını, babasını buldu. Hayata yeniden başladı. Bu sefer de memlekete dönüp eli ağzına yetmeye yüz tutarken, evvela babası, sonra anası birer sene arayla öldüler. İlle anasının ölümü onu harap etti. Karısının on sene evvelki ölümüne kadar, "El lokması kannan yoğrulmuş, yudabilene aşkolsun," sözünü her fırsat düştükçe söyleye söyleye ve "benim" diyeceği bir işin ucundan tutabilmek arzusuyla uğraştı, didindi, üç oğlunu büyüttü. Karısı süt sağdı, yoğurt sattı, oğlanlar küçüklüklerinde fabrikalarda çalıştılar, berber çıraklığı ettiler. Lakin aile iki ucunu birleştirip bir "mülk" sahibi olamadı.

---

* İttifak devletleri.

Ağustos ortalarında, halkevinin arka mahallelerinden birinde, bastıkça pof pof tozuyan dar bir sokakta, kendi kendini sürükleyerek geçiyordu. Bir ara durakladı, derin bir soluk aldı, "Allah!" dedi, yürüdü, "Elma..." Birkaç adım attıktan sonra, "Armut, olmuş incir, üzüüüm..."

Güneşin altında mahalle uyuyordu. Bütün ağaçların kulakları düşmüştü. Ne terli kediler, ne de dallarda tek kuş... Yalnız uyuz bir köpek, panjurları çekili bir evin gölgesine serilmiş, uyuyordu.

"Elmaaa... Arapoğlu üzüm... Armut, olmuş inciiir..."

Gölgesinde bir uyuz köpeğin serilip uyuduğu evin örtük panjurları gerisinde dekolte bir kadın roman okuyordu. Ev sahibi ihtiyar kadın da oda kapısının eşiğine oturmuş, oğlunun çorabını yamıyordu. Roman okuyan genç kadın, terden vıcık olmuş koltukaltlarını küçük, pembe mendiliyle silerek:

"Biliyor musun teyze, şu uyuşuk herife öyle kızıyorum ki. Akıl diyor, çağır içeriye, al eline bir sopa..."

İhtiyar kadın gözlüğünün üstünden baktı:

"Öyle deme anaaam, öyle deme..." dedi. "Allah efendine hayırlı kazançlar versin... O da zamanında bir insandı, him dim komşuyduk... Şimdi bak, cannı cenaze!"

Ve satıcının mazisini anlatmaya başladı.

Yemiş satıcısı birçok yaz, sonra birçok kış, baharlar, mevsimine göre, yaş, kuru meyveler satarak, "ha düştü, ha düşecek" hesabı, fakat hiç kimseye avuç açmadan, mahallelerden geçti durdu... Zaman zaman alay ettiler, şapkasını eğip "zort" çektiler, güneşin fırın külüne çevirdiği tozlara iteleyip düşürdüler, ağlattılar, ağlayışına kahkahayla güldüler. Mahalle çocukları taşladılar, anasına, avradına sövdüler... Fakat o kollarında sepetleri, koltuğunda terazisi, mahallelerden hâlsiz hâlsiz geçti, sokaklar döndü, yıkık arsalarda kumar oynayanlara uğramaya devam etti.

Bir gece ansızın kalbi durdu, yapayalnız ölüverdi. Yarın için üzüm, incir, şeftali, erik almıştı... Güneş doğdu, güneş yükseldi, hava ısındı. Odanın kanatları açık tek penceresinden içeriye saat

on güneşi bir sütun gibi vurdu. Meyve sepetlerinin üzerlerinde kara sinekler neşeyle uçuştular... O gün mahalleden geçmedi. Hiç kimse bunun farkında bile olmadı. Ertesi, daha ertesi günler de öyle... Yalnız, sepetlerdeki meyveler sıcakta bozuldular. Meyveleri daima veresiye aldığı manav şöyle bir hatırladı, fakat zerrece şüphelenmedi. Günler geçti. Meyveler büsbütün küflendi ve ezildiler. Manav, "Bari şu sepetleri getirseydi," diye aklından geçirdi. Bahçeciye, "Heç böyle huyu yoktu baba, satsın satmasın, sepetleri getirirdi!" diye söylendi.

Aradan bir zaman daha geçti. Meyveler beyaz beyaz pamuklandılar... Sonra birtakım sinekler belirdi. Manav, bahçeciye, "Uzun etme," diye çıkıştı, "sepetleriyin parasını verek!"

Biliyordu ki ihtiyar ölmezse korkulmaz!

Bir sabah, saat ona doğru, açık pencereden, yarı karanlık odaya iri bir eşek arısı girdi. Odanın içinde vınlayarak sarı sarı dolaştı. Sonra ölünün burnuna kondu, açık ağzına girdi, ağzından çıktı, dudağına kondu, dudağından gözkapağına, gözkapağından göbeği üstünde kavuşmuş kalmış bileklerine...

Manav, "Vay deyyus vay..." diye düşündü. "Ulan dünyada namuslu adam kalmamış be!"

Meyveler eriyip aktılar. Sinekler büsbütün arttı. Arılar çoğaldı. Odanın içi leş kokusu ve sarı sarı vınıltılarla doldu.

***

Sonra? Sonrasını gazetelerden biri şöyle yazdı: "Camiikebir Mahallesi, Ağlayan Sokak, 26 No'da oturan ve yemiş satıcılığı yapan Mustafa isminde biri, sayım memurları tarafından odasında ölü bulunmuştur. Mustafa'nın ölümü şüpheli görülerek, hadise etrafında savcılıkça tahkikata başlanmıştır."

ÇOCUK ALİ

Dağ köylerinden birinde kömür yakarken civar ormana ateş kaçırdılar. Orman epeyce yandıktan sonra söndürüldü. Mesele büyümeden korucularla uyuşuldu, örtbas edildi. Yalnız, bir mesele kalıyordu:

Köyde yayılan dedikodu. Olabilirdi ki, havadis jandarmanın kulağına gider, ordan şehire, şehirden de kim bilir...

Bunun için, korucularla sözbirliği edildi, suçu asıl yapanlar, dul Ayşe'yi birkaç kuruşla kandırarak Ayşe'nin on iki yaşındaki oğlu Ali'yi tutanakta suçlu gösterdiler.

O gün Ali, güneşin altında boynu bükülmüş bir buğday sapı gibi, korucuların önüne düştü. Evvela bucak merkezine getirildi. Bucak merkezinde de jandarmaya teslim edildi. Malum ko-

vuşturma gereğince çocuk Ali, yargılandı, iki gün hapis cezası yedi ve gene jandarma muhafazasında Adalet Sarayı'nın bodrumuna tıkıldı.

Cezaevinde gardiyanlar üstünü başını, boynuna bir iple asılı kıl torbasını iyice aradılar, adı cezaevinin defterlerine de kaydedildikten sonra, zevzek bir gardiyan aldı, revire çıkardı:

"Al bakalım çorbacı," diye itti, "iyi kolla kerhaneciyi, azılıdır!"

İnce ve daracık omuzları arasında yumru muhacir kafası, yağmur yiye, güneşte sola ağarmış, çok kirli haki pantolonu, çarıkları ve beyaz gömleği üzerinde uzun yeleğiyle, terli ve yorgun, geldi, revirin beton sofasında ürkek, bekledi. Sonra etrafını merakla alanların uğultulu kalabalığından sıkılarak şapkasını çıkardı.

Onda, çoluk çocuk etrafını almış, işi başından aşkın, gaileli bir aile reisi hesaplılığı ve hayatta pişmiş bir insanın olgunluğu vardı. Soluk kurşuni bebekli gözlerini arada yavaşça kaldırıyor, etrafa şöyle bakıyor, bu bakıştan sonra, "Ne tatsız insanlar... Hiç de mi işleyi yok?" diye aklından geçirerek gözlerini tekrar önüne indiriyordu.

Bütün bunlara rağmen bu on iki yaşındaki adamın vücudu, ama sadece vücudu, bir çocuğu hatırlatıyordu. İnsan sanıyordu ki, az evvel yaramazlık ettiği, üstünü başını kirlettiği için, annesi kıçına kıçına vurarak çamaşırını değiştirmiş, sonra leğene oturtup yıkamıştı. Sanki şimdi gene köyün tozlu yolunda arkadaşlarıyla çelik çomak oynamaya koşacaktı.

Etrafını alan insanların endişe, merak, hayret ve acıma dolu bakışları altında rahatsızlık duyuyor, bu, boylu poslu kalabalığın neden kendisiyle bu kadar meşgul olduğuna bir türlü akıl erdiremiyordu.

Kalabalıktan biri, "Mahkemeye de çıkardılar mı seni?" diye sordu. "Candarma da var mıydı yanında?"

Herkes kahkahayla güldü. Ali'yse, bütün bu söz ve kahkahalardan hiç ama hiçbir şey anlamayarak şaşkın şaşkın dikiliyor,

işlediği suçu, "Kömüü yakıyoduk. Oman koocusu geedi, beni tuttu. Muhtay oya göttü... Oğda kaada yazdılaa, beni mapis ettilee... Amma omanı başkası yaktı: Kimin yaktıını bimem.." diye düşünüyordu.

Ortalıkta tifüs salgını olduğu için, yeni gelenler karantinaya tabiydiler. Ali de ötekiler gibi soyuldu, yıkandı. Karantina elbisesi verilecekti, fakat o kadar ufak ve zayıftı ki, en küçük boy elbise bile çok büyük geliyordu. Çaresiz, gene kendi elbisesini giydirdiler.

Bütün bu işler olup bittikten sonra, revirin boyuna işleyen kapısından girip çıkanların şaşan bakışları ve hayretli sesleri önünde Ali, bir acayiplik vesilesi olmaya alıştı. Yalnız, bir türlü akıl erdiremediği şey, bu bir sürü kocaman erkeğin, hasat yapıldığı, işlerin bu en civcivli zamanında burda nasıl tembel tembel gevezelik edebildikleriydi. Yavaş yavaş buna da alıştı. Arada anasını hatırladıkça, yüreğinde bir sızı duyuyor, "Fıkaa anam.. Domuzlaa mısılaı peyşan edecek!" diye aklından geçiriyordu.

Güneşte büsbütün sararmış hissini veren tozlu, sarı kaşlarının altında kurşuni bebekli gözlerini duvarlara, duvarlardaki "hastalıktan korunma afişleri"ne kaldırıyor, onlara hayretle, çok mühim ve esrarlı bir şeyler görüyormuş gibi, fakat gene de öksüz bir olgunlukla, gösterişsiz bakıyordu.

Karşı duvarda yan yana iki afiş onu bilhassa ilgilendirdi. Soldaki afiş, sarı zemin üzerinde kırmızı kuşak ve kahverengi poturlu bir köylünün ayağının dibinde kalan ufacık evlerden kaçmasıydı. Ali simetri olayını bilmediği için, eşyanın uzaklaştıkça küçüleceğini aklına bile getirmediği gibi, adamın, üstüne gelen sivrisinek bulutundan kaçtığını da fark etmemişti. Onun için, bu koskoca adamın sebepsiz yere neden kaçtığını anlayamadı. Bir ara, "Deli mi?" diye düşündü.

Öteki afiş de gene sıtmadan korunma öğütleri veren bir resimdi ki, bunda da bir köylü kadın ilk plandaydı. Kadının kırmızı örtüsü, mavi dekolte entarisi Ali'ye şehir kadınlarını hatırlattı.

"Bu şehiyliley de amma güzel!" diye düşündü.

Bu iki afişten başka, ötekilerden pek bir şey anlamıyordu. Gözlerini duvarda gezdirirken birdenbire durdu, ince, kirli boynunu merakla uzatarak daha dikkatle baktı. Bu büyütülmüş bir bit resmiydi. Fakat nedense, ona domuzu hatırlatmıştı.

"Beni buya attılaa, domuzlaa mısılaı peyişan edecek!"

Bu sırada, uzun boylu bir mahkûm, revir kanapelerinden birinde bacak bacak üstüne atmış, azametle oturan kara bıyıklı birine, "Hasan pehlivan!" diye seslendi. "Hapse girdim diye caka satma. Bak, bunlar da giriyor hapse!"

Ali'yi gösterdi, kahkahalarla güldüler. Revir aşçısı, Ali'nin kıl torbasını karıştırıyordu.. Torbadan bir çift yeni, bembeyaz çarık çıkardı. Uzun boylu mahkûm, "A... Çarıklara bak!" dedi. "N'apacaksın bunları?"

Ali bu kadar basit soruya cevap vermeye tenezzül etmedi. Yalnız, ona, o uzun boylu adama şöyle bir baktı. Bir başkası, "Köye götürüp kârıyla satacak herhal..." dedi.

Aşçı sordu:

"Paran da var mıydı Ali Dayı?"

Ali koynundan bir kese çıkardı.

"Va..."

Keseyi aşçının avucuna boşalttı: Yirmi yedi kuruş, otuz para.

"On liya da odadaki gaydiyana veydim!"

Gene herkes ilgilendi.

"Ne? On lira mı?"

"Vay anasını... Bir de aptal derler köylülere..."

"Şimdi adamın aptalı mı kaldı? O, Sultan Hamit Efendi'nizin devrindeymiş..."

"Asıl biziz aptal.. O, yarın çıkar, çarşıya varır, öteberi alır on liralık, götürür köye, satar kârıyla... Öyle değil mi adamım?

"İşini bilir o..."

Ali, alaya alındığının farkındaydı. Halbuki o da onlarla, "aylak zevzekler"le eğleniyordu. Hiç bozmadı.

"Mapısa geliyoz, mapıslık hâli bu..."

Gene kahkahalar yükseldi.

El ayak çekilip hastalar yemeklerini yedikten sonra, Ali ancak kendine gelebilmişti. Aşçı onu mutfağa çağırdı, yemek verdi. O, revirin aralıksız sandalyelerinden birine çok intizamlı bir büyük insan gibi bağdaş kurdu. Mendilini bir başka sandalyeye yaydı. Kıl torbasından çıkardığı bir parça köy ekmeğini muntazam parçalara böldü. Ufacık ağzıyla yemeğini edepli edepli yedi. Sonra "Yayabbi şüküy!" dedi. Mendilini derledi, topladı, ekmek ufaklarını dökmemeye dikkat ederek, mendilini götürdü, mutfak kapısının arkasındaki çöp tenekesine çırptı.

Hâlindeki çekingenlik gitmiş, etrafına alışmıştı. Aşçı ile dereden tepeden konuşmaya başladılar: Babası ölmüş. Zaten hayırsızın biriymiş. Rakı içermiş, kumar oynarmış. Kendilerine beş keçiden başka bir şey bırakmamış. Sonradan bir parça tarla satın almışlar. Dayısıyla amcası bu tarlayı "sürüverir," mısır, arpa, buğday "ekiverir"lermiş. Mahsul yetişince, Ali ile anası mahsulü biçer, demet yapar, demetleri harmana taşırlar, düven sürerlermiş. Bundan başka, kömür de yakarlarmış...

Bir ara dedi ki:

"Daha budaylaa olmadı, apa ekmee yiyoz!"

Gecenin saat onuna kadar oturdular. Ali, keçileri otlatırken, acıkınca ekmeği oyup içine keçiden hırsızlama nasıl süt sağdığını, keçilerin altlarına yatıp memelerini nasıl emdiğini, dudaklarını büze büze, omuzlarını kaldıra kaldıra anlattı. Sonra yavaş yavaş uykusu geldi. Kirli boynu yumru kafasını taşıyamamaya başladı. Aşçı ona revirin tahta kanepelerinden birine bir yatak yaptı.

Ali elini yüzünü yıkayıp kıl torbasındaki temiz bez parçasıyla kurulandıktan sonra yattı. Yüreğinde: "Mısıla bekçisiz kaadı... Fıkaa anacıım ne yapaa acep?"

Bir taraftan da, kendini "mapıslara girecek kadar büyümüş" farz etmekten gelen bir gururla hemen uyudu. Sabahleyin erkenden uyandı. Esnedi, gerindi. Ortalık ışıdığı hâlde, lambaları

neden hâlâ söndürmediklerine şaşarak, boş sofaya can sıkıntısıyla baktı. "Apalaa, mısılaa, domuzlaa..." tekrar yüreğinde depreşti. İşsiz kalış canını fena hâlde sıkıyordu. Düğmeyi hatırlatan ufacık burnunu kaşıyarak esnedikten sonra, "Apalaa, mısılaa bekçisiz kaadı, vah fıkaa anacıım..." diye içini çekti.

Gözleri yaşarmıştı. Onları koluyla kurulayarak elini yüzünü yıkamaya kalktı.

Saat yediye doğru aşçıyla iki meydancı da kalkmış, revirin her günkü faaliyeti başlamıştı. Ali mutfağa geldi. Aşçının bamya ayıkladığını görünce, "Kolay geesin!" diye sokuldu.

Elleri arkasındaydı. Aşçıyı uzun uzun seyrettikten sonra, "Boşda canı sıkılıyoo adamın..." dedi, "bir bıçak vey de bamya ayıklayım bayi..."

Bamya ayıklamaya başladı.

BÜYÜCÜ

Masa gibi kullandığı gaz sandığını bir doktor evinin sokak kapısının içine yerleştirmişti. Postahane karşıdaydı. Çirkin ama işlek yazısıyla zarf üstleri yazar, havale kâğıtları doldurur, tutturabildiğine, kimi elli, kimi yüz kuruş alır, akşamları da tutardı şaraphanenin yolunu.

Ufak tefek bir adamcağızdı. Kalın, simsiyah kaşlarının altındaki ufacık gözleriyle dünyaya ters ters bakardı. Bu bakışta kin vardı, haset vardı, günü gelince alınacak öçlerin hırsı vardı.

Daha posta seyyarlığındayken taksitle yaptırdığı lacivert elbisesinin kabaca yamalı kıçını sık sık kaşıyarak postahaneden içeri girer, eski arkadaşlarının masasına pervasızca geçer, başlardı şakalaşmaya. Çoğu sefer sarhoştur. Kiminin önündeki defteri çeker,

kiminin tamponunu kullanır, kiminin kulağına çöp dürter... Ne de olsa eski, gadre uğramış bir arkadaşları olduğundan, pek öyle terslemezler, hatır sayarlardı.

"Yahu İsmailciğim... İşimiz sıkı, bırak şakayı..."

O aldırış etmezdi.

"Boş verin. Alttarafı devlet işi. Cennetmekân dedelerimiz bitirememişler de siz mi bitireceksiniz?"

Yüksekten atması olmasa, bunlar gene de bir şey değildi. Eski daire arkadaşları, eski amirleri hoş görecek, kalbini kırmayacaklardı ama, gel gör ki öyle olmuyor, sarkıntılıklarıyla milleti bıktırıyordu. O, daha on yaşındayken ölüp kendilerine hiçbir şey bırakmayan müstantik* babasıyla övünürdü. İşinden atılmasına sebep de buydu.

Bir gün şeflerinden çok aksi biriyle takışmıştı. Şef de mezar taşıyla övünmeye düşkün, kafaca sakat biri olduğundan, emri altındaki memurunun övünmesini hazmedememiş, işi uzatmıştı. Sonunda da atılmıştı posta seyyarlığından.

İşinden atılmak fena koymuştu. Sağa dert yandı, sola dert yandı. Hatta başbakan, devlet başkanı başta olmak üzere kimlere dilekçe, mektup yollamadı!.. Ne yaptıysa boşuna, derdini dinletemeyince de bahtına, talihine küstü, düştü şaraphanelere. Kafayı buldu mu başlıyordu:

"Benim zekâmı, asaletimi çekemediler. Çekemezler, çünkü hiçbirinin babası müstantik değildi!"

Günün birinde devirlerin değişeceğine, bu devirde alamadığı hakkını alacağına inancı tamdı.

"O gün gelecek, hem de gelecek. Göreceksiniz. Bak o zaman neler yapacağım onlara!.."

"Onlar" kimdi? Ne yapacaktı? Gelecek olan gün hangisiydi? Ne zaman gelecekti? Kim getirecek, getirecekler ona ne gibi imkânlar vereceklerdi? Niçin vereceklerdi?

---

* Sorgu yargıcı.

Yıllar geçiyor, eski dairesindeki arkadaşları değişiyor, yerlerine yenileri geliyordu ama fark etmiyordu. Her yeni gelenle çabucak tanışıp başlıyordu:

"Ben mağdur bir arkadaşınızım. Burası öyle bir batakhane ki, sakın güvenip bel bağlamayın! Bir gün zekânızı, asaletinizi çekemez, sizi işinizden atıverirler. Ben mesela... Rahmetli peder müstantikti... Müstantik ama şimdiki sorgu yargıçlarından değil! Benim peder eline kalemi aldı mı, kâğıt ürkerdi!"

Yeni memurlar önceleri acıyarak dinlerler, yavaş yavaş bıkıp usanırlar, sonunda kibarca ayağını kesmenin yolunu bulurlardı. O zaman da onlara başlardı:

"Hı hıı... Daha kalem tutmasını bilmiyorlar. Seyyarlık nerde, onlar nerde? Benim zamanımda o işler öyle kaplumbağa gibi mi yürürdü? Tavşan gibi, tavşan. Öyle bir iş görürdüm ki, işlerimin ardından değil tazı, kurşun bile yetişemezdi!"

Daha sonra da sır verircesine fısıldardı:

"Veledi zina hepsi. Bir karıları var, o biçim!"

Bu yüzden dayaklar mı yemedi? Ağzı burnu mu kırılmadı? Bir gün postanenin karşısındaki, doktor evinin sokak kapısı içinden kovuldu. Gece meyhanede:

"Doktorun karısı böyle böyle... Lazım değil dedim bana o biçim adamın kapısından ekmek yemek. Babamın kemiklerini sızlatamam mezarında. Biliyorsunuz, babam müstantikti. Kalemi eline aldı mı, kâğıt ürkerdi, şerefsizim."

Postahanenin karşısındaki doktor evinin kapısından, sonraları remil atmayı öğrendi, iskambil ve kahve telvesiyle "keşfi istikbal"e başladı. Derken işi büyüttü, meyhanelerden birinde tanıştığı bir eski medrese kaçkınından bir rakı parasına düşürdüğü Arap harfli bir kitaba bel bağladı. Medrese kaçkını, kitabın müthiş sırlar sakladığına inandırmıştı. Buna öyle inanmıştı ki, bu kitap artık onun dayandığı en güçlü destek, müstantik babasından sonra övüneceği ikinci meziyeti oldu.

"Bu kitap mı? Bu kitabın adı *Şemsül Maarif-i Kübra Kenzullah*'tır. Bunun manasını sök, kâğıttan sarı lira yap. Bizim rahmetli pederden kalmadır. Malum ya, müstantikti kendisi."

Yavaş yavaş işi büyüttü. Baş, diş, nazar, sıtma, muhabbet, hatta iktidarsızlığa, bel gevşekliğine, erken inzale, kasık ağrılarına, sidik kokusuna, ayakkabı vurması, nasıra muskalar yazmaya başladı. Eski harfleri bir hayli bildiği için *Şemsül Maarif-i Kübra*'dan rasgele bir yeri açıyor, kâğıdı kitabın üzerine koyuyor, siyah çini mürekkebiyle yazıların kopyasını alıyor, bu işi yaparken de şöyle mırıldanıyordu:

"Yemlih, yemliha, mislina, mernüş, debernuş, sâzmuş, kefeştatayyuş, kıtmir, kıtmir, kıtmir..."

Az zamanda ünü yayıldı. Kıyı mahallelerden bir oda kiralayıp yerleşti. Artık gelsin ağrılılar, başı dönenler, sızılılar, saralılar, çocuğu olmayanlar, koca bulamamış, evde kalmışlar, damadının ağzını dilini bağlamak için eşek dili yazdıranlar, geceleri altına işeyenler...

"Bir muska yazıyor kardeş, öyle bir muska yazıyor ki, kısır karılar bile ikiz doğuruyor!"

Başını işten kaldıramaz oldu. Para oluk gibi akıyordu. O, duvarlarında. "Ya Sabur", "Bu da geçer yahu", "Errızk Alallah"lardan başka, sülüsler, rik'alarla yazılmış çeşidi dua levhalarının çerçeveleri asılı duvarlar arasında, önünde mangal, mangaldaki ateşte buhur, buhur tütsüsünün verdiği esrarlı havada bağdaş kurarak ziyaretçilerini göbeğindeki kara sakalıyla ve huşu içinde kabul ediyordu. Bu haşmetli dekor, ziyaretçi üzerinde beklenen ve istenenden çok etki yapıyor, Allah'ın gerçek bir vekili ya da sözcüsüyle karşı karşıya sanıyor, buna gerçekten inanıyorlardı.

Gel zaman, git zaman... Polisin bir baskını! Suçüstü yakalandı. Çini mürekkepleri, kamış kalemler, *Şemsül Maarif-i Kübra*, karınca boynuzları, yarasa kanatları, tütsüler, tırak kırıntıları haiz dolu şişeciklerle götürülürken, kıyı mahallenin yalınayaklı çoluğu çocuğu, genci yaşlısı, ergeni dulu, kara sakallı için öyle bir

yaygarayla polislere saldırdılar ki, görevliler şaşırıp kaldılar. Kara sakallı, müstantik oğlunu elden kaçırdılar. Herif evden eve, damdan dama aktarıldı. Çeyrek saat içinde bir dilim ekmek olup gitti. Memurlar neye uğradıklarını anlamamışlardı. Ne yapacaklarını, işe nereden, nasıl başlayacaklarını düşünürlerken, o, mahallenin öbür ucunda soluk soluğa anlatıyordu:

"Ufaktan bir esma çektim... O kadar. Ya kafam kızsa da iza zilzületi azimesini çekeydim, şerefsizim taş taş üstünde kalmazdı kürre-i arzda! Allah'ın bin bir ismi hakkı için, dağlar taşlar hallaç pamuğu gibi atılırdı!"

Bir kocakarı içini çekti:

"Allah, yarabbi... Sana inanmayan kâfir!.."

CÜNHA

İlçenin harap adliyesine erken gelmiş olacağım, temizlikle uğraşan iki kadından başka hemen hemen kimse yok. Oysa saat dokuzu geçiyor. Kasabayla adliye arasında yol epey çektiği için, gidip sonra gene gelmek uzun iş. Kanadı menteşesinden fırlamış, tozlu pencereye iliştim. Bir sigara, bir sigara daha...

Önce onlar geldi: Yalınayaklarıyla tozlu döşemelere etli etli basan kadın daha çok çirkin bir erkeği hatırlatıyordu. İri mi iri. Yanındaki adamsa kuru mu kuru. Sol gözü oyulup çıkarılmışa benziyor. Sivri, uzun burnu, daracık omuzları, elinde nergis çiçeği, bir sap.

Karanlık merdivenli yapının ne de olsa aydınlık sofasına çıkınca durdular. Beh desen kaçacaklar. Çevrede gözlerini şöyle

bir gezdirdikten sonra, adam tek gözünü bana dikti. Uzun uzun tarttı, ölçtü, biçti. Herhalde boynumdaki kravattan çekinmiş olacak. Boynumda kravat olduğuna göre "mamür"üm, "mamürsem, ne demeye pencere içinde oturuyorum?"

Yanındaki kadına eğildi, bir şeyler söyledi. Kadın da baktı bana. Sonra gene fısıldaştılar. Adam çekinerek yanıma geldi. Durdu... Gülmeye çalıştı. Ellerini ovaladı, yanlara indirdi, kasketini çıkardı. Zorla, "Selamünaleyküm," dedi.

"Aleykümselam."

"Zatinize bir mazuratım vardı."

"Buyur," dedim.

"Evlenme davalarına hangi mahkeme bakar ola?"

Kadın da etli ayaklarının uçlarına basa basa yaklaştı. Kocası olduğunu sonradan öğrendiğim adamın omuzu üstünden bana bakıyor, bakışlarımız tam karşılaşırken gözlerini kaçırıyordu.

"Evlenme mi boşanma mı?" dedim.

"Evlenme."

"Evlenmelere mahkeme bakmaz."

"Ya?"

"Nikâh memurlukları bakar."

Kadın döndü, bir şeyler fısıldaştılar. Kadın daha büyük bir cesaretle, "Sen bu mahkemenin mamürü müsün?" dedi.

"Yoo..."

"Sen bizim meseleyi bilebildin mi?"

Adam düzeltti:

"Bi akıl virebilin mi diyeceğdi yani... Biz esas Suvaz'ın köylüğünden oluruk. Omar'ın sözüne uyduk, geldik İstanbul'a. Siftah. Omar her yıl gelir. Hadi biz de varak dedik n'olacağsa. Lakin pek muzmahil* olduk efendi. İş bulamadık bir, bir de Omar!"

Kadına bir an hışımla baktı.

"İtoğlu it. İş bulup giderken benim avradı da bile götürdü!"

---

* Perişan, darmadağın.

Kadın gözlerini önüne eğdi. Sonra geri geri, merdivenin yanına gitti, durdu. Elleri önünde kavuşuk, gözleri yerde.

"Senin avradın mı bu?"

"Avradım, ama Omar... Omar itin biriymiş meğer. Şaşırdım kaldım elinden efendi. Bi baktım avrat yok. Ulan avrat gitti dirken, sağ olsun Kavak Ali. İsmail dedi, avradını mı arıyon? Heye, didim, Omar aldıynan kaçtı, didi. Dime lan nirye? Gel götüreyim seni eyleştiği yere... Kalktık gittik. Omar işe gitmiş. Lan avrat didim, melil melil baktı yüzüme. Len ne geziyon burda, didim? Ben mi geziyom, didi. Kim geziyor ya? Omar aldıynan kaçtı, ben kendiliğimden mi geldim? Doğru. Sen Omar'ı bilmen. Omar di, orda dur. Herifin bilekliği bir yana, bıçağı muçağı... Neyse, aldım geldim. Eyi kötü bir iki iş müş... Bir gün gene bi baktım ki avrat yok. Amanın dimiye kalmadı, Allah gene ırazı olsun Kavak'tan. Meğer gene Omar iti aldığıynan kaçmış."

"Nikâhlın değil mi?"

"Değel, değel a, avradım tekmil. Bunu herkes bilir. Kavak hele eyisini bilir."

"Sonra?"

"Sonra, bizim taşeronun kâtibi var, senden eyi olmasın, kravatı muravatı yok o, eyi kâtip, Allah için. Didi ki: Bu böyle olmaz İsmayıl. Bu avrat senin avradınsa nikâh kıydır şuna. O zaman Omar kaçıramaz! Kaçırırsa, dedim. Kaçırırsa cünhalı düşer, didi. Ben de şöyle bir furdum zihnime, ulan İsmayıl, didim, şu iti cünhalı düşür de aklı başına gelsin. Nikâh kıydım mı, avradı salacam. Erkekse kaçırsın!"

Kaşla göz arasında salon kalabalıklaşmıştı. Cin bakışlı bir takipçi koku mu sezdi nedir, araya giriverdi:

"Nikâh muamelen mi var hemşerim?"

Bir başka, daha yaşlıcası:

"Bu ilçede nikâh işlerini benden çabuk yapacak kimse yoktur!"

Genci, "Boş ver," dedi. "Gel, hemşerim, gel!"

Yaşlısı akşamcıya benziyordu mosmor burnuyla.

"Ne çekiyorsun adamı be?" dedi. "Sende hiç mi medeniyet yok?"

"Fazla konuşma lan!"

"Bana bak..."

"Baktım."

Başını iki yana salladı.

"Lahavle vela kuvvete..." dedi.

"Lahavlesi mahavlesi yok. Senin yazı makinenin tuşları bile sana benzer!"

"Ulan şeridi eski, senin bildiğin yanıldığına yetmez be!"

"Vaaay... kültürlüye bak, kültürlüye!"

"Beğenemedin mi?"

Köylüyü kolundan çekti.

"Gel, hemşerim, gel."

"Gitme arkadaş. Hâkim asıl benim ahbabım. İşini bir de şipşak..."

"Boş ver, evlenmelerde hâkimin hiçbir ilgisi yok. Sahtekâr."

"Sahtekâr, dedi arkadaş, hakaret etti bana. Duydunuz mu?"

"Duydular. Değil misin?"

Köylüyü o çekiyor, o çekiyordu. Köylü bile şaşırmıştı. Birden kendine geldi, merdiven başına baktı ilkin, sonra tek gözü heyecanla salonda dolaştı. Sert bir davranışla takipçilerin ellerinden kurtulup merdivene koştu. Karısını aradığı belliydi. Merdiveni inip gitmeden önce haykırdı:

"Zalha, Zalha gız!"

Bir iki dövündü, sonra, "Omar iti Zalha'yı gaçırdı gene uşaklar!" dedi ve merdiveni paldır küldür indi gitti.

Bu yanda takipçilerin kavgası da yatışmıştı. Akşamcı olduğu mosmor burnundan belli yaşlısı, altından üstünden alınarak inceltilmiş bıyığıyla sırıtıp duran gence, "İnek," dedi. "Tekerime taş koymasan olmaz mıydı?"

KİRLİ PARDÖSÜ

Servise alınalı üç ay olmuştu. Ufak tefek bir adamcağızdı. Kupkuru yüzünü kırmızı kırmızı sivilceler kaplamıştı. Mor çukurlarına gömülmüş ufacık gözlerini herkesten kaçırır, göz göze gelmekten ödü kopardı. Keşfedilmekten korkan, kaçak bir suçluydu sanki.

İşi, kara kaplı, çok yapraklı kocaman defterdeki sıra sıra rakamları toplamaktı. Her sabah bütün memurlardan önce gelir, akşamları da herkesten sonra paydos ederdi. Sigara, çay, kahve içtiği görülmemişti. Öğleyin herkes yemek paydosuna çıktıktan sonra rahlesi gerisine siner, sabahleyin evden getirdiği peynir ekmeğini mit mit yiyerek, birtakım rakamları toplamaya koyulurdu.

Bütün memurlar onu orda, servisin alacakaranlık köşesinde unutmuşlardı. Hatırlanmaya hevesi de yoktu zaten. Unutulmaktan memnun, çalışır dururdu. Birinde odacıdan su istemişti. Öteki memurlara "Emredersiniz"le koşan odacı, "Ayakların kirada değil ya. Kalk iç!" karşılığını vermiş ve homurdanmıştı. "Kendini fasulye gibi nimetten sayıyor."

Gün geldi, bu küçük memurun sırtındaki pardösü fiskosa vesile oldu. Yıllık bilanço hazırlıklarında sabahlara kadar çalışıldığı, defterikebir ve muavin hesapların aktif ya da pasiflerinde kuruşların aranmaktan yorulunduğu, demli çayların höpürtüyle içildiği anların alaylı kahkahaları hep bu pardösü içindi.

Memurlar şöyle laf atarlardı:

"Demek pardösüler kirlendikçe..."

"Değerlenir."

"Ne biliyorsun?"

"Ben senin gibi cahil miyim? En son modayı takip ediyorum!"

Küçük kâtip kulakmemelerine kadar kıpkırmızı kesilir ama cevap vermezdi.

Yılbaşı geçti. Şubat, mart, nisan, mayısla beraber havalar ısındı. Haziranda ceketler atıldı. Hatta atlet fanilalarıyla çalışanlar oldu. Ama küçük kâtip, kıştan bu yana büsbütün kirlenip çamur rengini alan pardösüsünü sırtından çıkarmadı. Haziranda hâlâ sırttan çıkarılmayan bu kirli pardösü, fabrikada günün konusu oldu. Atölyelere yayıldı. Ustalar, şefler, atölye kâtipleri birer vesileyle servise gelip kirli pardösüyü ve müthiş sıcakta onu hâlâ sırtından atmayan ufacık adamı sıkıntıyla seyrettiler, sonra da bastılar kahkahalarını.

Küçük kâtipte sabır inat derecesindeydi. Niçin geldiklerini, neye kahkaha attıklarını biliyordu; biliyordu ama, ne olur bir günden bir güne başını kaldırıp baksın! Hayır, bakmıyordu. Kulakmemelerine kadar kızarıyor, yutkunuyor, sık sık unuttuğu eldeler yüzünden, toplamaya yeniden başlıyor, sıkıntısından, yüzündeki sivilceler kıpkırmızı kesiliyordu.

Kirli pardösü nihayet umum müdürün kulağına gitti.

İriyarı, dev gibi biri olan umum müdür, "Ne?" dedi. "Pardösüyle mi oturuyor? Bu çatır çatır sıcakta ha?"

"Evet," dediler. "Pardösüyle oturuyor. Hem de tekmil düğmeler baştan aşağı ilikli!"

Umum müdür servise geçti. Bir tarafta gömlek, hatta atlet fanilalarıyla çalışanlara karşılık, küçük kâtip pardösüyle çalışıyordu gerçekten de...

Yanına gitti.

"Evladım," dedi. "Bu sıcakta herkes atlet fanilasıyla çalışırken, sen pardösüyle oturmaktan sıkılmıyor musun?"

Koca servis safi kulak kesilmişti. Kalemler bırakılmış, gözler küçük kâtibe çevrilmişti. O gene kulakmemelerine kadar kıpkırmızı, usullacık ayağa kalkmış, umum müdüre azapla bakıyordu. Bir ara gözleri umum müdürün omuzu üzerinden karşı duvarda asılı duran Atatürk'ün büyük boy fotoğrafına gitti: Büyük üniforması içinde, mavi gözleriyle gülümsüyordu.

Umum müdür, "Çıkar şu pisi!" diye bağırdı.

"?.."

"Leş gibi de kokuyorsun. Yıkanmıyor musun sen?"

Küçük memur fırtınaya tutulmuş gibiydi. Gözleri kararıyordu. İçinde, içinin ta derinlerindeki karanlık cıva ağırlığı dalgalı bir deniz gibi hırçınlaşıyordu.

"Çıkar şunu diyorum sana!"

Küçük memur silkindi, umum müdürle göz göze geldi. Sonra titreyen parmaklar kesik düğmeleri hınçla çözdü; geniş bir davranış. Pardösü çıktı: Altta ne gömlek vardı, ne fanila. Daracık, kupkuru, ipince bir vücut, fırlak omuzbaşları ve tahta gibi bir göğüs...

Umum müdürün yüzü karıştı. Söylediğine pişman, sordu:

"Ne maaş alıyorsun sen?"

Öfkeli bir ses karşılık verdi:

"Yirmi beş lira!"

"Eline ne geçiyor?

"On dokuz doksan beş."

"Evli misin?"

"Evliyim."

"Çoluk çocuk?"

"Üç tane."

Umum müdür sendeledi. Sonra içini çekerek, "Peki evladım, giyin!" dedi.

Küçük kâtip boşalmış bir rahatlıkla ağır ağır giyindi, düğmeleri hep o ağırlıkla iliklediği. Ama yerine oturmadı. Ne umum müdür, ne kâtipler, ne de muhasebeci... Servisten çıktı gitti.

Büyük üniforması içindeki Atatürk'ün tatlı mavi gözleri yaşarmıştı. İçini çekti ve iki eliyle yüzünü kapadı.

Yanı başındaki takvim 1936 yılının 15 Haziran'ını gösteriyordu.

İNEĞİN BİRİ
(BABALAR VE OĞULLAR)

Tam ikindiüstü. Arsada küçük futbolcular, futbol topların başına üşüşmüşler, kaptan Cahit'i seyrediyorlar. Bir komiser oğlu olan Cahit'in terli yüzü kıpkırmızıdır, topun memesini yerleştirmeye çalışıyor.

Altan, "Beşiktaş'a gireceğim," diye kabardı.

Necdet sinirli sinirli, "Parayı nereden bulup da İstanbul'a gideceksiniz?" dedi.

Altan, "Evimizi satacağız oğlum!" dedi.

"Baban ne iş yapacak orda?"

"Orda halası var babamın, apartmanda oturuyorlar. Bir satsalar üç yüz, dört yüz bin lira eder!"

"Ne biliyorsun? Gördün mü?"

"Babam görmüş, biliyor, o söyledi."

Mıstık söze karıştı:

"Halanın apartmanından size ne? Satıp parasını size vermeyecek ya!"

Necdet, "Tabii," dedi. "Niye versin?"

"Halamız değil mi oğlum? Hem babamın İstanbul'da öyle büyük tanıdıkları var ki..."

Necdet dayanamadı.

"Ulan amma da atıyorsun. Senin baban bizim şirkette kâtip!"

"Olsun..."

Necdet, "Çocuklar," dedi. "Bunun babası var ya, yolda nasıl yürür? Kambur kambur. Sanki sırtında küfe varmış gibi. Ulan senin baban hamala benziyor. Öyle babam olsa lafını etmeye utanırım!"

Altan'ın tepesi attı.

"Senin baban da cennet öküzü!"

Necdet'in tombul yanakları al al oldu.

"Benim babam mı cennet öküzü?"

"Cennet öküzü tabii!"

"Ulan senin baban öküz asıl. Bunun babası var ya, bizim şirkette kâtip, babam dedi ki, dalgacı teresin biri, dedi, kuyruğundan tutup atacağım, acıyorum, dedi."

Kaptan Cahit topun memesini bırakmış, çekişmeyi dinliyor, terli terli gülüyordu.

Altan:

"Benim babam için mi diyor?"

"Tabii, ya."

"Senin baban diyor ha?"

"Tabii benim babam diyor!"

"Demek baban diyor?"

Necdet nerdeyse ağlayacaktı.

"Şişe kafalı!" dedi.

Çocuklar çılgınca güldüler.

Altan:

"Ne var boynuzlunun oğlu?"

Necdet tokat yemişçesine sarsıldı.

Mıstık, "Yuuu," dedi. "Ben olsam yemezdim o lafı!"

Necdet gene:

"Şişe kafalı!"

"Ne var kavun kafalı?"

"Surata bak!"

"Benim babam senin baban gibi boynuzlu değil ya."

"Peki, akşam gelsin beybam, söylemezsem eğer..."

"Söyle ulan aval, senin babandan korkan mı var?"

"Babamın karşısında böyle duruyor ama baban!"

Altan heyecanla sokuldu.

"Şoförünüzü niye kovdu beyban, şoförünüzü? Ha? Söyle bakalım, niye kovdu? (Arkadaşlarına döndü.) Çocuklar, bunun annesi var ya?.."

Necdet kıpkırmızı:

"Niye kovdu?"

"Annene sor da söylesin!"

"Benimle konuşma bundan sonra," dedi. Çekti gitti.

"Konuşmazsan konuşma be, ölmüyorum ya seninle konuşmak için..."

Mıstık:

"Babası niye kovdu şoförü?"

Altan göz kırparak, "O biçim işte," dedi. "Çakıyorsun ya?"

"Sahi mi be?"

"Şerefsizim ki ha. Kalkmış bir de fiyaka söküyor burda. Babam dedi ki, herifteki mide değil, çöp tenekesi, dedi."

Futbol topu hazırdı. Kaptan Cahit ayağa kalktı.

"Haydi çocuklar!"

Aşağı kaleye kuvvetli bir degaj yaptı. Havada geniş bir eğri çizen top uzaklara düştü.

***

Sofrada Necdet beybabasına dargın dargın baktı. Yusyuvarlak, iri başı elektriğin altında parlayan Bay Ethem Kadri Savaşcan, fildişinden dökülmüş gibi ağır, pırıl pırıldı. Boyuna şarap içiyor, arada gamsız kahkahalar atıyordu.

Annesinin sofradan kalktığı bir ara Necdet, "Beyba," dedi yavaşça.

Bay Ethem Kadri oğluna baktı.

"Boynuzlu ne demek?"

Adam ipek pijama içindeki tombul göbeğini hoplata hoplata güldükten sonra, yaşaran gözlerini tombul, bembeyaz yumruklarıyla sildi. Durup durup gülüyordu.

"Ha beyba?"

"Annene sor yavrum!"

Sarıya boyalı kumral saçları bigudiler içinde Selma Hanım, "Ne var?" diye mutfaktan çıktı. "Anneden sorulacak olan nedir?"

Ethem Kadri Bey hâlâ durup durup gülüyordu.

"Bak, ne soruyor oğlun..."

"Ne var? Ne soruyorsun Necdet?"

"Boynuzlu ne demek anneciğim?"

Selma Hanım'ın yüzü asıldı.

"Aşkolsun Ethem. Böyle şeyler öğretiyorsun çocuğa değil mi?"

"Yok, hanımcığım yok, benim bir şey öğrettiğim yok. Nerden öğrenmişse öğrenmiş, bana sordu, ben de..."

"Sen de ha... (Kocasını nefretle süzdükten sonra oğluna döndü.) Necdet, bir daha işitmeyeyim bu kaba lafları, vallahi ağzına biber korum!"

"Demek kötü bir şey bu?"

"Elbette. Çok kötü hem de!"

"Peki, benim beybam boynuzlu mu?"

Ethem Kadri Bey'in elinden çatal düştü. Selma Hanım beklemiyordu.

"Ne demek? Ne demek oluyor bu Necdet? Kimden öğreniyorsun bunları? Ayıp değil mi senin gibi terbiyeli, güzel çocuğa? Aaa..."

Kocasına döndü. O hâlâ şaşkın şaşkın bakıyordu. Ne kahkaha, ne de hatta hafifçe gülümseyişten iz. İnce damarların kıl kıl kırmızısı içindeki pelte yüz hırstan sararmıştı. Yoksa oğlu bir şeyler mi biliyordu? İskemlesini oğlunun yanına çekti.

"Kimden duydun bunu yavrum?"

Necdet kinle, "Altan'dan!" dedi.

"Hangi Altan? Şu, Kâtip Rıza'nın oğlu mu?"

"Evet."

"Ne dedi?"

"Senin baban boynuzlu, dedi, şoförünüzü beybanın niçin kovduğunu biliyor musun, dedi..."

Selma Hanım kıpkırmızı kesildi. Necdet sinirli sinirli bakıyordu.

Ethem Kadri Bey tıkanmıştı. Peçetesine ağzını silerek masadan yavaşça kalktı, odasına geçti.

"O terbiyesizle konuşma bir daha yavrum," dedi Selma Hanım. "Onlar alçak ruhlu, adi çocuklardır. Oynama da onlarla... Olmaz mı evladım?"

"Peki anneciğim. Benim beybam boynuzlu değil, değil mi?"

"Değil tabii yavrum, şüphen mi var?"

"Beybam şoförü niçin kovmuştu?"

"Hiiç, benzin çalmıştı da..."

"Yoksa benim beybam..."

"Senin beyban büyük adam!"

"Altan'ın babası?"

"Hiç, kâtip parçası..."

"Biz istesek hemen yarın gideriz İstanbul'a, değil mi?"

"Ne var İstanbul'a gidemeyecek? Her yaz gitmiyor muyuz?"

"Altanlar?"

"Pis, adi çocuk o. Alma ağzına onun adını!"

"Onlar gidemezler değil mi?"

"Gidemezler tabii."

"Paraları yok ki gitsinler, değil mi anneciğim?"

"Olsa bile, beyban izin vermez ki."

"Yaşasın! Benim beybam, onun kambur babasından çok büyük. Hem onların otomobilleri de yok!"

Bay Ethem Kadri Savaşcan karyolaya yan gelmiş, apartman penceresinden dışarlara bakıyordu. Karanlıklar inmiş, şehrin elektrikleri yanmıştı. Radyo ağır ağır klasik müzik parçaları çalmaktaydı.

Selma Hanım odaya koyu bir gölge gibi girdi.

Ethem Kadri Bey, karısının girişini anladı ama dönüp bakmadı. Dışarda aysız göğün altında şehir pırıl pırıldı.

Kadın yavaşça sokuldu. Kocasının tüysüz başını yumuşak avucuyla okşadı. Ama adam hâlâ hareketsiz, dışarlara bakıyordu.

Kadın, "Niçin lambayı yakmadın?" dedi.

Adam karşılık vermedi.

"Yakayım mı?"

"İstemez."

"Niçin?"

"Böyle daha iyi."

"Ama böyle..."

"Böyle daha iyi diyorum."

"Peki."

Kocasına az daha sokuldu, yanına uzandı, çenesini yastığa koydu, dışarlara bakmaya başladı kocası gibi. Bir ara, "Ne düşünüyorsun?" diye sordu.

Adam mırıldandı:

"Kestirebilirsin..."

"O adamı kov!"

"Rıza'yı mı?"

"Evet."

"Ne suçu var?"

"Var, yok. Kov. Ben öyle istiyorum!"
"Neyi değiştirir bu?"
"Değiştirir, değiştirmez. Kovmanı istiyorum!"
Adam karşılık vermemeyi uygun buldu.
"Pis, utanmaz, terbiyesiz, adi..."
"Belki," dedi Ethem Bey.
"Ne belkisi?"
"Utanmaz, terbiyesiz belki ama..."
"Evet."
İçini çekti.
"Boynuzlu değil!"
Kadın hırsla doğruldu.
"Başlama gene. Gelmiş geçmiş bir şey için..."
Adam kahırlı:
"Yak şu lambayı, yak..."
"Ne ö? Ne diye kahırlı kahırlı konuşuyorsun?"
"Buna da mı hakkım yok Selma? Boynuzlu bir koca olarak, bu kadarına da hakkım yok mu?"
Kadın gitti, düğmeyi çevirdi. Oda aydınlandı.
"Yok!" diye bağırdı.
"Yok demek?"
"Yok. Çünkü gelmiş geçmiş bir şey!"
Adam karyoladan atladı.
"Pekâlâ, öyle olsun..."
Kadın radyonun düğmesini çevirdi. Müzik sustu. "Duyuyor musun, o adi adamı yarın mutlaka kov!"
Adam ne şöyle dedi, ne böyle.

***

Kâtip Rıza düşük omuzlarıyla şarapçıdan içeri girdi. Ağlayacak kadar hırslı, tezgâha sokuldu.
"Doldur bakalım, doldur!"
Şarapçı, bir eski öğretmen, ilgilendi.
"Ne o? Deryada gemilerin batmış gibi?.."

Katip Rıza, "Bırak," dedi. "Canım sıkılıyor."

"Hayrola?"

"Bugün birdenbire işime son verdiler."

"Sebep?"

"Hiç. Sebep mebep yok. Durup dururken."

"Olmaz öyle saçma şey. Mutlaka bir sebebi vardır. Güneşe karşı filan işemiş olmayasın?"

"Yok canım. Akşam paydosta personel şefi çağırdı, yarın dedi, hesabını alacaksın, işine son veriyoruz..."

"Neden, niçin sormadın mı?"

"Sorduuum."

"Neymiş?"

"Müdürün emri!"

Önüne sürülen dolu şarap bardağını sinirli sinirli kavrayan Kâtip Rıza bir nefeste dikti. Şarapçı:

"Müdürle aranızda gelmiş geçmiş bir şey var mı?"

"Yok birader. İnek gibi herif. Karısını şoförüyle yakaladı da boş verdi."

"Sen olsan ne yapardın?"

"Ben olsam ne mi yapardım? Ciğerini sökerdim, anam avradım olsun!" dedi.

Tezgâha bir yumruk attı. Şarapçı kızdı.

"N'oluyorsun lan, inek? Başlarım üsküfünden ha! Umum müdürün değilim ben!"

"Bırak yahu Mahmut be, tepem attı. Akıl diyor..."

"Var mı ki desin?"

"Ne?"

"Ananın hörekesi!"

"Doldur şunu yahu..."

Bardak doldu, tezgâhta önüne sürüldü. Kâtip Rıza aldı, yarısını dikti, bir sigara yaktı.

"İçim yanıyor yahu. O kadar çocuk ekmek bekliyor. Biliyorsun, ekmek aslanın ağzında. Bundan sonra ne halt edeceğim

ben? İş nerde? Allah seni inandırsın, bugünden yarına yiyeceğimiz yok, şerefsizim!"

"Şeref mi dedin?"

"Bırak şakayı yahu. Bir maaş tazminat verdiklerini farz et. Sağa sola dünya kadar borcum var. Kapat borçları, sonra?"

"Sonra... Sonrası yok. Git, yalvar herife. Herhalde bir sebebi vardır..."

"Kafayı iyice bulup gideceğim."

"Git ama, biçimli. Kabadayılığa boş ver. Nerden baksan beş paralık bir kâtip parçasısın. Kendine acındır..."

"Doldur şunu."

"Hayır, yeter. Dört bardak içtin, bir şişe Tekel'in Marmara'sı demek. Yeter!"

"Sen şunu da doldur da..."

"Ulan zaten yumruk kadar şeysin. Yeter dört bardak. Şimdi gider, akım derken bokum der, bir çuval inciri berbat edersin..."

"Gözünü seveyim Mahmut, doldur şunu, aklım başıma gelsin!"

Kâtip Rıza beşinci bardağı da dikip çıktı. Saat akşamın sekizine geliyordu.

Umum Müdür Ethem Kadri Savaşcan masasından kalktı. Daha yığınla işi olduğu hâlde çalışmak gelmiyordu içinden. Tam şapkasını alacakken kapı vuruldu. Şapkasını almaktan vazgeçti, masasına döndü.

Kâtip Rıza içeri paldır küldür girdi. Ufak tefek, kendi hâlinde biri olan Rıza'yı sarhoş, paldır küldür görmeye alışkın olmayan umum müdür ürktü. Aklından, müdürünü çekip vuran ofis kâtibi geçmişti.

"Buyurun, buyurun Rıza Bey!" dedi. Yer gösterdi.

Kâtip Rıza'nın gözleri dönmüştü.

"İstemez," dedi. "İşime niçin son verildiğini öğrenmek istiyorum!"

Elini pantolon cebine sokarken, gözlerini müdürün çini mavisi gözlerine dikti. Müdür, "Öyle mi?" dedi. "İşinize son mu verildi? Bilmiyorum..."

"Nasıl bilmezsiniz? Sizin emriniz olmadan bu şirkette sinek bile uçamaz!"

"Evet ama, şerefsizim ki haberim yok Rıza Bey!"

Kâtip Rıza birden davrandı. O gün eline tutuşturulan bonservisini ceketinin iç cebinden çıkaracaktı. Bunu başka şey sanan müdür telaşlandı.

"Rıza Bey, yavrum, Rıza Bey... Kendinize gelin?" diyerek yanına koştu, elini tuttu:

"Sizi hiç kimse işinizden çıkaramaz. Zaten sebep de yok. Yahut varsa bile benim haberim yok. Yarın inceler, neticeyi size bildiririm. Netice aleyhinize bile olsa hiç ehemmiyeti yok, yeniden başlarsınız işe!"

Kâtip Rıza da durumu kavramıştı.

"Beni kovarsanız, çoluk çocuğumla birlikte mahvolduğumuzun resmidir," dedi. "Dört çocuğum var, biliyorsunuz, hiçbir yerden de on para gelirim yok. Bana gelince, ben bu candan vazgeçtim zaten!"

"Merak etmeyin Rıza Bey, müsterih olun..."

"Bu şirkete on yıldır emek veriyorum. Size, öteki amirlerime karşı saygıda kusur etmedim. Hele sizi her zaman saygıyla andım..."

"Eksik olma Rıza Bey. Ben de senden, çalışmandan memnunum. Yarın işini hallederim, hemen başlarsın."

"Bekliyorum Müdür Bey. Aksi hâlde..."

"Merak etmeyin, merak etmeyin..."

"Teşekkür ederim efendim."

"Bir şey değil evladım. Git istirahatına bak..."

Kâtip Rıza, memnun, çıktı.

***

Arsada gene futbol oynanacaktı. Kaptan Cahit topu gene dizleri arasına almış, memeyi yerleştirmeye çalışıyordu.

Mıstık, "Sonra?" dedi.

"Sonra hiç. Babam bir dikilmiş karşısına, demiş ki, beni işimden çıkar da gör, demiş."

"O ne demiş?"

"Boynuzlu mu? Ne diyebilir yahu? Yalvarmış. Öyle ödlek herif ki, diyor babam..."

"Baban vuracak diye mi korkmuş?"

"Tabii yahu. Ödü kopmuş enayinin. Dan dun etsin de bak!"

"N'olur?"

"Babam diyor ki, koca göbeğini barut dumanıyla doldururum, diyor!"

"Benim babama desin de görsün. Benim babam senin baban gibi dört tanesine boş verir!"

"Senin baban başka Mıstık."

Mıstık horoz gibi kabardı.

Altan, "Ama o?" dedi. "Değil mi?"

"Ona boş ver, ineğin biri..."

Top gene hazırdı. Kaptan Cahit yine aşağı kaleye doğru sıkı bir degaj yaptı. Top gene geniş bir eğriyle uzaklara düştü.

ALİ OSMAN

Hava kapalıydı. Yağmur da yağdım yağacak. Amele çavuşu taşeronun yanından geldi. "Bugün iş paydos," dedi.

İşçilerin yaşlıları yerindi, gençlerse sevindiler. Yaşlılar unlarını elemiş, eleğini asmışlardı. Gençlerse henüz eleyecekler. Ceplerde para varmış, yokmuş, bugün çalışmazlarsa bir gündelik eksik alırlarmış, vız geliyordu.

Yaşlılardan biri, "Yarın?" diye sordu. "Yarın da hava böyle olursa ya?"

Amele çavuşu omuz silkti.

"Olursa yarın da, öbür gün de paydos olur herhal!"

Gençlere göre ne vardı? Kolları, bacakları sağlamdı. Dağılıverirlerdi İstanbul'a. Artık Eminönü ara sokakları mı olur, Tah-

takale mi, Beyazıt ya da Aksaray mı, Allah ne verdiyse, önlerine çıkacak yüke saldırır, ellerine geçecek üç beşle kafayı çeker, Yüksekkaldırım'daki kızlara bile giderlerdi.

Ali Osman, "Acıyan bizim gibi kocalara acısın..." diye homurdanarak, köylüsü İsmail'in yanına geldi.

"N'örek şimdi?"

On yedi yaşında, tüysüz bir genç olan İsmail gurbete ilk çıkmıştı. Onun için köyde babası, oğlunu gurbetçiliğin ustası Ali Osman'a emanet etmiş, "Aman Ali Osman, mukayyet ol İsmayil'e!" demişti. "Cahal oğlan, uygunsuz işlere katışır, kötü mötü bir yerlere gider mider, baştan maştan çıkar Allah vermeye..."

Ali Osman gerçekten de gurbetçiliğin ustasıydı. Çocukluğundan beri, yani kendini bildi bileli Çukurova, ama daha çok da İstanbul gurbetine çıkar, çıkınca da sineğin yağını hesap ederdi. Öyle yeni sırt mırt, urba murbaya, yemin yiyeceğin azına çoğuna, eğlence seyranın süslüsüne süssüzüne kulak asmazdı. Allah bi epmek virmişti. Yer şükrederdi. Havlaydı, pendirdi, efendime söyleyim, kebaptı, hatta kara zeytindi aramazdı. Ucu paraya dayanan, hele hele Ali Osman'ın kesesine uzanan her şeyden geri durur, yem yiyecek için, "Sanki yidik," derdi. "Nirden baksan bi yiyecek. Yisen de ooo, yimesen de. Yimedin mi paran cebinde kalır. Epmek de yisen, şire mire, kebap mebap da yisen sonunda aptasaneye gitmiyecen mi?"

Ama başkaları ısmarlar, parası cebinden çıkmazsa iş değişirdi. Kaşla göz arasında ısmarlanan şeyi herkesten çok, herkesten çabuk indiriverirdi gövdeye. Sonra da bir kıyıya çekilir, kıs kıs gülerdi kendi kendine: "Enayiler! Ben olsam el adamına kurban iderim yemi yiyeceği... Deli miyim? Ne demiye param getsin?"

İki hemşeri şu sıra Fatih'teki bir apartman yapısında harç taşıyorlardı. Amele çavuşu böyle böyle deyince canı sıkılmış, İsmail'in yanına gelmiş, "N'örek şimdi?" demişti.

İsmail:

"Harçlığımız da yok hey Alosman Emmi..."

Aylardır biriktirdiği kaymeleri genç hemşerisinden bucak bucak saklamıştı. Bir an şüphelendi, sakın oğlan, paraları saklarken görmüş de laf getiriyor olmasındı?

"Heç mi yok?"

"İki üç liram var..."

İri, çarpık kafası yaz kış usturayla kazınmış Ali Osman'ın gözleri büyüdü.

"Daha ne? Yetmiyor mu iki üç lira?"

Gür saçlarını, duvar kovuğuna yerleştirdiği şuncacık bir ayna kırığında taramakta olan İsmail'in aklından kızlar geçmişti.

"Yeter mi?" dedi. "İki üç lira dediğin ne ki?"

Ali Osman memnun:

"E, tabii... Ben de senin gibi genç olsam bana da yetmezdi..."

İsmail bu sözleri duydu mu, duymadı mı? Kâtibin tahta barakasına gitti. Avans alıp geldi. Ali Osman sordu:

"Ne kadar aldın?"

"On lira. Fazla vermedi..."

Ali Osman laf olsun diye bir hayret ıslığı çaldı.

"Sen adam olman aslanım!"

İsmail'in içinden bir korku geçti:

"Sakın köy yerine gittiğimizde babama dimesin?"

"Niye be Alosman Emmi?"

"Niyesi var mı lan? On lira! On lirayı kazanacağız diye on tombalak atıyok mesela... Ben olsam, bi onluğu on gün yirim. Neden dirsen, çarşaf gibi, koskoca onluk tekmil..."

İsmail üzerinde durmadı, hemşerisinin koluna girdi.

"Allah kerim. Haydi kayfeye gidek!"

Keçi gibi ayak diredi:

"Kayfede çay içeceğiz. Çay otuz guruş. İki denesi altmış. Altmışı ben mi vireceem, İsmayil mi?"

İsmail iç çekti.

"Ne düşündün?"

"Heç," dedi.

"Kayfe paraları benden olsun hadi..."

"Canım, teklif mi var? Ha sen, ha ben.. Lakin ben kendi nefsime kayfeye gitmem. Neden dirsen, çay, kahve bedene yarayışlı değildir. Amma sen madem istiyon, varak bakak n'olacağsa..."

Yan yana yürüdüler. Ali Osman'ın çenesi durmuyordu:

"Gurbete yeni düştün, daha pişmedin. Pişmedin a, gençsin. Her bir şeyleri görmen gerek. Köy yerinde buban sorarsa, seni eyi bi öğecem. Doğrusu, aslan gibi oğlun var diyecek, hemi de uçkuruna bi sağlam ki!"

Sirkeci'deki amele kahvesinin yolunu tuttular.

Gökyüzü kalın, gri bulutlarla sımsıkı kapalıydı. Önceleri az biraz serpelemişti ya, şimdi oturmuş gibiydi. Lakin adımlarını açmazlarsa yağmur inebilirdi, öyle görünüyordu.

Ali Osman, "Adımlarımızı açak," dedi. "Amanı biliyon mu?"

"N'olur?"

"Havaya bak. Yağmur iniverir..."

"İnsin. Başka kayfeye giriveririk bre Alosman Emmi!"

"Doğru amma o kayfenin çayı başka!"

"Yağmur dursun oraya da giderik..."

"Giderik, giderik ya... para, gözü çıksın..."

"Para didiğin de ne ki Alosman Emmi? Otuzardan altmış. Altmış da Sirkeci'dekine virsek yüz yirmi!"

Ali Osman durdu zıp diye:

"Yüz yirmi guruşu beğenmiyon mu?"

İsmail karşılık vermedi, kolundan çekti. Sirkeci'deki kahveye kadar yağmur yağmadı. Otobüslerin art arda gelip geçtiği anacaddeye bakan kahveye ürkerek daldılar. Arka masalardan birine karşılıklı oturdular. Sigara dumanı yüklü, marsık kokulu sıcak hava içinde üst üste titrediler.

Ali Osman, "İnsan bu kayfeden hiç çıkmamalı!" dedi.

İsmail geçen hafta Yüksekkaldırım genelevinde bir saat kaldığı altın dişli, gülüverince yüzünde güller açan esmeri düşünü-

yordu. Karşılık vermedi, "İki üç liram var," diye partal atmıştı Ali Osman Emmi'sine. Parası vardı. Az önce kâtipten aldığıyla da büsbütün çoğalmıştı. Çoğalmıştı ya, şu herifi başından atıp gitse fena olmayacaktı. Lakin kurttu deyyus, şeytan, cin, ecinni. Ardından gelir, beller nereye gittiğini, köy yerinde babasına...

"Öyle mi laaan?"

İsmail döndü:

"Neyle mi?"

"Bayburtludan işittiğim doğru mu?"

"Ne işittin?"

"Giden havta kerhaneye gidesiymişsin."

İsmail iki sıra sağlam, kar gibi dişleriyle güldü.

"Lakin ne avrattı ya Alosman Emmi!"

Ali Osman irkildi:

"Töbe di. Boyunnan beraber günaha girdin!"

"Tırnakları da boyalıydı, kırmızı kırmızı..."

"Neylemeli boyalı tırnağı? Boyalı tırnak karın doyurmaz ki!"

"Hele altın dişi... Gülüşün, güller açıyordu yüzünde!"

"Neynemeli? Gözellik dediğin bir süs. Süs karın doyurmaz ki!"

"Senin de ne doymaz karnın varmış bre emmi?"

"Her bi şeyin başı karın aslanım. Sen sen ol, karnın doymayısın gözele mözele bakma!"

Kahveye bir simitçi girmişti. İsmail, "Çörek alak," diye takıldı.

Ali Osman parayı verme durumuna düşebilirdi.

"Çöreği neynemeli? Çörek dediğin bir cimcik has epmek. Ona yim beş virene kadar üstüne on daha kor, yarım somun alır, karnımı doyururum..."

"Lakin çörek başka Alosman Emmi. Küncülü, çıtır çıtır..."

"Küncü dediğin bir susam. Basura da eyi gelmez. Yediğin bi şey bedenine yaramalı. Yaramayışın ne demiye para virmeli?"

İsmail dinlemedi onu. Simitçiyi çağırdı, iki simit aldı. Birini Ali Osman Emmi'sine verdi. Ali Osman simidi sözde istemeye istemeye aldı.

"Cahal çocuk, ne deyim sana... Almasan iyiydi ya..."

Çıtır çıtır dişledi.

Tam bu sırada kahveye bir çorapçı girmişti. Masaları teker teker dolaşıyor, çoraplarını gösteriyordu. Evde dokunmuş, merserize çoraplardı ki, vitrindekilerden çok ucuzdu.

İsmail seslenecek oldu. Ali Osman başladı:

"Çorabı neynemeli? Otuz dört gün sonra bahar, yaz. Cemreler düştü. Kasımın yüz yirmi üçü. Yüz elli yaz belli. Ben kendi nefsime çoraba moraba heves etmem. Çorap dediğin de bi süs, efendi süsü. Karın doyurmaz ki! Haa, yün olsa neyse. Çorap dediğin yün olacak! Yün olmayışın..."

İsmail iki çift aldı, birini Ali Osman'a verdi.

"Kızlara mızlara gettiğimi köy yerinde, babama ne söyleme," dedi. "Ağzından mağzından kaçırman, deel mi?"

Ali Osman çorabı ceket cebine yerleştirdi.

"Töbee," dedi. "Ben kolcu muyum? Söylenir miymiş?"

İsmail'in aklına kaç vakittir yıkanmadığı geldi, bir ara, "Bir de kirlendim ki... Hamama gitmeli en iyisi, hı?"

Ali Osman içini çekti.

"Hamamı neynemeli? Hamam dediğin bir para duzzağı. Şurda ne kaldı güze, yaza? Bugün martın dokuzu. Yirmi bir gün sonra lisan (nisan). Lisan deyişin bahar. Bir teneke su kızdırdın mı, bitti koydu gitti."

İsmail dinlemiyordu onu. Birden gözü karşı sinema kapısı üzerine asılmış göz alıcı afişlere ilişince adeta heyecanlandı.

"Şu karşıki sinemada da zorlu bi film var ha!"

Ali Osman omuz silkti.

"Sinemayı neynemeli? Sinema dediğin bir yalancı hayal. Tasvir, ürya. Karanlıkta esne ha esne..."

"Bu yaz ayağıma zorlu bi keten lastik alacam. Ayağımdakilerin heç hayrı kalmadı. Giden hafta kerhanada bi utandım ki! Altın dişli avrat ayağıma bak ha bak etti..."

"Keten lastik dediğin bir gâvır icadı. Gâvır icadını neynemeli? Alacan mı, yemeni al, Müslüman işi, paran Müslüman'a nasip olsun. Neden dirsen, gâvıra para kazandırmak günah! Gâvıra para kazandırışın, gâvırdır kuvatlanır. Top alır, tüfek alır, bizi furur!"

İsmail'e baktı. O, dinlemiyormuşçasına buğulu camların ötesindeki caddeye bakıyordu. Aklında altın dişli, esmer... Gülünce güller açıyordu yüzünde kahpenin.

"Öyle, deel mi?"

"Neyle?"

"Gâvıra para kazandırışın top alır, tüfek alır, bizi furur tekmil!"

İsmail ağzını gere gere esnedi.

PİYANGO BİLETİ

Adam eve neşeyle geldi. Pirelenen kadın, "Hayrola," dedi. "Bu neşenin sebebi ne?"

Adam yalnız neşeli değil, dalgındı da.

Kadın sinirli bir sabırsızlıkla üsteledi:

"Sana söylüyorum!"

Uykudan uyanırcasına baktı karısına.

"Ne?"

"Bu neşenin sebebi?"

Adam, "Hiç," dedi.

"Nasıl hiç?"

Bunu da duymadı adam, masaya geçti. Yemek hazırdı, başladılar. Kadın gözucuyla adama bakıyor, her günün aksine neşesin-

den anlamlar çıkarmaya çalışıyordu. Aklına bin türlü şey gelmiyor değildi. Her gün asık yüzüyle evine kambur kambur dönen adamda bugün değişik bir şeyler olmalıydı.

Adam birden elindeki çatalı bırakıp iskemlesinde doğruldu.

"Ah canına yandığımın..."

Karısına yemyeşil, pırıl pırıl gözlerle bakıyordu gülümseyerek. Konuşmuyor, "Ah canına yandığımın..."ın ardını getirmiyordu.

Sabrı taşan kadın sordu:

"Ne var? Ne oluyorsun?"

"Çok değil, on beş bine de razıyım. Bir on beş bin beni en azından on yaş gençleştirebilirdi!"

Kadının yüreği oynadı.

"Ne on beş bini?"

"Bir piyango bileti aldım da..."

"Peki?"

"Bir on beş bin vuruverse diye düşünüyorum..."

Kadın ferahladı.

"İlahi Necdet. Ben de sanmıştım ki..."

Adam karısının ne sanmışlığı üzerinde durmadı.

"Burada şu küçük, şu boktan memurluğumu tasfiye eder, tutardım İstanbul'un yolunu!"

Kadın şaştı.

"Yani İstanbul'da mı otururuz demek istiyorsun?"

"Elbette..."

"Ne yaparsın orda?"

"Ne yapmam ki? Küçük, güzel bir lokanta mesela..."

Kadın şöyle bir düşündü.

"Hayır," dedi. "Buradaki işini hemen tasfiye etmene razı değilim. Daireden on beş gün ya da bir ay izin alırsın, gider bakarsın duruma, ondan sonra..."

"Adaaam sen de. Elime on beş bin geçecek de ben hâlâ bu pis heriflerin ağızlarının kokusunu mu çekeceğim?"

Kadın telaşlanmıştı.

"Beni dinle Necdet. Eline para geçerse..."

"Evet?"

"Çarçur edersin!"

Kızdı.

"Tuhaf tuhaf konuşma. Sanki bundan önce elime toplu para geçmiş de çarçur etmişim gibi..."

"Etmedin ama edebilirsin. Elin çok açık. En iyisi..."

Ardını getiremedi. Kocası öfkelenir miydi acaba? Adamsa, "en iyisi"nin ardını bekliyordu merakla.

"Evet, en iyisi?"

"On binini..."

"Evet?"

"Bankaya, benim adıma yatıralım. Beş biniyle de üstümüzü başımızı düzelim! Benim iç çamaşırları adamakıllı eskidi. İskarpinlerimin topukları yamuldu, yanları patladı. Mantom dersen..."

"Benim? Benim ya?"

"Benimki seninkinden berbat. En iyisi bir top patiska alırız. Sağlam, taş gibi patiskalar var. Sonra hiç olmazsa yarımşar düzine ten fanilası!"

"Bana da iyi kumaştan fiyakalı bir takım kostüm, hatta iki takım. İki çift iskarpin, altı gömlek. Gömlekler ne kadar çok olursa o kadar fazla dayanır!"

"Elbet elbet... Aynı fikirdeyim. Mesela benim üç mantom olsa... değil mi?"

"Kostümlerimin gri, lacivert, kahverengi falan olmasını isterdim... Gömlekler poplin, iskarpinler... Hem biliyor musun? İstanbul'a vapurla gideriz. Alınız bir kamara, oooh. Püfür püfür deniz. İzmir'de de birkaç gün kalırdık..."

"Birkaç gün çok. Bir gün yeter!"

"Yeter, olur mu? Bir günde insan yol yorgunluğundan sıyrılıp da etrafı doğru dürüst göremez bile. Birkaç gün şart!"

"Bana kalırsa İzmir'e uğramaya hiç lüzum yok!"

"Niçin?"

"Fuzuli masraf. Atlarız trene, ikinci mevkiyle çarçabuk varırız. İstanbul olduktan sonra İzmir'e ne lüzum var. Haa... onu da peşin söyleyeyim: İstanbul'a gidince istediğim gibi boyanmama karışmazsın artık, değil mi?"

"Ölçüyü kaçırmamak şartıyla..."

"Pahalı rujlar var, ondan iki tüp alır atarım sandığın dibine, dursun, değil mi?"

Yemek yendi, sofradan kalkıldı. Adam yatak odasına geçti, karyolaya sırtüstü uzandı. Bir sigara yaktı, gözlerini tavana dikti.

Kadın sofrayı kaldırdıktan sonra bulaşıkları da çabucak yıkayıp kocasının yanına geldi, karyolanın bir kıyısına ilişti.

"Ya da rujlar iki değil bir olsun," dedi. "Masrafa lüzum yok. Üç manto da fazla, iki yeter. Birini kostüm tayyör yaptırırız..."

Adam, "Lokantadan çok, kahve daha iyi olur gibime geliyor," dedi. "Günde üç dört yüz marka yapan bir kahve... Çünkü yemekler satılmazsa bayatlar. Oysa kahve, çay?"

"Bu fikrim doğru, değil mi?"

"Hangi fikrin?"

"İki manto, bir tayyör."

"Doğru. Benim fikrim nasıl?"

"Hangi?"

"Lokanta yerine kahve?"

Kadın karyoladan kalktı.

"Bir şey söyleyeceğim ama..."

"Evet?"

"Kızacaksın!"

"Kızmam."

"Kızarsın!"

"Kızmam, dedim!"

"Sen memurluklarda pişmiş insansın. Ne lokantacılık yapabilirsin, ne de kahvecilik. Sonraaa..."

"Sonra?"

"Lokantacılık, kahvecilik..."

Adamın tepesi attı.

"Basit, hatta bayağı işler, değil mi? Bakıyorum, burnun gene Kafdağı'na çıktı. Amma da etiket meraklısıymışsın yahu! Beş yüz liralık bir memur karısı olmayı, birkaç bin liralık bir esnaf karısı olmaya tercih ediyorsun!"

"Evet. Esnaf karısı olmaktan iğreniyorum!"

Adam hınçla baktı. Bağırıp çağırmaya hazırlanıyordu ki, kadın, "Onu bunu bırak da," dedi, "paralar bankaya kimin adına yatacak?"

Adam sertçe, "Elbet benim," dedi.

"Yaa, senin demek?"

"Benim!"

"Ben neciyim bu evde?"

"Neci olursan ol. Bir evin parasının, o evin erkeğinin emrinde olmasından daha tabii ne olabilir?"

"Yoo. Hiç de tabii değil. Senin bana güvenin olsa, peki karıcığım, senin adına yatsın dersin!"

Adam ne şöyle dedi, ne böyle.

Kadın buna da içerleyerek odadan çıktı, öbür odaya öfkeyle gitti, pencerenin önünde sinirli sinirli durdu, karanlıklara bakmaya başladı. Kocasının ne şöyle ne de böyle dememesi karısına gerçekten de güveni olmamasından başka neyi gösterirdi? Demek kocası güvenmiyordu? Niçin? Niçin güvenmiyordu? Başkasıyla mı konuşuyordu yoksa? Peki, kiminle?

Çılgın bir öfkeyle kocasının yanını tuttu. Bağırıp çağıracak, kıyametleri koparacak, gerekirse işi ayrılmaya kadar vardıracaktı. Bu mesele bu akşam, evet bu akşam çözümlenmeliydi!

Tek söz etmesine kalmadı, adam, "Evet evet, kahve!" diye karyolada doğruldu.

Sonra ayağa kalktı, karısını kucakladı, öptü.

Kadının bütün öfkesi silinivermişti. Gene de, "Para bankaya kimin adına yatacak?" diye üsteledi.

Adam üzerinde durmadı.

"Canım, senin adına yatsın bakalım. Ayrı gayrımız mı var?"

Kadının içinde bir ferahlama, ela gözlerinde sevinç şimşekleri... Kocasının boynuna sarıldı.

"Canım benim, şeker kocacığım benim. Ben de sanmıştım ki..."

"Ne sanmıştın?"

"Bırak. Nasıl düşünebildim senin hakkında onları?"

"Ne düşündün?"

"Hiç, hiç."

"Şekerim!"

"Bir tanem!"

"Elmasım..."

"Pırlantam..."

NECATİ*

I

Hapishanede küçük büyük herkesin "hoca" dediği öğretmen Daniş hapisane idaresinin, öteki mahpuslarla sık sık temas edememesi için ayırdığı revirdeki odasında, masası başında kitap okuyordu. Bu, felsefeye dair, Rusça bir kitaptı. Öğretmen Daniş, odanın, kapıdan girince tam karşısındaki bir tek penceresi önünde, içeriye bir sütun gibi vuran sabah güneşinin altında,

* Bu düz yazı Orhan Kemal'in Kemal Tahir'e yazdığı iki ayrı mektupta bulunmuştur. Nâzım Hikmet'i konu ettiği, zamanla unutulduğu için tamamlamadığı, hiçbir yerde yayımlanmamış metindir. Kitaba ilk kez alınmaktadır. İ.Ö.

rahat, sakin ve adeta mesuttu. Oysaki bu mesut görünen adam otuz sene ağır hapse mahkûmdu. Geride bir karısı, verem olduğundan endişe ettiği yetişmiş bir kızı ve kolejde bir oğlu vardı. Halbuki öğretmen Daniş'in bir kenarda birikmiş on parası bile yoktu...

Onu böyle sakin, böyle rahat ve bir çift iskarpinin kırk elli liraya satıldığı bu ikinci harp dünyasında adeta endişesiz görenler "dünyayla alakasını kesmiş!" derlerdi. Halbuki o, bilhassa şu anda, yani önündeki felsefe kitabını okurken kafasında değil, yüreğinde, öyle aydınlık, öyle ferah, öyle pırıl pırıl bir dünya taşıyordu ki... Fakat çok kimse, bilhassa yabancılar bunu bilmiyorlardı şüphesiz.

Öğretmen Daniş, sandalyesinde birdenbire doğruldu. Gerindi, esnedi ve karşısındaki karyolada Fransızca'ya çalışan genç arkadaşına sevgiyle baktı.

Bu, yirmi dokuz yaşlarında bir adamdı. Zayıftı. Saçlarının yarısından çoğu ağarmıştı. Bilhassa bugün her günden daha zayıf ve sinirli görünüyodu. Önündeki büyük bir lügat kitabında zayıf parmaklarının sinirli hareketleriyle yaprakları acele acele çevirerek bir kelime arıyordu ki, gözü birden öğretmen Daniş'e ilişti. Bakıştılar.

"Ne arıyordun kardeşim? Söyle, söyleyiveyeyim," diyen öğretmen Daniş şefkatle ve bütün iddialardan uzak konuştu. Beriki leblebiden nem kapan, çok asabi biri olduğu halde, öğretmen Daniş'in sualinde "öğretmek iddiasını güden" tarafı bulmayı düşünmedi bile.

"Lamentable!" dedi.

Öğretmen Daniş, küçük mavi gözlerini yumdu, üst dudağını yaladı:

"Acıklı... merhamete şayan..." diye tercüme etti.

Kemal -Fransızca'ya çalışanın ismi Kemal'di- tekrar dersine koyuldu. Ve öğretmen Daniş'i unuttu.

Öğretmen Daniş, karşısında, hırsla, inatla, ona bir parça da zoraki gibi gelen bir gayretle, defter, diksiyoner ve Fransızca bir

mecmua arasında, bir sinir yığını gibi kımıldayan, bazen yüzünü nefretle buruşturan fakat bütün bu isteksiz hallerine rağmen ha bire çalışıp didinen genç arkadaşına baktıktan sonra gözlerini kitabına indirdi ve okumasına devam etti.

Dışarda revir maltasının duvar saati ağır ağır onu vuruyordu.

Oda kapısı hızla açıldı. Necati girdi. Bu, dağınık, kıvırcık, saçları çok uzun ve kirli, sakalı iyice uzamış, üstü başı harapça bir delikanlıydı ki, sırtında omuzları geniş, etekleri dizlerine sarkan, vaktiyle çok usta bir terzi elinden çıkmış ve ağır kumaşlı bu ceketi ona öğretmen Daniş hediye etmişti.

Necati zıpır, fakat daha ziyade çocukça bir sevinci taşıyan haliyle, "Merhaba hocam!" diye öğretmen Daniş'i selamladı.

Öğretmen Daniş sakin ve ağırdı.

"Merhaba Necati, gel bakalım..." diye mırıldandı.

Beriki, elinde tuttuğu beyaz bir kitabı, Maksim Gorki'den çevrilmiş "Aşk Rüyası" isimli kitabı uzatarak:

"Bitirdim hocam!" dedi. "Başka var mı?"

Uzun sivri burnu, şiş gözleri, çökük avurtlarıyla öğetmen Daniş'e baktı. Bakıştılar. Öğretmen Daniş sordu:

"Beğendin mi?"

Necati, içinde biriken heyecanı tutamayarak:

"Enfes!" dedi. "Hocam, ille o, şey hikâyesi... Neydi ismi?"

Şahadet parmağını ısırıp düşünürken, beri yanda Kemal, Fransızcaya çalışmakta olan adam, bir an gözlerini usulcacık Necati'ye kaldırdı. "Bu sözleri, Maksim Gorki'nin hikâyelerini, bu kadar serbest halleri" bir türlü ona, Necati'ye layık göremediği bu "deliye" bu "zıpır"a baktı, bakmasıyla dişlerini sıkıp yüzünü buruşturması bir oldu. "Bok!" diye aklından geçirdi. "Adam olmuş!"

Öğretmen Daniş ne ona, ne ötekine sezdirmeden onlara baktı. Kemal'in aklından geçenlere, şimdi Necati'nin bilhassa aldığı vaziyet ve odaya girerken takındığı tavırla sırf Kemal'i kızdırmak için yaptığı hareketlere dikkat etmişti.

"Demek beğendin!.."

Necati hâlâ düşünüyordu:

"Dur hocam.." dedi. "İsmi aklıma gelmedi. Canım hani şu bir mürettip çocuk vardı, hasta olur, hastane koğuşunda uzun boylu, korkunç yüzlü bir adamın kızkardeşine sevdalanır."

"Ha anladım... Demek en çok hoşuna o gitti?"

"Evet hocam..."

Ve gayet laubali, çok samimi bir arkadaş haliyle, bir parça da Kemal'i kızdırmak için, öğretmen Daniş'e sokuldu.

II

Meydancıların koğuşu, birinci kısmın en alt katında, meydan yerine açılan kısım kapısının sağındaki küçük odaydı. Burada altı kişiydiler: Necati, Kosti, Malatyalı Vasfi, Adanalı Duran, Bobi Niyazi ve polis İsmail. Odada, yirmi beş mumluk küçük bir ampulün sarı ışığı altında birer paçavra yığını halindeki yataklarına sırtüstü, yan veya yüzükoyun uzanan koğuş halkı, Adanalı Duran'ın hikâyesini dinliyordu. Duran, kısa boylu, tıknaz, yuvarlak yüzlü ve yüzünün sağ yanağından çenesine doğru derin bir bıçak yarası bulunan, çok kaba dilli birisiydi. Onun sağında Bobi Niyazi, tıkız kısa boylu otuzluk biri, kısa donunun bir paçası ta kalçasına sıyrılmış, yan yatıyor, zorla açtığı gözleriyle Adanalı'yı dinliyordu. Adanalı'nın öbür tarafında Malatyalı Vasfi yatıyordu. Sık sık kahkaha atan bu delikanlı, hiç de tabii olmayan halleriyle kendisini külhanbeyi gibi göstermeye zorluyor, arada şehvet dolu kaba bir küfrü hiç sıkılmadan savuruyor, sonra gene kendini hep o zorlar haliyle Duran'ı dinlemeye koyuluyordu.

Polis İsmail, Vasfi'nin ayakucundaki yataktaydı. Necati ise Kosti ile beraber karşı yanda, yatakta yatıyor, Kosti gözleri yumuk, uyur gibi, fakat uyanık, Necati ise elinde bir kitap, dün (şair Nâzım)a getirdiği "Aşk Rüyası"nın yerine aldığı "Uyandırılmış Toprak"ın birinci cildini okuyordu.

Yirmi beş mumluğun fersiz ışığı zaten gözleri bozmaya yeterken, Necati, lambaya doğru çevirdiği kitabın koyu bir gölge içinde kalan satırlarını büyük bir gayret sarf ederek okumaya çalışıyordu.

Bir ara Duran ile Vasfi'nin gürültüleri öyle yükseldi ki, Necati gözlerini kitaptan ayırdı. Onlara ters ters baktı. Dudaklarına kadar gelen bir küfürü zorla tutarak tekrar okumasına koyuldu.

Adanalı Duran külhanbeylik hayatına ait bir vaka anlatıyordu:

"..... Neyse ağam, ırmak kenarına indik, tekmil saz maz, böğürtlenler üzüm gibi, sakomuzu çıkardık, bekliyoruk... Memekli'nin oğlu bir esrar carası sardı. Birer duman aldık almadık. Seyfullah "aha," dedi, "geliyorlar..."

Vasfi sakalı uzamış geniş çenesini kaşıdı. Duran'a biraz daha sokuldu:

"Ecee....."

"E....si sağlığın... Sazların arasına pıstık. Hafız'nan bizim Sezai ilerimizden geçtiler. Hafız da hafız ha... Herif Atatürk gibi. Şöyle bir bak ağam, belki de tıpkı Atatürk... Bir elmanın yarısı o, yarısı o... Neyse... Tabii Sezai biliyor biz ordayık... İleriki dar dairenin gölgesine çekti herifi... Oturdular. El peşrevine başladı..."

Duran, uyuşmuş ayaklarını uzattı, esnedi:

"Durur muyuz... Azrail gibi dikeldik tepelerine... Hafız ağam bir yalvarır, yakarır... Kabili mi var. Oralar nereler? Allahın bol olduğu yerler... Sökül ulan şişko dedik, neyse başımızı ağrıtmayayım, herifin saatini, kösteğini, efendime söyliyeyim cüzdanını ne aldık."

Durdu ve hemen büyük bir gururla devam etti:

"O seneler işimiz gücümüz bu... Bir haber gelir, filan kişi Dilberler Sekisi'ne avrat götürmüş, haydi peşlerine, Ötegeçe'de kumar varmış, haydi Ötegeçe'ye... Öyle mekteplileri yakaladık ki..."

Necati'nin sabrı tükenmişti. Bu anlatılanları pek namussuzca bulduğu için, elindeki kitabın yaprağını kıvırıp yanına bıraktı, doğruldu:

"Bunları kabadayılık diye anlatıyorsun değil mi?" dedi.

Duran, deminden beri övünerek ve büyük bir iftiharla anlattığı şeylerin bir anda hiçe sayıldığını görünce kızdı:

"Ne belledin ya çakal," dedi. "Senin İstanbullu'larını da gördük. Bir taktık mı yırtarık taa..."

Necati külhanbeyi değildi ama insanın insan üzerindeki tahakkümüne oldu bitti kızardı. Sertçe söylenen bir söz, bir emir, bir küfür onu eli bıçaklılara bile karşı koydururdu.

"Ulan terbiyesizce konuşmasana!" diye asabiyetle söylendi, kalın siyah kaşlarını çattı.

Adanalı Duran:

"Lan baban!" diye dikeldi. "Sizin İstanbullu'larınızı da biliriz. Balıkçı Aziz Ağabeyciğim, Marmara Hasan... gelsinler bizim oraya da görek!"

Necati birdenbire, bu bahisle hiç alakası olmayan bir söz attı:

"Git kahramanlığı Sovyetlerde gör! Erkeğiz dersiniz bir de... Acıyorum..."

Necati'nin yanında Kosti, yatağa sırtüstü uzanmış, elleri başının altında, elektrik lambasına bakıyordu. Necati'yi dürttü. Necati susacaktı, fakat Duran:

"Lan Necati," dedi, "namusunla otur, dilini tut ha..."

"Tutmasam ne olacak?"

Kavga çıkacağını koğuş halkı sezmişti. Vasfi bir şey bahane ederek ayağa kalktı, Niyazi yatakta oturdu, Kosti vaziyet aldı, uyuklayan polis uyandı.

Duran:

"Ananın..." diye ağır bir küfür savururken yanı başında duran boş su şişesini aldı ve Necati'ye fırlattı. Necati yana kaçtı. Şişe duvarda parçalandı.

Necati koğuşun bir köşesindeki bir odunu kaptı. Tam o sırada üstüne atlayan Duran'ın alnının ortasına kuvvetle vurdu. Odanın içerisinde tok bir ses çıkaran bu vuruş Duran'ın alnını yardı. Bir anda koğuş birbirine girdi. Yataklar hırsla çiğnendi, paçavralar

havalandı, yumruklar savruldu... Nihayet gene koğuş halkı, kavganın daha fazla büyümesini önledi. Fakat gürültü ve küfürleri meydan yerindeki nöbetçi gardiyan duymuştu. Koşarak geldi. Necati ile Duran'ı yukarı, Başgardiyan'a çıkardı.

Başgardiyan geceyarısı hapishanenin ölü sessizliğini karıştıran bu gürültüyü duymuş, uyanmıştı. Yataktan don paça atladı. Uykulu gözlerini ovalayarak, tatsız tatsız onlara baktı.

Esmer yüzü hırsla kızardı...

Necati'yi oldubitti sevmezdi. Onun kitap okuması, şiir yazması sinirine dokunur, bu işleri, yani kitap okumak, şiir yazmak gibi şeyleri "Savcı, doktor, üniversite talebesi..." filan gibilerine mahsus şey sayar, böyle "İki paralık bir mahpusun başından büyük işlerle uğraşmasına" kızardı. Bunu açık etmezdi ama ara sıra yarı şaka, yarı ciddi laf dokundururdu:

"Gel bakalım Namık Kemal..." yahut "sen fakir bir mahkûmsun... Kitap senin neyine..." veyahutta bilhassa ajans haberlerini radyoda dinlerken Necati'ye arkasını dönüp, sanki orada insan yokmuş gibi durmasıyla.

Necati'ye hırsla bakarak:

"Nedir bu rezalet gece vakti?" diye sertçe sordu.

Necati cevap vermedi. Başını önüne azametle eğdi. Cevap vermeye tenezzül etmiyormuş gibi. Halbuki Duran, daha Başgardiyan kendisine bakmadan anlatmaya başladı:

"Hemşerim -Başgardiyan Konyalı'ydı. Duran ona hep böyle derdi- sor Vasfiye... Biz memleketten konuşuyorduk, lafımıza karıştı... Yok kahramanlıkmış, git Ruslar'da gör babayiğitliği filan..."

Birdenbire kendini kaybederek:

"Anasını avradını..." diye sövdü. "Seni başımıza amir mi diktiler."

Necati'nin üstüne yürüdü. Başgardiyan mani oldu. Duran'ın yarık alnından sızan koyu kan yanaklarından gerdanına akıyordu. Başgardiyan yanı başlarında dikilen nöbetçi gardiyana:

"Götür bunu revire, sarsınlar..." dedi.

Nöbetçi gardiyanla Duran çıktılar.

Yalnız kaldıkları zaman Başgardiyan bir cigara yaktı. Elleri arkasında, odanın içinde kısa kısa dolaştıktan sonra tam Necati'nin karşısına dikilip, hırsını yenmeye çalışan asabi bir yüzle:

"Sana seksen kere söyledik..." diye başladı. "Sen burda evvela bir mahkûmsun. Sonra meydancı. Bizim bildiğimiz meydancılar idarenin adamı sayılır. İdare ne derse idarenin sözünden çıkmazlar ki ekmek yesinler. Sen öyle değil, kafanın dikine gidersin..."

Tekrar dolaştı, tekrar durdu:

"Mesela bak, kitap senin neyine? Sen o Nâzım Bey'le Kemal'i taklit ediyorsun ama o adamlarla sidik yarıştırabilir misin? Senin suçun..."

Necati'ye dikkatle baktı. Deminden beri Başgardiyan'ı hafif bir gülümseme ve adeta alaylı haliyle sakin sakin dinleyen Necati birdenbire irkildi. Gözlerini Başgardiyan'a kaldırdı. Dudakları kımıldadı.

"Sen nihayet bir hırsızsın!" demek istediğini anlamıştı. Şimdi müthiş bir isyanla bağırıp çağırmak, hatta Başgardiyan'ı yumruklamak ihtiyacını duyuyordu.

"Bana akıl öğretme!" dedi. "Ben kitap okurum, şiir yazarım, bütün bunlar benim bileceğim iş. Siz ne diyecekseniz..."

Başgardiyan fena halde bozuldu.

"Ya!" dedi. "Peki..." diye söylendi.

Masasına don paça azametle oturdu. Sonra kalktı. Tekrar oda içinde gezindi. Aklından birçok şey geçiyordu: Dövmek, zincire vurmak, zindana atmak, meydancılıktan çıkarmak... Neye karar vermek istedi ise gözlerinin önüne hep şair Nâzım'la Kemal dikildi. Kemal'e pek ehemmiyet vermiyordu. Fakat şair Nâzım fevkalade pervasız ve ateşli konuşan, hiç kimseden, bilhassa hükümet adamlarından zerre kadar çekinmeyen bir insan tesiri yapıyordu onun üstünde. Sonra, bu hapishaneye nakledildikten az sonra şair Nâzım bir gece, kısımda -o zaman revire alınmamış-

tı henüz- arkadaşlarıyla sohbet ediyorlardı, gece yarısına doğru Başgardiyan bunu haber almış, adam göndermiş, sohbeti kestirmek istemişti. Bunu mahsustan, bilhassa, daha ilk gördüğü anda ürktüğü şair Nâzım'ı tesiri altına almak için yapmıştı. Fakat şair Nâzım sohbeti kesmek şöyle dursun, koşarak gelmiş, şimdi Necati'nin yarı sakin durduğu odada, bir fırtına gibi, olanca asabiyetle bağırmış, çağırmış, sohbet etmeye devam edeceğini, icap eden kanuni muamelenin yapılmasını öyle bir tavır ve sert lisanla söylemişti ki Başgardiyan bir tek kelime söylemeye kadir olamamış, odaya bir fırtına gibi girip, gene bir fırtına gibi çıkan adamın tesiri altında kalakalmıştı. Hâlâ kulaklarında manasını anlayamadığı "gâvurca, bir sürü kelimeyle, kanun, nizamname, disiplin, emir..." seslerinin tekrarlandığını duyar gibi oluyordu. Ne zaman şair Nâzım'ı düşünse yahut onu karşısında görse, iki sene evvelki o hadisenin baskısını daima yüreğinde duyardı.

Başgardiyan en kestirme yolun Necati'yi münferide atmak olduğuna hükmederek sandalyesinden kalktı.

"Gel bakalım!"

Önden yürüdü. Necati, çatık kaşları, erkekçe tavırlarıyla koca bir çocuk gibi arkadan yürüdü. Tel örgünün bulunduğu alt kata indiler. Başgardiyan münferitlerden birinin, en ıslak ve havasızının kapısını hırsla itti:

"Gir!"

Necati içeri girerken söylendi:

"Zindancılar!"

Başgardiyan bunu duymazlıktan geldi. Münferidin kapısını hınçla çekti, kilitledi, odasına döndü.

Bu "Hiç kıymet vermediği halde kendisine her zaman, her yerde, her vesileyle kafa tutan, alt tarafı iki paralık mahkûm, üstüne üstlük hırsız" adama hâlâ içerliyor, onu bir kaşık suda boğmak yahut ayaklarını falakaya takıp bayıltıncaya kadar dövmek için yanıyordu. Odanın içinde dolaştı, dolaştı. Kendi kendine söylendi, homurdandı, mırıldandı, gidip Necati'yi getirmek, bu

serkeşlikten maksadının ne olduğunu sormak, hatta şair Nâzım'a rağmen onu adamakıllı dövmek için birkaç kere niyetlendi ise de her seferinde gözlerinin önüne şair Nâzım'la hapishane müdürü dikildi. Birdenbire hapishane müdürüne kızdı ve küfür etti. "Hergele... Müdür olmuş. Senin gibi müdürün... Ah, elimde bir selâhiyet olmalı ki..." Sonra, elinde selâhiyet olduğunu, hapishanenin Başgardiyan'ı olduğunu, müdür olmadığı zamanlar hapishane müdürünün selâhiyetini kullanabileceğini düşününce bu sefer kendine, kendi aczine kızdı. Bütün yapmak istediği şeylere şair Nâzım'ın mani olabileceğini, elleriyle, kollarıyla, bağıra, çağıra, sarı saçları dağıla, mavi gözleri döne döne haykıracağını, "Olmaz efendim, olmaz. Islahane, disiplin, haleti ruhiye, insanlık..." filanla birlikte, manasını bilmediği, bilmesine hiçbir zaman imkân olmadığına inandığı bir sürü "okkalı laf"la onu nasıl susturacağını, netice, gardiyanlarla mahkûmların önünde aczini meydana vuracağını düşünüyordu.

Nöbetçi gardiyan, Duran'ı, başı bir sarık gibi sarılı getirmişti. Başgardiyan ancak onların içeri girmesiyle kendine gelebildi. O zaman ferahlar gibi oldu. Zabıt tutup resmi vazifelerini yerine getirmeliydi. "Hah..." diye sevinçli bir yürek geçirdi. Zaptı tutar, müdüre havale ederim. O da savcılığa... Vukuat yaptı hergele... Elbette meydancılıktan atarlar. Nâzım kurtarsın bakalım kurtarabilirse..."

Dehşetli bir sevinç içindeydi. Masa başına geçti. Her tarafı oynayan daktilo makinesine kâğıt takarken nöbetçi gardiyana emir verdi:

"Getir o hergeleyi münferitten!"

Nöbetçi gardiyan çıktı.

1943

Orhan Kemal her zaman, geçimini en zor koşullarda kazanmak zorunda olan, ekmeği için hep bir kavganın içinde yer alan insanların yazarı olmuştur. Bu insanların yaşadıklarını hayran olunası bir yetkinlikle dile getirirken, aydınlığı ve umudu da göz ardı etmez. Bize sürekli, tüm bu yaşananlara rağmen, insanın içindeki aydınlığın ve umudun daha iyiye, daha güzele layık olduğunu hatırlatır. Bunun içindir ki Orhan Kemal edebiyatı her zaman bir direnç kazandırır okurlarına.

Orhan Kemal'in kitapları bir okurun hayatta rastlayabileceği o çok nadir hazineler arasında yer alır. Çok az yazar okurunun dünyasında onun kadar iz bırakır, okurunu onun kadar biçimlendirir. Orhan Kemal umudu ve aydınlığı yeniden kazanmamız için yol gösterir bize. Edebiyatımızın en değerli ustalarından biri olan Orhan Kemal'in kitaplarını yayımlamaktan onur duyuyoruz.

EVEREST

ISBN 978-975-289-462-4

www.everestyayinlari.com